

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Чернишова Т.М.

ОРГАНІЗАЦІЯ ЕКСКУРСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Житомир
2022

УДК 371.233

Ч 49

Рекомендовано до друку Вченою радою Поліського національного університету, протокол №10 від 29 червня 2022р.

Рецензенти:

Льїн Л. В. – доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри туризму та готельного господарства Волинського національного університету імені Лесі Українки;

Балджи М.Д. – доктор економічних наук, професор кафедри підприємництва та туризм Одеського національного морського університету;

Жиленко К.М. – доктор економічних наук, доцент, завідувач кафедри туристичного бізнесу та гостинності Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Чернишова Т.М.

Ч49 Організація екскурсійної діяльності: навчальний посібник. Житомир: Поліський національний університет, 2022. 160с.

У навчальному посібнику розкриті теоретико-методологічні основи екскурсійної діяльності та технології підготовки і проведення екскурсії. Як приклад розглянуті екскурсійні об'єкти і маршрути по Житомиру та Житомирській області.

Для студентів спеціальності «Туризм», як базовий з предмета «Організація екскурсійної діяльності», викладачів закладів вищої профільної освіти та фахівців сфери туристичних послуг.

© Чернишова Т.М., 2022

© Поліський університет, 2022

ПЕРЕДМОВА

Сьогодні екскурсія є невід'ємною складовою туристичного продукту, яка розширює кругозір, є джерелом нових знань, відчуттів та вражень, на світовому ринку туристичних послуг. Також екскурсію можна розглядати і як повноцінний продукт, і як соціально-культурну послугу з задоволення духовних естетичних та інтелектуальних потреб особистості.

Саме тому, освітньо-професійній програмі «Туризм» передбачено вивчення курсу «Організація екскурсійної діяльності», який є обов'язковим. Дана дисципліна входить циклу професійної підготовки фахівців з туризму, оскільки фактично жодна мандрівка чи відпочинок не обходиться без здійснення екскурсійної діяльності, тобто надання такої послуги, як «екскурсія».

Об'єктом вивчення курсу є екскурсія, як одна з форм туристичних послуг, а **предметом вивчення** є технологія створення екскурсії та організація надання екскурсійних послуг на туристичних підприємствах.

Метою вивчення курсу є: формування у студентів теоретичних, професійних знань і практичних навичок для створення екскурсії та проведенні екскурсійного обслуговування за конкретними етапами, використовуючи сучасні технології в екскурсології. Набуті знання дадуть змогу самостійно організовувати й планувати екскурсійну діяльність.

Вивчення теоретичних та практичних аспектів з організації екскурсійної діяльності, тенденцій розвитку ринкових структур і форм надання екскурсійних послуг, методичних прийомів створення екскурсійних маршрутів, зокрема в регіоні та їх конкурентоспроможність дасть змогу майбутнім фахівцям набути навичок професійної діяльності в туристичній галузі.

Пропонований посібник містить теоретичні відомості з курсу, контрольні питання та тестові завдання до кожного розділу, методичну розробку екскурсії, орієнтовний перелік темі зміст практичних робіт, екскурсійні маршрути по Житомиру та Житомирській області термінологічний словник та додатки.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ОСНОВИ ЕКСКУРСОЗНАВСТВА ТА ОРГАНІЗАЦІЇ ЕКСКУРСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	6
1. 1. Основні поняття екскурсознавства та екскурсійної діяльності	6
1.2. Організація діяльності з надання екскурсійних послуг в суб'єктах туристичної діяльності.....	8
Питання для самоконтролю до 1 розділу.....	13
Тестові завдання для перевірки теоретичних знань до 1 розділу	13
РОЗДІЛ 2. ОСНОВНІ ФУНКЦІЇ ТА ОЗНАКИ ЕКСКУРСІЇ. КЛАСИФІКАЦІЯ ЕКСКУРСІЙ.....	16
2.1. Сутність визначення та завдання екскурсії.....	16
2.2. Функції і ознаки екскурсії.....	19
2. 3. Класифікація та структура екскурсій.....	21
Питання для самоконтролю до 2 розділу.....	25
Тестові завдання для перевірки теоретичних знань до 2 розділу	25
РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ МУЗЕЄЗНАВСТВА ТА ЕКСКУРСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ В МУЗЕЯХ.....	28
3.1. Основні поняття музеєзнавства.....	28
3. 2. Класифікація музеїв.....	29
3. 3. Експозиційно-виставкова складова музейних екскурсій.....	35
Питання для самоконтролю до 3 розділу.....	38
Тестові завдання для перевірки теоретичних знань до 3 розділу	39
РОЗДІЛ 4. ПРОФЕСІЙНА МАЙСТЕРНІСТЬ ТА ОСОБИСТІСТЬ ЕКСКУРСОВОДА	42
4. 1. Складові професійної майстерності екскурсовода	42
4. 2. Мовлення екскурсовода.....	46
4. 3. Загальні положення щодо здійснення туристичного супроводу.....	52
Питання для самоконтролю до 4 розділу.....	55
Тестові завдання для перевірки теоретичних знань до 4 розділу	56
РОЗДІЛ 5. ТЕХНОЛОГІЯ ПРОЕКТУВАННЯ ТА СТВОРЕННЯ ЕКСКУРСІЇ.....	59
5.1. Основні принципи проектування екскурсії.....	59
5.2. Основні етапи підготовки екскурсії.....	61
Питання для самоконтролю до 5 розділу.....	75

<i>Тестові завдання для перевірки теоретичних знань до 5 розділу</i>	76
РОЗДІЛ 6. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКСКУРСІЙНИХ ПОСЛУГ	79
<i>6. 1. Класифікація методичних прийомів</i>	79
<i>6. 2. Роль показу в екскурсії</i>	80
<i>6. 3. Методичні прийоми показу</i>	84
<i>6. 4. Методичні прийоми розповіді в екскурсії та її завдання</i>	88
<i>Питання для самоконтролю до 6 розділу</i>	96
<i>Тестові завдання для перевірки теоретичних знань до 6 розділу</i>	96
РОЗДІЛ 7. ОРГАНІЗАЦІЙНО – ТЕХНОЛОГІЧНІ ВИМОГИ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСКУРСІЇ	99
<i>7. 1. Організаційні вимоги та техніка проведення екскурсії</i>	99
<i>7. 2. Принципи якісного екскурсійне обслуговування</i>	104
<i>7. 3. Основні критерії оцінки екскурсії</i>	106
<i>7.4. Інноваційні підходи до ведення музейних екскурсій</i>	108
<i>Питання для самоконтролю до 7 розділу</i>	109
<i>Тестові завдання для перевірки теоретичних знань до 7 розділу</i>	110
РОЗДІЛ 8. МЕТОДИЧНА РОЗРОБКА ЕКСКУРСІЇ	112
РОЗДІЛ 9 .ПРАКТИЧНИЙ КУРС З «ОГРАНІЗАЦІЇ ЕКСКУРСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»	116
РОЗДІЛ 10. ЕКСКУРСІЙНІ МАРШРУТИ ЖИТОМИРЩИНИ	124
<i>10.1. Маршрут оглядової екскурсії Житомиром</i>	124
<i>10.2. Історико-культурний туристичний маршрут «Забутими маєтками і костелами Житомирщини»</i>	127
ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК	139
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	146
ДОДАТКИ	149

РОЗДІЛ 1. ОСНОВИ ЕКСКУРСОЗНАВСТВА ТА ОРГАНІЗАЦІЇ ЕКСКУРСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Основні поняття екскурсознавства та екскурсіїної діяльності

1.2. Організація діяльності з надання екскурсіїних послуг в суб'єктах туристичної діяльності

1. 1. ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ ЕКСКУРСОЗНАВСТВА ТА ЕКСКУРСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Екскурсознавство — це комплексна наука, яка розкриває сутність трьох основних і взаємопов'язаних між собою частин: теоретичну частину екскурсіїної діяльності, методологічну частину екскурсіїної справи та практику туристично-екскурсіїних підприємств, які надають можливі екскурсіїні послуги, а також приділяють увагу історичному зародженню екскурсіїної справи. Ця система структуризації екскурсіїної діяльності бере свій початок ще з 70-х років 20-го століття. Екскурсознавство належить до суспільно-наукових дисциплін та тісно співпрацює з іншими схожими науками, таких як країнознавство, історія, педагогіка, краєзнавство і музеєзнавство, тощо.

Основою екскурсознавства є певні групи понять, ідей, спеціалістів та науковців, які встановлюють основу екскурсіїної діяльності в цілому і в світі. Екскурсіїна теорія — це загальна сума теоретичних положень, які є основою екскурсіїної справи, визначає головні напрямки її розвитку й удосконалювання.

Екскурсіїна теорія — це охоплення таких понять, як функції екскурсії, її основні ознаки й аспекти; екскурсіїний метод; класифікація екскурсії; диференційований підхід до екскурсіїного обслуговування; методологія й методика; елементи екскурсіїної педагогіки й психології; основи професійної майстерності екскурсовода.

Екскурсіїна методика, іншими словами, це правила та вимоги, що ставляться до екскурсії і гармонізують один з одними для їх реалізації. Якщо описати в теорії екскурсіїну методик, то можна назвати її сумою прийомів методик підготовки та самого процесу проведення екскурсії. А реалізація досягання мети правильного екскурсіїного процесу є головним

завданням екскурсійної методики. Вона допомагає учасникам екскурсії відчувати на собі всі емоції та почуття від цієї пізнавальної події.

Предмет екскурсійної методики включає в себе аспект цілеспрямованого вивчення, систематизацію, формулювання та застосування на практиці методів і прийомів навчання і виховання, а також методичних прийомів, через які екскурсоводи та гіді здійснюють свою діяльність. Вона є невід'ємною частиною екскурсознавства і охоплює чіткі правила і вимоги до екскурсії. Основи екскурсійної методики, що розглядають прийоми, які використовуються при підготовці і проведенні екскурсій, їх прояв в реалізації функціонального і діяльнісного змісту екскурсій як типу рекреаційної діяльності, є невід'ємною складовою екскурсійної теорії.

Склад екскурсійної методики включає в себе такі частини, як:

1. методика розробки нової екскурсії;
2. методика розробки екскурсоводом нової для нього теми;
3. методика підготовки екскурсовода до проведення чергової екскурсії;
4. методика проведення екскурсії;
5. методика туристичного супроводу.

Для того, щоб розвиток екскурсійної діяльності набрав обертів і в Україні, потрібно забезпечувати місцеве населення та туристів якісним екскурсійним обслуговуванням, підвищувати кваліфікацію персоналу та професіоналів цієї галузі. З цією метою майже в кожному обласному центрі створено ТІЦ (туристичний інформаційний центр). В таких центрах можна отримати туристичну карту або безкоштовну консультацію, ознайомитися з туристичними об'єктами регіону, замовити екскурсію чи забронювати готель, придбати сувенір. При таких туристичних центрах, з метою популяризації професії екскурсовода проводять безкоштовні курси гідів. Після успішного закінчення яких, кожен отримує сертифікат гіда. Такі центри маю свої сайти, на яких розміщена уся туристична інформація даного регіону.

Екскурсійна практика – це етап проведення екскурсій професіоналами певного рівня, удосконалений досвід у проведенні екскурсій.

1.2. ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ З НАДАННЯ ЕКСКУРСІЙНИХ ПОСЛУГ В СУБ'ЄКТАХ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Організація надання екскурсійних послуг починається з дослідження ринку екскурсійних послуг (екскурсійний маркетинг).

Маркетингові механізми використовують для розширення галузі та поглибленого вивчення екскурсії, як виду туристичної послуги. Основним завдання маркетингу в туристичній діяльності є вивчення та просування екскурсії, як невід'ємної частини туристичного продукту.

Маркетинг як управлінська діяльність турфірми включає:

1. ознайомлення з попитом на будь-який туристичний продукт або послугу на ринку;
2. ознайомлення з новинками, ціновими різницями, тощо;
3. розробка пакету турпродуктів, з урахуванням попиту на ринку, де також включаються витрати;
4. визначення з максимальною ціною турпродукту і його окупність на виробництві;
5. підрахунок усіх витрат підприємства і рентабельність в цілому;
6. визначення конкретного результату туристичної діяльності фірми.

На засадах маркетингу проводиться регулярний пошук нових цільових ринків, споживачів, видів турпослуг, а також нових областей екскурсійного обслуговування.

Особливості екскурсійного маркетингу полягають в тому, що:

1. найважливішим стає не стільки попит, а скільки його ведення у правильну сторону;
2. великого значення набуває комплексність розробки диференційованих екскурсійних програм (за тематикою, формою проведення, місцем і тому подібне);
3. дуже потрібним стає аспект комунікацій з туристами для їх покращення їх зацікавленості;
4. просування збуту екскурсійного маршруту на ринку туристичних послуг має відбуватися за участі органів місцевої влади, зокрема відділу культури та соціальної реклами;
5. має враховуватися сегментація туристичного ринку при створенні екскурсійного продукту;

6. має місце можливість координації маркетингових зусиль суб'єктів ринку туристично-екскурсійних послуг для досягнення загальної мети.

Як показує досвід, в туристичних підприємствах користуються не усім комплексом маркетингу. Тому далі розглянемо основні кроки по організації екскурсійної діяльності.

Створення екскурсій

Розробка нової екскурсії – дуже складний процес. Екскурсія- це така взаємодія підготовки та її проведення з екскурсантами. Вони повністю взаємозалежні. У процесі розробки нового екскурсійного продукту вже існує певна покерованість.

Підготовка екскурсіводів

Щоб проводити екскурсію, відбираються люди, які отримали фахову підготовку та мають диплом відповідного зразка.

Реклама екскурсійних послуг

Реклама- найважливіший інструмент для роботи в сучасних умовах. Наразі це є досить актуальним в умовах жорсткої конкуренції на туристичному ринку України. Для просування послуг екскурсії потрібно користуватися методами спеціальної реклами (зокрема інтернет реклами та таргетованої) до майбутніх клієнтів та просувати традиційні види рекламної інтеграції.

Комунікаційна діяльність на ринку турпослуг. Комунікаційна діяльність з організації екскурсійного обслуговування складається з:

- 1) роботи із замовниками екскурсійного обслуговування;
- 2) роботи з постачальниками й посередниками щодо надання екскурсійних послуг;
- 3) нормативно-правового оформлення взаємовідносин з постачальниками та споживачами.

Коли працюєш із замовниками виробництва при обслуговуванні потрібно керуватися законами та стандартами.

Так, діючим туристичним законодавством – при наданні екскурсійних послуг суб'єктами туристичної діяльності передбачено такі дії:

- 1) складання договору на екскурсійне обслуговування;
- 2) обов'язкове страхування екскурсантів (медичне та від нещасного випадку).

Під час сервісного надання туристичних послуг в рамках турпродукту екскурсія має задовольнити ряд потреб рекреанта (культурних, духовних, естетичних, інформаційних), реалізуючи при цьому пізнавальну функцію туризму: розширення світогляду, організації культурного відпочинку, спілкування, тощо.

Саме *екскурсійне обслуговування*, яке являє собою безпосереднє проведення екскурсій для груп екскурсантів або індивідуально і реалізує цю функцію туризму.

Якість проведення екскурсії залежить від багатьох аспектів, а саме:

- транспортного забезпечення;
- якісної розробки методики екскурсії;
- професійності особи, яка проводить екскурсію;
- правил техніки проведення екскурсії.

Щоб екскурсія була виконана належним чином, вона має готуватись тривало та з дотримання усіх етапів створення. Екскурсовод знає заздалегідь про кількість учасників, а екскурсант знає про маршрут.

Сучасний екскурсійний менеджмент – основа успіху туристичної роботи в умовах якісного обслуговування споживачів екскурсійних послуг.

Основне завдання екскурсійної діяльності — це якісне створення та проведення екскурсії, а також надання екскурсійних послуг.

Для того, щоб вирішувати завдання в туристичних підприємствах застосовується управління діяльністю фірми, яке працює через менеджерську діяльність. Доцільно вважати, що в процесі керування реалізуються п'ять основних функцій: планування, організація, координація, мотивація і контроль. Розглянемо їх.

Планування — це процес прийняття рішень. Фірма проведення екскурсій застосовує свої ресурси до постійних змін умов, а допомагає їй в цьому планування і контроль планів, знання стандартів та інше.

При плануванні туристичної діяльності турфірма може включати наступні види робіт:

- 1) участь у визначенні цілей розвитку туризму в регіоні;
- 2) проведення аналізу конкурентоздатності міста чи регіону як туристичного центра (наявність ринку надання туристичних послуг, прямих і непрямих конкурентів, попиту, постачальників та ін.);

- 3) розробку стратегії конкурентоспроможності надання цих послуг;
- 4) використання в туроператорській діяльності інноваційних технологій;
- 5) аналіз стану історико-архітектурних пам'яток та інших ресурсів регіону;
- 6) орієнтацію екскурсійних послуг на певні сегменти ринку і його сучасних вимог, розширення асортиментів додаткових послуг і т. д.

Цілі та завдання несуть за собою *структуру туристичної фірми*, які поєднуються між собою на одній території і визначається просторовим розміщенням видів діяльності, які розташовані на одній території й поєднуються в єдине ціле, підпорядковане загальному керівництву. Крім цього структура може ще й створюватися випуском певного турпродукту та турпослуг, орієнтуватися на конкретного покупця, використанням тих чи інших інноваційних підходів. Також структура формується випуском туристичному продукту, який орієнтується на певного споживача.

Основна функція, яка відповідає за менеджмент в туризмі - це контроль. Планування і контролю мають бути безперервними в часі.

Для забезпечення управління застосовуються три різновиди контролю:

- 1) попередній контроль, в якому розробляється документація теми екскурсії, тренуються проводити допоміжні екскурсії, опрацьовується методичний матеріал та прийоми;
- 2) поточний контроль – перевірка якості підготовки нової послуги, проведення екскурсій. Успіх будь-якої екскурсії залежить від професійності гіда та самої програми і наскільки правильно вона виконана;
- 3) підсумковий контроль спрямований на оцінку кожної проведеної екскурсії і здійснюється шляхом опитування екскурсантів і так званої, самооцінки після екскурсійної роботи екскурсовода.

На ринку екскурсійних послуг функціонують чотири види суб'єктів господарювання:

- 1) підприємства які виробляють власні послуги (туристичні підприємства);
- 2) посередницькі туристичні агенції (при організації турів за агентськими угодами з туроператорами, фірмами-партнерами, реалізація турпослуг);

3) постачальники (музеї, заклади харчування, транспортні господарства тощо);

4) суб'єкти туристичного супроводження (гіди-перекладачі, трансферні гіди).

Таких екскурсійних організацій, які у своїй роботі мають лише одну з вище написаних функцій, на туристичному ринку майже не існує. Велика кількість є тих, які комбінують дві або три функціональні ролі з туристичної діяльності. Наприклад, фірма має право розробляти не тільки власний продукт, але й виступати як посередник надання послуг іншим підприємствам (трансфер, харчування, розміщення, тощо).

У крупних туроператорах окремі функції виконують різні відділи. У менших підприємствах один відділ може брати на себе відповідальність за декілька функціональних задач. Існують також індивідуальні туристичні фірми, які займаються саме реалізацією нових екскурсійних маршрутів.

Екскурсійна діяльність — це діяльність із організації процесу ознайомлення туристів і екскурсантів з екскурсійними об'єктами за певного темою та маршрутом, без надання послуг розміщення (нічлігу). Вона має реалізуватись кваліфікаційними професіоналами, які з впевненістю орудують знаннями щодо сфери обслуговування екскурсантів і мають усі необхідні навички.

Підприємства комбінують різні туристичні послуги, які бажають отримати різні категорії туристів, тобто вони самі стають виробниками цього туристичного продукту. Вони розробляють план, створюють по ньому програму, маршрут і обирають всі необхідні послуги та індивідуальних або групових замовників.

Продукція туристичних операторів, а також послуги поодинці взятих виробників екскурсійних послуг (зокрема, музеїв, архітектурних комплексів, заповідників, національних парків і т. д.) знаходять збут через турагентів.

Звичайно, екскурсійна фірма може одночасно бути і турагентом (знаходити собі екскурсоводів, керівників та гідів для екскурсійних груп) і, також, реалізовувати додаткові послуги, розроблені іншими туроператорами.

Окрім цього, ті фірми, які хочуть мати більший оборот клієнтів та

прибуток- займаються і наданням додаткових послуг: продають квитки на туристично цікаві заходи, карти, сувеніри, надають також транспорт та консультації.

Таким чином, діяльність екскурсійних підприємств може бути представлена наступними видами послуг:

- екскурсійні послуги та надання супутніх турпослуг;
- екскурсійна розробка та її проведення (до 1 діб);
- розробка програм екскурсії, яку замовляють туроператори щодо проведення уїк-енд турів від 1 до 3 доби.

Екскурсійні послуги щодо проведення діяльності турагента:

- реалізація власних екскурсійних та туристичних послуг;
- реалізація екскурсійних послуг інших туроператорів, музеїв, екскурсоводів-підприємців і т.д.
-

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ДО 1 РОЗДЛУ

1. Що таке екскурсознавство?
2. Які питання охоплює екскурсійна теорія?
3. Що включає в себе предмет екскурсійної методики?
4. Що входить до аспектів маркетингу як до управлінської діяльності турфірми?
5. У чому полягають особливості екскурсійного маркетингу?
6. Основні вимоги до проведення якісної екскурсії?
7. Основна функція яка відповідає за менеджмент в туризмі?
8. Що таке екскурсійна діяльність?
9. Які існують додаткові послуги в туристичному продукті?
10. Якими видами послуг може бути представлена екскурсійна діяльність?

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ТЕОРЕТИЧНИХ ЗНАТЬ ДО 1 РОЗДЛУ

1. Що включає поняття «екскурсознавство»?
А) це діяльність із організації процесу ознайомлення туристів і екскурсантів з екскурсійними об'єктами за певного темою та маршрутом, без надання послуг розміщення (нічлігу)

Б) це комплексна наука, яка розкриває сутність трьох основних і взаємопов'язаних між собою частин: теоретичну частину екскурсійної діяльності, методологічну частину екскурсійної справи та практику туристично-екскурсійних підприємств, які надають можливі екскурсійні послуги

В) певні групи понять, ідей, спеціалістів та науковців, які встановлюють основу екскурсійної діяльності в світі в цілому.

Г) екскурсійна розробка та її проведення

2. *Для чого в туризмі використовують маркетингові механізми?*

А) для можливості використання рекламних інтеграцій

Б) для оновлення програм туристичних продуктів

В) для збільшення обсягу прибутку

Г) для розширення галузі та поширеного вивчення екскурсії, як виду послуги

3. *Що таке екскурсійне обслуговування?*

А) безпосереднє проведення екскурсій для груп екскурсантів або для індивідуалів.

Б) перевірка якості підготовки нової послуги, проведення екскурсій

В) використання в туроператорській діяльності інноваційних технологій

Г) ознайомлення з попитом на будь-який туристичний продукт або послугу на ринку

4. *Прийнято вважати, що в процесі керування виконуються такі основні функції:*

А) планування, організація, мотивація і контроль

Б) мотивація, контроль і координація

В) планування, організація, координація, мотивація і контроль

Г) планування та організація

5. *Яка за цих функцій основна в менеджменті з туризму?*

А) планування

Б) мотивація

В) контроль

Г) координація

6. *Що таке екскурсійна діяльність?*

А) певні групи понять, ідей, спеціалістів та науковців, які встановлюють основу екскурсійної діяльності в світі в цілому

Б) це діяльність із організації процесу ознайомлення туристів і екскурсантів з екскурсійними об'єктами за певною темою та маршрутом, без надання послуг розміщення (нічлігу)

В) екскурсійна розробка та її проведення

Г) наука, яка спонукає разом поняття трьох основ, взаємопов'язаних між собою: теоретичну частину екскурсійної діяльності, методологічну частину екскурсійної справи та практику туристично-екскурсійних підприємств, які надають можливі екскурсійні послуги

7. До якої категорії видів послуг входить розробка екскурсії та її проведення?

А) Екскурсійні послуги та надання супутніх турпослуг

Б) Екскурсійні послуги щодо проведення діяльності турагента

В) відноситься до кожної з них

Г) не входить до жодної з них

8. Запропонована робота, серія робіт чи частина роботи, яка має бути виконана встановленим способом у заздалегідь встановлений термін - це?

А) мета екскурсознавства

Б) цілі менеджменту в туризмі

В) основа сучасного маркетингу

Г) завдання екскурсійної діяльності

9. Для чого потрібні рекламні інтеграції в екскурсійній діяльності?

А) Для отримання різних категорій клієнтів

Б) Для просування послуг екскурсії

В) для збільшення прибутку від послуг

Г) всі відповіді вірні

10. Що таке екскурсійна практика?

А) екскурсійна розробка та її проведення

Б) це етап проведення екскурсій професіоналами певного рівня, удосконалений досвід у проведенні екскурсій

В) використання в туроператорській діяльності інноваційних технологій

Г) певні групи понять, ідей, спеціалістів та науковців, які встановлюють основу екскурсійної діяльності в світі в цілому.

РОЗДІЛ 2. ОСНОВНІ ФУНКЦІЇ ТА ОЗНАКИ ЕКСКУРСІЙ. КЛАСИФІКАЦІЯ ЕКСКУРСІЙ

2.1. Сутність визначення та завдання екскурсії.

2.2. Функції і ознаки екскурсії.

2.3. Класифікація та структура екскурсій.

2.1. СУТНІСТЬ ВИЗНАЧЕННЯ ТА ЗАВДАННЯ ЕКСКУРСІЙ

Слово «екскурсія» в обіг увійшло в ХІХ ст. і спочатку означало «вибігання, військовий набіг», а згодом – «вилазка, поїздка» і походить від латинського «екскурсіо». Потім відбулася заміна цього слова за типом імен на «ія» (екскурс + ія).

Розберемо декілька тлумачень слова «екскурсія», які були опубліковані в різних виданнях у різні роки.

Найпершим, хто зробив спробу дати визначення поняттю екскурсії став М. П. Анциферов. А звучало воно так: «Екскурсія- подорож, завданням якої є дослідження певних тем на конкретній інформативній основі доступній для суспільства» (192 р.).

Характеризуючи місце екскурсійної діяльності в позашкільній роботі з учнями, екскурсознавець Л. Бархаш вважав, що екскурсія – це наочний метод засвоєння нових знань, виховання шляхом відвідувань за задалегідь розробленою темою конкретних об'єктів (музей, завод, колгосп і т. д.) зі спеціальним керівником (екскурсоводом). Кожна екскурсія представляє особливий цілеспрямований процес діяльності, основна мета якого зумовлена конкретними закономірностями (тематичність, цілеспрямованість, наочність, емоційність, активність і т.п.).

Останнім часом стало популярним та поширеним таке визначення: «Екскурсія – особлива форма навчальної й позанавчальної роботи, в якій здійснюється одночасна діяльність учителя-екскурсовода й керованих ним школярів-еккурсантів у процесі вивчення явищ дійсності, які спостерігаються у природних умовах (завод, колгосп, пам'ятки історії й культури, пам'ятні місця, природа та ін.) або в спеціально створених сховищах колекцій (музей, виставка)». Такими є визначення професійних

діячів-екскурсознавців.

Обговоримо також тлумачення терміну «екскурсія», які можна знайти в різних джерелах та словниках. Перше тлумачення у 1882 році висловив В. Даль: «Екскурсія- це вилазка, пошуки чогось нового, незрозумілого...». Мала Радянська Енциклопедія розкрила цей термін трішки з іншої сторони: «Екскурсія – це колективне відвідування певної місцевості, промислових підприємств, колгоспів, музеїв та ін., переважно з науковою або освітньою метою».

Тлумачний словник російської мови (Л.Н. Ушаков, 1940р.) пояснює слово екскурсія, як «групова прогулянка з науковою або дозвільною метою».

У Великій Радянській Енциклопедії дане наступне визначення: «Екскурсія — відвідування визначних чим-небудь об'єктів (пам'ятки культури, музеї, підприємства, місцевість і т. д.), форма й метод придбання знань. Проводиться, як правило, колективно під керівництвом фахівця-екскурсовода». Існує ще чимало більш пізніх визначення, однак вони не відрізняються оригінальністю й не додають до раніше зроблених визначень нічого нового.

У всіх тлумаченнях, які наведені вище є різні маленькі розходження. Кожне з них має свою мету, певну точку зору та функціональність екскурсій в той момент часу. Тому й самі екскурсії в кожен із часових проміжків виконувались по-різному. З кожним роком цей процес ставав все складнішим і набував нових форм та завдань.

Так, у сучасних умовах практичній діяльності екскурсія розглядається в наступній площині:

- як окрема форма виховання або складова частина інших форм виховання, зокрема патріотичного, трудового, естетичного, екологічного, морального;
- як одна з форм способів навчання;
- як особлива форма роботи з багатолюдною аудиторією;
- як одноразовий захід, частина тематичного циклу певної дисципліни чи курсу, а також як один із сходинок пізнання чогось нового;
- як форма міжособистісного спілкування екскурсовода з екскурсантами, екскурсантів між собою, особлива форма спілкування

екскурсантів з об'єктами;

- як форма поширення наукових знань, світогляду;
- як особлива форма організації вільного часу;
- як невіддільна частина багатьох видів туризму (культурно-пізнавального, екологічного, івент-туризму, ділового туризму, тощо);
- як одна з додаткових туристичних послуг на ринку туристичних послуг.

Підсумовуючи та узагальнюючи різні визначення, підходи до розуміння поняття «екскурсії», виокремимо два основні терміни, які вивчають на навчальних дисциплінах «Екскурсологія» та «Організація екскурсійних послуг».

Екскурсія – спрямований та запланований наочний процес пізнання індивідом навколишнього світу, який побудований на поєднанні зорових, слухових та інших відчуттях, який проходить під керівництвом кваліфікованого спеціаліста – екскурсовода.

Екскурсія- послуга туристичного обслуговування, яка триває до 24 годин і супроводжується екскурсоводом за чітко затвердженим маршрутним шляхом. Вона задовольняє як духовні, так і інформаційні потреби туриста.

На рис. 2.1 зображена схема екскурсійного процесу, на якій зображено основні чотири завдання щодо проведення екскурсії, які стоять перед екскурсоводом:

Перше завдання. Екскурсантам побачити об'єкти, на основі яких розкривається тема.

Друге завдання. Почути про ці об'єкти необхідну цікаву інформацію.

Третє завдання. Відчути велич подвигу, значення історичної події, яка мала місце.

Четверте завдання. Засвоїти практичні навички самостійного спостереження й аналізу екскурсійних об'єктів.

Під час екскурсії (рис. 2.1) особа, яка її проводить показує об'єкти відповідальні за тематичну основу (завдання 1), розказує про ці об'єкти підготовлену інформацію (завдання 2), допомагає відчути їх величне історичне значення (завдання 3), направляє екскурсантів на самостійне дослідження та аналіз цих екскурсійних об'єктів. (завдання 4).

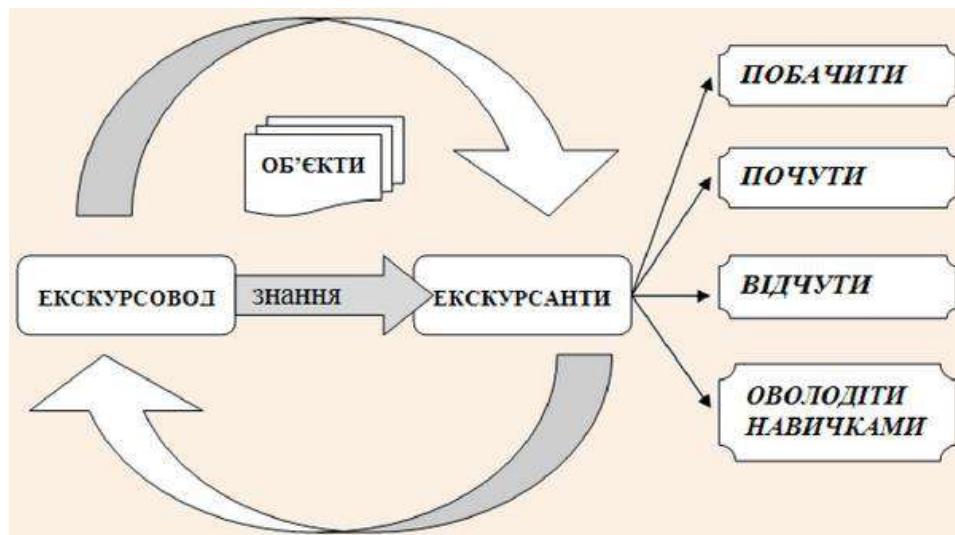

Рис. 2.1. Схема екскурсійного об'єкту

2.2. ФУНКЦІЇ І ОЗНАКИ ЕКСКУРСІЇ

У сучасних умовах сьогодення екскурсія виконує ряд важливих функцій, які і розкривають її головні властивості.

Основними функціями екскурсії є:

1. Наукова пропаганда (поширення наукових знань).
2. Виховна (формування інтересів та поглядів особистості).
3. Інформаційна (розповсюдження та поширення різної інформації).
4. Просвітницька (розширення кругозору).
5. Культурно-пізнавальна (організація змістовного проведення дозвілля).

В контексті функціонального підходу можна розглядати екскурсію як тип туристичної діяльності, яка задовольняє духовні, естетичні, інформаційні потреби рекреанта.

Для досягнення мети екскурсії та виконання нею своїх головних функцій необхідно при створенні екскурсійних продуктів потрібно дотримуватися загальних принципів екскурсії (табл. 2.1.).

Характеристика основних принципів екскурсії

Принцип науковості (достовірності)	екскурсійна інформація подається конкретно до певного розділу сучасної науки, факти, події та інші теоретичні принципи подаються з точки зору
Принцип ідейності	об'єктивний та цілком зрозумілий, конкретний підхід до змісту фактичного матеріалу при підготовці екскурсії і цілковита упевненість екскурсовода в тому, що він розповідає під час
Принцип зв'язку теорії з життям	актуальність екскурсійної інформації на даний момент
Переконливість дохідливість	викладення екскурсійного матеріалу на доступному для аудиторії рівні з врахуванням вікової аудиторії

Виділяють наступні ознаки екскурсії:

1. Процес проведення триває від 45 хвилин до однієї доби.
2. Присутність екскурсантів (групи або індивідуалів).
3. Присутність екскурсовода, який проводить екскурсію і має відповідну фахову спеціалізацію, яка підтверджена документально (диплом або сертифікат, з правом ведення екскурсій).
4. Зорове сприйняття, наочність, показ екскурсійних об'єктів на місці їхнього розміщення.
5. Рух учасників екскурсії по чітко складеному маршруту.
6. Цілеспрямованість показу об'єктів, наявність певної теми, підтеми.
7. Активна діяльність учасників (активне та пасивне спостереження, вивчення, дослідження екскурсійних об'єктів).

Окрім вище написаних ознак загального характеру, кожен вид екскурсії має свої спеціальні ознаки:

- автобусна – неодмінний вихід з автобуса для показу пам'яток (не менш трьох);
- музейна – ознайомлення з інформацією, розташованою на стендах, експонатах;

➤ виробнича – демонстрація діючих об'єктів (верстатів, агрегатів, різних механізмів).

Сутність екскурсійного методу пізнання. У практиці застосовується багато різних методів пізнання: індуктивні, дедуктивні, аналітичні, синтетичні, методи абстрагування, аналогії, моделювання, узагальнення, експерименту та ін. Всі ці, вище перераховані, методи частково або повністю використовуються при веденні екскурсій.

Екскурсійний метод – сукупність різних методичних прийомів, які використовують на екскурсіях і є основою екскурсійного процесу, а також являє собою сукупність способів і прийомів повідомлення знань.

Екскурсійний метод включає в себе багато різних методичних прийомів, які використовують, проводячи екскурсії. Він займає основне місце екскурсійного процесу, завданням якого є передача знань.

Особливості екскурсійного методу:

1. Відбір у спостережуваних предметах найважливішого й істотного.
2. Узгодження матеріалу, який досліджується з раніше засвоєним екскурсантами досвідом, знаннями і тому подібне.
3. Предметність, наочність, доступність.
4. Екскурсійний метод направлений на головне значення показу. Часто розповідь є лише коментарем до зорового сприйняття екскурсійних об'єктів.
5. Екскурсійний метод спрямований на вивчення головного в темі екскурсії.
6. Обов'язковий рух під час екскурсійного показу.
7. Пізнання предметів і явищ оточуючого світу проходить за участю всіх органів чуттів індивіда.

2. 3. КЛАСИФІКАЦІЯ ТА СТРУКТУРА ЕКСКУРСІЙ

Класифікація екскурсій є ключовим питанням екскурсійної теорії й методики для:

- встановлення цілей і завдань нових екскурсій та екскурсійних програм;
- правильної розробки схеми маршруту екскурсії;
- формування підтем і застосування методичних прийомів;
- забезпечення умов плідної співпраці екскурсовода з екскурсантами.

Типізація екскурсій має динаміку і, тим самим, охоплює п'ять періодів

історії. У наукових літературних джерелах екскурсії характеризуються за такими рисами:

- зміст;
- склад;
- число учасників;
- місце проведення;
- метод пересування;
- тривалість;
- форма проведення.

Кожна з цих рис має окремі особливості та конкретну специфіку.

На рисунку 2.2. наведена загальноприйнята класифікація екскурсій. Згідно якої виділяють п'ять груп екскурсій, кожна група у свою чергу має специфіку і компоненти, які є притаманні лише їй.

Рис. 2.2. Класифікація екскурсій

За змістом всі екскурсії поділяються на оглядові та тематичні. Найбільш популярними та поширеними є оглядові екскурсії.

Оглядові екскурсії, в основному, числяться як багато тематичні. Також тому їх називають багатоплановими, саме через велику кількість тем, які вони можуть включати в себе. Така екскурсія будується на показу великої

кількості різнопланових туристичних об'єктах (на історичних, архітектурних та культурних пам'ятках; місцях, де стались визначні події події та інші. Оглядові екскурсії, як правило, дають загальне уявлення про місто, край, регіон або державу в цілому. Часові рамки історії такої екскурсії - від зародження міста до сьогодення.

Оглядові екскурсії мають певний особливий характер, відрізняє їх від тематичних, це складність формулювання тематики. Незалежно від місця їх проведення, вони насамперед схожі між собою за своєю структурою, у якій висвітлюється кілька стандартних підтем. Зокрема історія міста від його заснування до сьогодення, життєдіяльність відомих діячів культури, мистецтва, освіти, політики, показуються основні відомі екскурсійні об'єкти: пам'ятки архітектури та містобудування, історичні та сакральні пам'ятки, палацові ансамблі та інші. У той же момент в оглядовій екскурсії є риси відмінні від інших. Мається на увазі те, що оглядові екскурсії в різних областях будуть мати зовсім інший характер, в залежності від історії регіону, його об'єктів та властивостей. Наприклад, воєнну тематику включають оглядові екскурсії лише ті міста, де колись відбувались певні воєнні дії. Літературні підтеми будуть лише в регіонах, в яких проживали знамениті поети та письменники. Архітектурні підтеми містобудуванню будуть в тих містах, де залишилися об'єкти не зруйновані.

Тематична екскурсія розкриває лише одну конкретну тематику. Якщо це екскурсія, пов'язана з історією, то її основою буде потрібний історичний період часу. Якщо це архітектурна тематична екскурсія, то об'єктами будуть маєтки, палацові ансамблі різних епох та інші пам'ятки архітектури. Так показ сакральних пам'яток буде притаманний культурно-пізнавальній екскурсії.

Виділяють наступні тематичні екскурсії:

- історичні;
- природознавчі;
- мистецтвознавчі;
- літературні;
- виробничі;
- архітектурні;
- культово-релігійні.

Треба відзначити, що екскурсії будь-якого типу рідко існують ізольовано одна від одної. Тобто, матеріал, пов'язаний з історією може застосовуватись в архітектурній тематиці, а природознавчі об'єкти так або по-іншому приймають участь майже у всіх видах екскурсій.

Однакових екскурсій не буває, вони однозначно мають різні властивості та теми. Слово «тема»- «те, що покладено в основу», в перекладі з грецької. Кожна екскурсія обов'язково повинна мати свою визначну тематику. *Тема в екскурсії* — предмет показу й розповіді. Формування теми являє собою короткий і концентрований виклад основного змісту екскурсії.

Щоб підготувати нову тему та зміст треба багато та напружено працювати в колективі фахівців. Матеріалу не повинно бути забагато, адже екскурсанти повинні слухати його на одній хвилі і засвоювати з легкістю. Тема – вирішальний момент екскурсії, який об'єднує всі компоненти в ціле. Саме вона визначає, як розповісти про окремий об'єкт, коли побачити його наочну, яку частину історії потрібно саме зараз висвітлити екскурсантам про даний об'єкт.

Важливе значення має дотримання тематики екскурсії. Вся розповідь і показ мають «працювати» на її основну тему. На шляху проходження групи в екскурсію можуть «втручатися» об'єкти, які розташовані на даному маршруті, однак не стосуються обраної тематики. Відомості про такі об'єкти можуть бути надзвичайно цікавими, але до конкретно розглянутої теми, вони стоять на другому плані. Тому екскурсовод може повідомити про них екскурсантам лише як конкретні відповіді на питання про дані об'єкти.

У кожній тематиці є велика кількість *підтем*. А в кожній підтемі має закладатись логіка та повнота інформаційного ланцюгу. Правильно виконана *підтема* буде оцінюватись екскурсантами не окремими частинами, а в композиції.

Композицією екскурсії є розташування, послідовність і співвідношення підтем, основних питань, вступу й заключної частини екскурсії.

Провідна підтема – це композиційний центр екскурсії, навколо якого будується вся розповідь екскурсовода. Саме вона сприяє глибшому розкриттю змісту екскурсії, робить її переконливою, цікавою і такою, яка буде запам'ятовуватися.

Ряд дослідників в структурі екскурсії, крім вступу, основної частини і

висновків, виділяють ще такі поняття, як сюжет, фабула, кульмінація.

Сюжет – подія або кілька подій, які пов'язані між собою.

Фабула – ланцюг подій, про які розповідає твір.

Кульмінація – момент найвищого напруження в розвитку фабульної дії.

Багатоплановість оглядової екскурсії зазвичай не дає можливості досить вичерпно розкрити зміст кожної з підтем та дати більш глибоке роз'яснення подій. У такій екскурсії, як правило, буває більше фактів без їхнього пояснення. Однак, попри ці незначні недоліки, оглядова екскурсія має велике значення для розвитку екскурсійної тематики, тому що майже кожна з її підтем може потім стати окремою темою для розробки нової тематичної екскурсії.

Назва екскурсії — це мовний вираз, який у прямій і непрямій формі визначає зміст всієї екскурсії. Він має бути точним і не допускати подвійного або незрозумілого інтерпретування.

Питання для самоконтролю до 2 розділу

1. Хто найпершим спробував дати визначення поняттю «екскурсія»?
2. Як звучать два основних поняття екскурсії?
3. Що таке принцип ідейності?
4. Який з принципів включає викладення екскурсійного матеріалу на доступному для аудиторії рівні?
5. В чому закладається сутність екскурсійного методу пізнання?
6. Які особливості має екскурсійний метод?
7. Якими рисами характеризується екскурсія?
8. Чим відрізняються оглядові екскурсії від тематичних?
9. Що покладено в основу будь-якої екскурсії?
10. Дайте визначення «сюжету екскурсії».

Тестові завдання для перевірки теоретичних знань до 2 розділу

1. У якому році виник термін «Екскурсія» В.Даля?

- А) 1730 році
- Б) 1882 році
- В) 1967 році
- Г) 1972 році

2. Хто тлумачить термін «екскурсія, як групова прогулянка з науковою

або дозвільною метою»?

- А) М.П. Анциферов
- Б) Мала Радянська Енциклопедія
- В) В. Даль
- Г) Тлумачний словник російської мови

3. Що включає в себе перше завдання екскурсовода в ході процесу екскурсії?

- А) екскурсовод допомагає екскурсантам побачити об'єкти, на основі яких розкривається головна тема
- Б) екскурсовод допомагає почути про ці об'єкти необхідну інформацію
- В) екскурсовод допомагає відчувати велич подвигу, значення історичної події
- Г) екскурсовод допомагає засвоїти практичні навички самостійного спостереження й аналізу екскурсійних об'єктів

4. Який з принципів екскурсії звучить як «викладення екскурсійного матеріалу на доступному для аудиторії рівні»?

- А) принцип ідейності
- Б) принцип науковості
- В) принцип переконливості та дохідливості
- Г) принцип зв'язку теорії з життям

5. Дайте визначення композиції екскурсії:

- А) момент найвищого напруження в розвитку фабульної дії
- Б) ланцюг подій, про які оповідає твір
- В) композиційний центр екскурсії, навколо якого будується вся розповідь екскурсії
- Г) розташування, послідовність і співвідношення підтем, основних питань, вступу й заключної частини екскурсії

6. Мовний вираз, який у прямій і непрямій формі позначає зміст екскурсії-це?

- А) кульмінація
- Б) композиція
- В) назва екскурсії
- Г) фабула

7. Що являє собою екскурсійний метод?

- А) будується на історичних та культурних пам'ятках, архітектурі, місцях,

де стались знамениті події та інші

Б) це сукупність методичних прийомів, які використовуються на екскурсіях та становлять основу екскурсійного процесу

В) подія або кілька подій, пов'язаних між собою

Г) розкриває лише одну тематику

8. Що таке провідна підтема екскурсії?

А) композиційний центр екскурсії, навкруги якого виводиться вся розповідь екскурсії

Б) подія або кілька подій, пов'язаних між собою

В) ланцюг подій, про які оповідає твір

Г) момент найвищого напруження в розвитку фабульної дії

9. Який критерій проведення екскурсії має велике значення в отриманні успішного результату?

А) приваблива назва екскурсії

Б) витриманість тематики

В) грамотний сюжет

Г) велика кількість підтем

10. Як звучить принцип науковості екскурсії?

А) екскурсійна інформація викладається відповідно до принципу науковості підтверджених фактів, подій, всі теоретичні положення викладаються в науковому стилі

Б) об'єктивний підхід до змісту викладеного матеріалу при підготовці до екскурсії і впевненість екскурсовода в цій інформації

В) актуальність екскурсійної інформації на даний момент

Г) викладення екскурсійного матеріалу на доступному та легкому рівні.

РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ МУЗЕЄЗНАВСТВА ТА ЕКСКУРСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ В МУЗЕЯХ

3.1. Основні поняття музеєзнавства

3.2. Класифікація музеїв

3.3. Експозиційно-виставкова складова музейних екскурсій

3.1. ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ МУЗЕЄЗНАВСТВА

Слово «музей» прийшло до нас із грецької мови, а саме від слова «мусейон». Воно означало місце, яке присвячувалось музам, які в свою чергу поклонялись поезії, мистецтву та науці- як описувалось в джерелах Античної Греції. Нині в розуміння терміну «музей» входять науково-культурні просвітницькі заклади, а також так називають будівлю, де зберігаються найцінніші пам'ятки матеріальної та духовної спадщини людства.

У музеїв багатовікова історія. Прийнято виділяти три основних етапи, які виникали під час їх розвитку:

- 1) збирання цінних речей у храмах, палацах, ризницях церков і монастирів;
- 2) збирання аристократичними колами творів мистецтва і різноманітних раритетів для оздоблення житла, задоволення родової цікавості або пихи;
- 3) організація діяльності публічних музеїв.

Музеєзнавство – це наука, яка досліджує процеси зберігання суспільної інформації, пізнання та передачі досвіду і емоцій напрямом вивчення музейних об'єктів, що вивчають музейну діяльність, сам музей, його функціональні можливості і шляхи їх реалізації в різноманітних соціально-економічних умовах. Музеєзнавство у нинішньому науковому середовищі розповсюджується як практичний, теоретичний та історичний аспект у музейній діяльності, в його розвитку та дослідженні.

Предмет музеєзнавства – це коло об'єктивних закономірностей, які належать до процесів нагромадження і збереження суспільної інформації, пізнання і передачі знань, звичаїв, сприймань і емоцій шляхом музейних

об'єктів, до процесів появи, розвитку і суспільної діяльності музею, музейної справи.

Музей – безперервно працюючий некомерційний державний або приватний заклад культури, який з'явився в світі для збереження, опрацювання і публічного виставлення музейних об'єктів і музейних зібрань.

Наведемо основні функції музеїв, які у більшості своїй співпадають з функціями екскурсії:

- Функція документування;
- Функція освіти та виховання;
- Функція організації вільного часу;
- Формування світогляду і системи ціннісних орієнтацій;
- Консолідація суспільства;
- Розвиток творчої активності особистості;
- Формування національної та професійної самосвідомості;
- Забезпечення історичної наступності;
- Розширення можливостей для пізнання.

В музеях автентичні згадки фізичної та духовної культури зберігаються і розповсюджуються для огляду. Екскурсійні послуги у різнопрофільних музейних закладах відзначаються характеристиками їх експозиції і проводяться працівниками відділень наукової популяризації, функціонування тримається на основах екскурсійної теорії та методики.

3. 2. КЛАСИФІКАЦІЯ МУЗЕЇВ

Історично сформована сукупність музеїв, що функціонує на окремій території, являє собою музейну мережу. Всі музеї держави становлять невідому музейну мережу країни.

За адміністративно-територіальною властивістю мережа складається із національних, крайових, обласних і районних музейних установ.

За юридичною приналежністю й формою власності музеї поділяються на державні, громадські й приватні.

За діапазоном функціонування виділяють центральні, регіональні й місцеві музеї.

За типологією, зумовленою соціальним покликанням музеїв, виділяються науково-дослідні, просвітницькі, навчальні та народні музеї.

Науково-дослідні музеї з'являються здебільшого на правах відділень при академічних та інших науково-дослідних інституціях. Це закриті музеї, тільки для спеціалістів. Культурно-освітні та просвітні спрямування мають загальнодоступні просвітницькі музеї. Навчальні музеї бувають при навчальних установах як осередок наочних пристроїв, що підтримують наочність й образність викладання. Однак на практиці, виходячи з специфіки музейної діяльності, ці різновиди музеїв неодноразово становлять єдине ціле.

Музеї існують двох типів: колекційні та ансамблеві. В базисі перших полягають зібрання музейних предметів, що відповідають профілю музею.

Колекції можуть бути:

- 1) систематичні, класифіковані за властивістю однотипності об'єктів, які в них входять;
- 2) тематичні, створені з різного типу предметів, що характеризують визначену тему;
- 3) меморіальні, пов'язані з певним історичним явищем або особистістю;
- 4) персональні, застосовуються до визначеної особи.

Відповідно до цього виникають різноманітні типи музеїв: історичні, художні або меморіальні.

Музеї ансамблевого типу допускають присутність музеєфікованого ансамблю, у основі якого лежить група нерухомих пам'яток, інтер'єрів, природи, культурно-історичного осередку. До них можна віднести місто-музей, палац-музей, будинок-музей, квартира-музей, майстерня-музей, садиба-музей, пам'ятка-музей. На основі музеєфікації ансамблів з'являються музеї під відкритим небом, музеї-заповідники. Найрозповсюдженіший тип – музеї-заповідники.

Ще одним варіантом категорії систематизації музеїв є визначення їхнього профілю, що відповідає профілю реальної наукової або технічної, виробничої або культурної, художньої або мистецтвознавчої дисципліни, яка відбивається в працях музею. Відповідно до цього виділяються наступні групи музеїв:

- історичні,
- художні,
- мистецтвознавчі,

- літературні,
- архітектурні,
- природничо-наукові,
- технічні,
- галузеві, комплексні.

У ці групи входить велика кількість різного напрямлення музеїв:

1) акваріум-музей — природничо-науковий музей, що має спеціалізацію в зберіганні, дослідженні й експонуванні морської або прісноводної фауни й флори (на території України відсутній);

2) антропологічний музей — музей, що виражає процеси походження і розвитку людини, біологічний розвиток і розповсюдження людських рас (Антропологічний Музей Петралона, Греція; Музей (Кабінет) антропології та етнології ім. Хв. Вовка);

3) археологічний музей — історичний музей, що реалізовує зібрання, зберігання, опрацювання й експонування античних речовинних джерел – пам'яток археології (Київський та Одеський);

4) архітектурний музей — музей, що здійснює збирання, зберігання, вивчення, експонування, популяризування здобутків, які пов'язані з історичною та практичною частиною архітектури (Національний музей народної архітектури та побуту України, Пирогово, Київська область);

5) природничий музей — природничо-науковий музей, що відбиває всю розмаїтість проявів життя на основі вивчення, експонування, біологічних об'єктів (Національний науково-природничий музей НАН України в Києві);

6) ботанічний музей — варіант біологічного музею, що відображує видове різноманіття, структуру, життєдіяльність, родові зв'язки, поширення й закони росту, еволюцію флори, природних зон і ландшафтних територій (Ботанічний музей НАН України);

7) військово-історичний музей — музей історичного профілю, що віддзеркалює військову історію й піднесення військової майстерності (Меморіальний комплекс “Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр.”, м. Київ);

8) геологічний музей — природничо-науковий музей, що демонструє розвиток геологічних процесів на планеті, що включає збірки геологічних матеріалів (Геологічний музей НАН України, Музей коштовного і

декоративного каміння, смт. Хорошів Житомирської області);

9) декоративно-прикладного мистецтва музей — художній музей, який збирає, зберігає, вивчає та виставляє досягнення декоративно-прикладного й суспільного мистецтва, художньої індустрії, дизайну, звичних промислів, кустарних ремесл (Національний музей українського народного декоративного мистецтва, НМУНДМ);

10) дитячий музей — комплексний музей, розрахований на дитячу публіку, її зацікавленість й вимоги, вікові й психологічні особливості (музей популярної і науки техніки "Експериментаніум");

11) зоологічний музей — різновид біологічного музею, що відображає видове різноманіття тварин, їхнє розповсюдження, взаємозв'язок із середовищем та перебування один з одним (Київський, Одеський);

12) історії релігії музей — історичний музей, що відображає розвиток релігії як соціокультурного феномена, еволюцію релігійних віросповідань і культів, духовної церковної організації, місце віри в культурі багатоманітних народів і віків, релігійно-суспільних ходів (Львівський музей історії релігії);

13) історико-археологічний музей — історичний музей, що береже або відновлює буття відмінних між собою верств населення, суспільно-психологічні його ознаки (Національний історико-археологічний заповідник "Кам'яна Могила" Запорізької області);

14) краєзнавчий музей — комплексний місцевий музей, який відображає історію, природу, умови розвитку конкретного краю; є фрагментом крайової культурної спадщини, наймасовіший вид музеїв (найбільша кількість на Україні, в кожному обласному центрі);

15) музей книги — музей, що розкриває важливе значення книги як явище нематеріальної й матеріальної культури (Музей книги та друкарства м. Острога, м. Київ, м. Львів);

16) літературний музей — музей, що відображає розвиток літературного, духовного життя населення, літературного процесу, творчості літераторів і інших учасників письменницького процесу (Житомирський обласний літературний музей);

17) медичний музей — музей, що відображає розвиток медицини й оберігання здоров'я (Національний музей-садиба М. І. Пирогова,

Національний музей медицини України);

18) меморіальний музей — музей, ціллю якого є увіковічення згадки про знамениті вирішальні події, урядових і громадських постатей, представників науки, культури, мистецтва. Такі музеї влаштовуються здебільшого в будівлях, у яких проживали або фігурували ці діячі або відбувалися певні події (Меморіальний будинок-музей академіка С.П. Корольова, Житомир; Літературно-меморіальний музей Лесі Українки, Новоград-Волинський);

19) мінералогічний музей — природничо-науковий музей, присвячений процесам, засобам, наслідкам мінерало- і рудоутворення, природничим хімічним процесам, які проходять на землі і в космосі (Мінералогічний музей імені академіка Євгена Лазаренка, м. Львів);

20) музей музичного та театрального мистецтва — музей, що відображає розвиток музичного життя суспільства, творчості музикантів, гравців, виконавців, інших учасників музичного процесу (Музей театрального, музичного та кіномистецтва України);

21) музей народного мистецтва — художній музей, що відображає еволюцію естетичних захоплень народу, відображених у художніх формах творів узвичаєного народного мистецтва (Національний музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені Й. Кобринського, м. Коломия);

22) музей науки й техніки — музей, що віддзеркалює процес розросту науки й техніки, вираження й зберігання згадок науки й техніки, популяризацію викладу науки й техніки, рекламування підґрунть науково-технічних знань, що довершує діяльність по безперебійному навчанню (Музей науки і техніки, м. Луцьк);

23) палеонтологічний музей — природничо-науковий музей, що відображає еволюцію біосфери Землі (Палеонтологічний музей імені В. О. Топачевського, м. Київ; Одеський Палеонтологічний музей);

24) педагогічний музей — музей, що відображає минуле і сьогоденне народної освіти, що застосовується в просвітніх цілях регламенту педагогічної культури;

25) підводної археології музей — видозміна музею археології, що зберігає підводні археологічні знахідки, здебільшого з місцевостей катастроф, пов'язаних із нещасними випадками на кораблях (Бодрумський музей підводної археології, Туреччина);

26) музей ґрунтознавства — природничо-науковий музей, що відбиває знання про ґрунт як самостійне природне тіло й найзначущіший складник природних ресурсів, про екологічні функції ґрунту, процеси ґрунтоутворення (музей ґрунтознавства при Поліському національному університеті);

27) промисловий музей — музей, що відображає історію і нинішній стан різних форм індустріальних підприємства або його галузей (Харківський художньо-промисловий музей, Науково-промисловий музей, Манчестер, Англія);

28) сільськогосподарський музей — музей, що відображає історію й новітній стан сільськогосподарського виробництва або його окремих галузей, а також історію сільського побуту (Музей історії сільського господарства Волині-скансен, м. Луцьк);

29) навчальний музей — музей, створений при навчальному закладі для наочності при проведенні навчального процесу (Навчальний музей культури, освіти та еволюції туризму, м. Львів);

30) музей навчальних закладів — музей, що відображає історію окремої навчальної установи (музей історії Поліського національного університету);

31) художній музей — музей, що відображає розвиток художнього мистецтва та вправності для задоволення естетичних потреб людства (Національний художній музей, Кмитівський музей образотворчого мистецтва імені Й. Д. Буханчука);

32) церковно-історичний музей — музей, що віддзеркалює художні звичаї та історію храму (Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник);

33) шкільний музей – відкритий на базі школи, основна мета, якого підняття ефективності навчально-виховного процесу, розвитку пізнавальної й творчої активності вихованців, формування в них звичок ціннісно-орієнтованого взаємозв'язку історико-культурного спадку, залучення до нього;

34) екомузей — музей, що залучає в сферу музейного розвитку культурно-історичний, природний осередок й людей («Три культури», Польща);

35) етнографічний музей — музей, що відображає походження народів,

націй та етнічних груп, їхній порядок, культуру (Музей етнографії та художнього промислу НАН України у Львові).

Розвиток опорних профільних музеїв може доповнюватися новими, що з'являються на стику різних наук і культур. Звичні музеї в міру розвитку суспільства доповнюються новими варіаціями. Науковий розвиток суспільства веде до вдосконалення діяльності музеїв.

3. 3. ЕКСПОЗИЦІЙНО-ВИСТАВКОВА СКЛАДОВА МУЗЕЙНИХ ЕКСКУРСІЙ

Візитною карткою музею, явною для візитерів, є його експозиційно-виставкова діяльність.

Музейна експозиція — спрямована, науково аргументована демонстрація музейних речей, композиційно впорядкованих, прокоментованих, технічно й художньо оформлених, що створюють своєрідний музейний образ природних і суспільних явищ та подій. Відкриваючи перспективу непримушеного порозуміння людини з культурними й науковими цінностями. Експозиція музею являє підніжжя музейного контактування і є неодмінною засадою для виконання культурно-освітньої роботи музеїв.

Основні особливості музейної експозиції наступні:

➤ у ній представлені музейні предмети, які здатні дати екскурсанту багатоманітну інформацію, передати його відношення до тієї моделі дійсного світу, який презентує експозиція, трансформувати на нього емоційний вплив;

➤ в її базі полягає розроблена персоналом музею наукова концепція, що встановлює підоснову експозиції, принципи обрання музейних об'єктів, їхнє угруповання, композицію, інтерпретацію й художній вирок.

Ці властивості виділяють музейну експозицію від інших можливих виставок і експозицій, що є розміщенням для представлення та обстеження будь-яких об'єктів. На відміну від них текст музейної експозиції слід не тільки зачитувати, але й усвідомлювати, відчувати, співпереживати тій моделі об'єктивного світу, що у ній представлена.

З ознак музейної експозиції виходять ключові принципи її структури:

- основою експозиції є її науковість, обумовлена науковою концепцією;
- предметність експозиції;
- комунікативність експозиції, її дохідливість, універсальність,

здібність доповідати інформацію, бути основою комунікативної системи.

Музейні експозиції можуть бути методичними й ансамблевими, ландшафтними й тематичними залежно від методики їхньої побудови, під якою розуміється науково переконливий, вихідний із змісту експозиції порядок угруповання й організації експозиційних матеріалів.

Систематична експозиція будується відповідно до класифікаційної систематичності визначеної наукової дисципліни або сфери виробництва. В її основі – системний, типологічний уклад музейних предметів, що відображають послідовні процеси в природі й світовій поведінці.

Ансамблева експозиція зберігає або відновлює на документальній базі реальну ситуацію життя реальної людини або типу для суспільної верстви конкретної епохи. В її основі – життєвий, природний експозиційний комплекс, у якому експонати знаходяться у середовищі свого побутування, відкладаючи присутні між ними зв'язки.

Ландшафтна експозиція відновлює взаємини, взаємозалежність природних складників. В її основі — біоугруповання, що відображують розвиток флори та фауни. Головні прийоми показу — панорама і діорама, складені як композиції з миру живої природи.

Тематична експозиція присвячена розкриттю визначеної нею тематики, сюжету, проблеми, створенню музейного образу відбиваних подій або явищ. В її основі – тематико-експозиційний комплекс, клас зв'язаних по змісту або часткових рисах об'єктів, що являють зорову й значеннєву єдність, що визначають істинний сюжет, тему.

Залежно від типу музею ці варіації експозицій можуть виступати доповнюючи одна одну. Це сприяє кращому й більш повному формуванню музейної моделі реального світу. Відбір методів експонування залежить від конфігурації музею, теми, цільових інструкцій експозиції, специфіки колекції, форматів експозиційних дільниць.

В основі експозицій і виставок бувають експозиційні матеріали. До них належать:

- музейні об'єкти, дійсні експонати, що зберігаються в основному фонді музею;
- відтворення музейних об'єктів, копій, репродукцій, моделей, муляжів, зліпки, голограм, реконструкцій, що зберігаються в науково- допоміжному

фонді музеїв;

➤ науково-допоміжні матеріали, листи, діаграми, схеми, задуми, креслення, таблиці, виконувані для точної експозиції;

➤ тексти й анотації, що виконуються для конкретної експозиції.

Розглянемо особливості проведення екскурсій в музеях. Опосередкованим проявом культурно-просвітньої діяльності музею є його екскурсійна діяльність, яка здійснюється у формі музейних екскурсій.

Екскурсійна діяльність – область культурно-просвітньої діяльності музею, в основі якої є екскурсія з ціллю ознайомлення екскурсантів з пам'ятками історії й культури, що знаходяться у музейних колекціях, представлених або в експозиції, або на виставці, створення комунікативного осередку, реалізація просвітнього, освітнього процесу. В її основі полягає діалог працівника музею — екскурсовода й відвідувача — представника суспільства.

Музейна екскурсія — спільний огляд музею, відомого місця, виставки, предмета природи й т. д. по певному маршруті під керівництвом екскурсовода з пізнавальними, освітніми, науковими й виховними цілями, а також для задоволення естетичних потреб у вільний час. Це форма культурно-освітньої роботи музею, яка базується на колективному обстеженні об'єктів музейного показу під керівництвом професіонала із завчасно обраної теми й визначеного маршруту.

Можна означити музейну екскурсію, як один з способів комунікації, у процесі якої з'являється діалог музею й суспільства, наслідком чого є здійснення музеєм своїх просвітніх і освітніх функцій. Діалог відбувається в процесі огляду музейної експозиції або виставки. Музейну екскурсію можна розглядати, як джерело нових знань, відчуттів та вражень. Вагомість же екскурсовода зводиться до організації цього процесу й участі в передачі відвідувачам цих вражень і відчуттів.

Дивлячись на тип музею, мету екскурсії й вибору предметів і прийомів показу, широти тематики й складу екскурсантів виокремлюються наступні музейні екскурсії:

- історичні, літературні й т. д.;
- по експозиції, виставці, просторі музею;
- загальноосвітні, методичні, навчальні;

- оглядові, тематичні, циклові;
- дитячі, дорослі, змішані;
- для місцевих жителів та туристів;
- для однорідної й різнорідної публіки;
- традиційні та інтерактивні.

Екскурсії можуть проводитися екскурсоводами й аудіогідами. За умовами сучасності, у світі розвитку інформаційних технологій музейні екскурсії можуть проводитися використання різних інтерактивів та ІТ – технологій (окуляри віртуальної реальності, різні мультимедійні технології, віртуальні екскурсії, роботи екскурсоводи, тощо) Таке поєднання інновації та інтерактивності найчастіше відбувається з метою покращення наочності в музеї, прагненням зробити його цікавішим та атракційнішим, особливо серед дошкільної та шкільної аудиторій музейних відвідувачів.

Однак перед тим, як вийти на музейну аудиторію, екскурсовод так само повинен скласти та вивчити текст екскурсії й здати пробну екскурсію методичній комісії. Він зобов'язаний вільно володіти не тільки темою, але й методикою проведення екскурсії. У цілому вимоги до екскурсовода, який проводить музейні екскурсії, такі самі, як і до звичайних екскурсоводів.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ДО 3 РОЗДЛУ

1. З якої мови прийшло до нас слово «музей» і що воно означає?
2. Наведіть основні функції музеїв.
3. Які ви запам'ятали основні групи музеїв?
4. Що таке археологічний музей?
5. Чим біологічний музей відрізняється від ботанічного?
6. Дайте визначення шкільного музею.
7. Чи є різниця між музейною та тематичною експозицією? Якщо так, то яка саме?
8. Які вирізняють особливості проведення екскурсій в музеях?
9. Які виокремлюють екскурсії, дивлячись на їх тип, мету та інші аспекти?
10. Чи однакові ставляться вимоги до звичайного екскурсовода та екскурсовода в музеї?

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ТЕОРЕТИЧНИХ ЗНАНЬ ДО 3 РОЗДЛУ

1. *Що таке музеєзнавство?*

А) круг об'єктивних законів, які припадають до процесів нагромадження і збереження суспільного інформування, пізнання і передачі знань

Б) соціальна наука, яка досліджує процеси зберігання суспільної інформації, пізнання та передачі досвіду і емоцій напрямом вивчення музейних об'єктів, що вивчають музейну діяльність

В) безперервно працюючий неторговельний урядовий або власний заклад культури

Г) історично зумовлений багатофункціональний інститут суспільної згадки, через який втілюється громадський попит

2. *За якою властивістю виділяють державні й відомчі, суспільні й приватні музейні установи?*

А) адміністративно-територіальною

Б) за діапазоном функціонування

В) за типологією

Г) юридичною

3. *До якого з типів музеїв відноситься це визначення: «комплексний музей, розрахований на дитячу публіку, її зацікавленість й вимоги, сторічні й психологічні особливості»*

А) дитячий

Б) шкільний

В) краєзнавчий

Г) літературний

4. *Як звучить термін для промислового виду музеїв?*

А) музей, що виражає історію й новітній стан сільськогосподарського виготовлення або його окремих галузей, а також історію сільського проживання

Б) художній музей з творів скульптури й декоративно-прикладного майстерства, малодоступних у місці створення музею, використовується в ключовому в академічних цілях

В) музей, що відображає історію і нинішній стан всіляких фігур індустріального підприємства або його порізаних галузей

Г) музей, що виявляє історію вистави, театрального мистецтва, деміургів театральної майстерності

5. Як називається музей, що залучає в сферу музейного розвитку культурно-історичний, природний осередок й людей?

- А) художній
- Б) музей зліпків
- В) еко музей
- Г) палеонтологічний

6. Що з цього відноситься до музейної експозиції?

А) спрямована, науково аргументована демонстрація музейних речей, композиційно упорядкованих, прокоментованих, технічно й художньо оформлених подій

Б) будується відповідно до класифікаційної систематичності визначеної наукової дисципліни або ділянки виробництва

В) береже або відновлює на документальній базі реальну ситуацію життя реальної людини або типу для суспільної верстви конкретної епохи

Г) присвячена розкриттю визначеної нею тематики, фабули, проблеми, виробництву музейного образу відбиваних подій або явищ

7. Яка з експозицій відновлює взаємини, взаємозалежність природних складників?

- А) ансамблева
- Б) ландшафтна
- В) музейна
- Г) тематична

8. Ключовий(-і) принцип(-и) структури музейної експозиції- це?

- А) науковість, обумовлена науковою концепцією
- Б) предметність експозиції
- В) комунікативність експозиції
- Г) всі відповіді вірні

9. Що таке музейна екскурсія?

А) спільний огляд музею, відомого місця, виставки, предмета природи й т. д. по певному маршруті під керівництвом екскурсовода

Б) безперервно працюючий неторговельний урядовий або власний заклад культури

В) історично зумовлений багатofункціональний інститут суспільної згадки, через який втілюється громадський попит

Г) область культурно-просвітньої діяльності музею, в базисі якої перебуває екскурсія з ціллю ознайомлення візитерів з пам'ятками історії й культури

10. На що опираються при виокремленні певних типів екскурсій?

А) на мету екскурсії

Б) на тему екскурсії

В) на широту тематики й складу екскурсантів

Г) всі відповіді вірні

РОЗДІЛ 4. ПРОФЕСІЙНА МАЙСТЕРНІСТЬ ТА ОСОБИСТІТЬ ЕКСКУРСОВОДА

4. 1. Складові професійної майстерності екскурсовода
4. 2. Мовлення екскурсовода
4. 3. Загальні положення щодо здійснення туристичного супроводу

4. 1. СКЛАДОВІ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ЕКСКУРСОВОДА

Професійна майстерність екскурсовода – це вміння управляти певними вміннями та навичками в екскурсійній сфері, а також професійними якостями, які потрібні у цій діяльності.

Основні складові професійної майстерності екскурсовода:

- Особиста культура
- Світогляд
- Ерудиція
- Культура мови
- Інтуїція
- Добрі знання у певній галузі
- Ораторська майстерність
- Уміння керувати екскурсійною групою або групами
- Володіння педагогічною майстерністю

Як було сказано раніше, екскурсія є процесом, де людина пізнає предмети і події світу, у якому проживає. Саме за цей процес відповідає екскурсовод, який має мати професійну майстерність - це незвичайний тип мистецтва, який будується на правильному використанні та талановитому сполученні розповіді та показу.

Професійні компетенції екскурсовода представлені в таблиці 4.1:

Професійні компетенції екскурсовода

<p>Екскурсовод повинен знати:</p> <ul style="list-style-type: none"> • базу нормативів та стандартів, які надають екскурсійну послугу в нашій державі; • культурний, історичний та географічний аспект регіону; • головні об'єкти екскурсій на території регіону з точки зору історії, географії та культури, а також предмети музейних експозицій та виставкових центрів; • норми обслуговування в піших, транспортних та комбінованих напрямках екскурсій; • правила обслуговування на міських та позаміських екскурсійних маршрутах; • настанови про правила поведження туристів на транспортних засобах; • система дій у непередбачуваній ситуації; • іноземну мову (мову клієнта). 	<p>Екскурсовод повинен вміти:</p> <ul style="list-style-type: none"> • застосовувати систематичні прийоми показу, оповіді та спеціальні методичні прийоми; • користуватися прийомами технічного ведення екскурсії; • робити в групі над виробництвом нової екскурсії; • екскурсія повинна відрізнятися персональним текстом; • оформлювати необхідну документацію та складати звіти; • збирати потрібну документацію та створювати звітні плани; • вживати принципи диференційованого підходу до екскурсійного обслуговування; • користуватися професійними термінами. • по туристично- екскурсійній тематиці;
<p>Екскурсовод повинен володіти:</p> <ul style="list-style-type: none"> • базою протоколів та етикету; • граматику та стилістику української мови; • техніку міжособистісних комунікацій; • техніку публічних виступів; • основами психології; • основами конфліктології; • основами кроскультурної комунікації; 	<p>Екскурсовод зобов'язаний:</p> <ul style="list-style-type: none"> • постійно вдосконалювати знання та навички з професійної майстерності; • виконувати правила внутрішнього трудового розпорядку; • пиконувати правила і норми охорони праці.

Процес підготовки екскурсоводів у галузі туризму та рекреації має свої особливості. Найголовніший з них- це талант та професійна майстерність екскурсовода. Кожен фахівець екскурсійної діяльності має обов'язково володіти інформацією не тільки по своєму фаху, але й мати досвід у психологічній та педагогічній сферах.

Важливу роль у особистісному формуванні екскурсовода посідають його здібності - пам'ять, кмітливість, уява, харизма та спостережливість.

Цікаво, що на базі одних і тих же здібностей фахівця залежно від виду вибраної діяльності виконується можуть розвиватися цілком різні професійні компетентності – науковці, педагога або екскурсовода.

Однією із обов'язкових якостей екскурсовода є оптимізм (радість до життя, бажання та вміння бачити у навколишнього світу лише хороше, тощо). Цей якісний чинник проявляється у привітливості екскурсовода та його увазі до туристів, сяючій посмішці, толерантності, безпосередності, правильному підходу до різної вікової аудиторії та вмінні тримати увагу екскурсантів в своєму колі. На це вагомий вплив має саме тон екскурсовода та його плавність розповіді, його обізнаність, почуття гумору та той факт, що він вірить в успішність проведення екскурсії.

Кожна особистість має свої характерні якості, саме це і виокремлює її від інших. Тому і кожен екскурсовод по-своєму розкриває матеріал та деталі теми, підбирає приказки та доповнює розповідь гумором, ділиться своїм особистим досвідом, використовує свої «фішки». Перший любить використовувати у розповіді перекази та легенди; другий може декламувати уривки віршів та поем; третій наводить у приклад архівні документи, а четвертий дуже вміло застосовує у розповіді паузи та інтонацію.

Знання, вміння та навички це ті речі на яких створюється авторитет екскурсовода. Адже справжній фахівець з екскурсійної діяльності повинен не стільки володіти матеріалом екскурсії, а скільки любити свою роботу, постійно удосконалювати свою професійну майстерність.

Авторитет екскурсовода безпосередньо ґрунтується на його знаннях, вміннях, навичках, практичному досвіді та моральних якостях.

Компоненти професійної майстерності екскурсовода можна умовно розподілити на дві групи – знання й уміння:

- *Знання*: загальні знання (ерудиція) і знання за спеціальністю, зокрема знання екскурсійної теорії, методики ведення екскурсії, психології й педагогіки, основ ораторського мистецтва, логіки й етики.
- *Уміння*: сформулювати визначення, викласти свої думки в тексті (змісті) екскурсії, розширити кругозір людей, використовувати доцільні методичні прийоми, донести знання до аудиторії й управляти нею, передавати свою переконаність і гідно поводитися в колективі.

Як правило, екскурсовод, з багаторічним стажем, володіє свої особистим стилем ведення екскурсії.

Ерудиція екскурсовода. Рівень майстерності, яку показує екскурсовод залежить від ряду факторів. Їх розділяють на 2 групи:

- 1-а група – фактори які екскурсовод не може передбачити;
- 2-а група – фактори, які напряду залежать від екскурсовода: його ерудиція в цілому, знання теми, яку він розповідає, його обізнаність у методиці, культура розповіді, вміння контактувати із туристами, та практичні і професійні навички.

Екскурсовод повинен вміти керувати групою, зберігати потрібний контакт із людьми протягом всієї екскурсії – це і є найголовніша характерна риса майстерності його роботи.

Праця екскурсовода має неабиякий творчий характер. Творчість у сфері екскурсійної діяльності виражається не тільки в його уявленні, а й у звичайній роботі, коли він застосовує методичні прийоми, добирає потрібні приказки, тобто доповнює свою розповідь різними формами мовлення, і тим самим удосконалює техніку проведення екскурсії. Але творчість фахівця в ході проведення самої екскурсії не повинна перевищувати рамки підготовленого тексту і розробки методики.

Уміння й навички екскурсовода. Автоматизоване уміння реалізувати конкретні дії, які досягаються методом повторення однієї і тієї самої вправи в екскурсійній діяльності називають навиком екскурсовода. Для фахівця такими діями виступає процес підготовки і проведення самої екскурсії. Тобто, навички – це відпрацьовані на практиці дії екскурсовода, які виробляються по певній схемі (спрямованість, систематичність, однаковий розподіл часу, тощо).

Система навчальних вправ. В процесі певних репетицій, де не приймають участі туристичні групи, велику кількість раз повторюються потрібні елементи для конкретної екскурсії.

Іншими словами – це прийоми методики показу об'єкта та розповіді, базою яких є той або інший прийом подання інформації. В цьому процесі відбувається, наприклад, робота над прийомом використання матеріалів з «портфеля екскурсовода» або варіантів розміщення туристів на точці спостереження за об'єктом.

Також екскурсоводи можуть підвищувати свою класифікацію, відвідуючи навчальні та психологічні тренінги, курси підвищення класифікації, вступати в громадські профільні об'єднання. Таке самовдосконалення завжди буде позитивно відбиватися на професійній майстерності екскурсовода.

4. 2. МОВЛЕННЯ ЕКСКУРСОВОДА

Розуміння теми екскурсії будується на звукових й образотворчих рядах. Джерелом звукового ряду є сам екскурсовод та його вміння розповідати. Що стосується екскурсантів, екскурсовод може виступати в ролі:

➤ *інформатора*, що розповідає цікаву інформацію, оживляє певну подію, при цьому не показуючи свого ставлення до неї, не роз'яснюючи самої суті та наслідків після події.

➤ *коментатора*, що приділяє увагу спостереженню об'єкта, дає роз'яснення, називаючи причини, які викликали певне явище.

➤ *співрозмовника*, що веде цікаву розповідь, в процесі якої береться до уваги реакція слухачів на конкретний матеріал, задаються питання до викладеної інформації, а також екскурсовод, враховуючи реакцію – може ввести в свою розповідь додатковий матеріал.

➤ *Порадника*, що пояснює все побачене і дає відповіді на все, що цікавить екскурсантів у процесі екскурсії, тобто допомагає слухачеві зробити необхідні висновки.

➤ *емоційного лідера*, що проводить аналіз об'єкта та події, які пов'язані з ним, оцінює всі виникаючі в ході історії проблеми та допомагає зрозуміти їх, спостерігаючи за об'єктом або явищем.

Будь-яка добре підготовлена й проведена екскурсія являє собою синтез форм ораторського мистецтва.

Мовлення може бути зовнішнім та внутрішнім. Зовнішнє несе в собі комунікаційне призначення, воно орієнтується на сприйняття іншими особами. Розповідь екскурсовода є зразком зовнішнього мовлення, його завданням є вплив на свідомість людини, передачу певної інформації про конкретні об'єкти та допомога в одержанні правильного відбиття інформації у свідомості екскурсанта.

У мовленні екскурсовода вирізняють унікальні форми і прийоми

розповідей, а також можуть виникати такі особливості, як логіка, емоції, гарний словниковий запас, виразність та багато інших особливостей фахівця.

Індивідуальність в стилі мовлення екскурсовода показує рівень його професійних можливостей, культуру мови. Особливості самої розповіді екскурсовода залежить від мети, яку він несе: показати цілу картину конкретної події; надати гарну характеристику об'єкту, який спостерігається або події, яка описується; допомогти екскурсантам емоційно прожити історичні події минулого.

Екскурсовод у своїй розповіді ні в якому разі не може вживати стандартні фрази та слова, які давно перестали набувати змісту: «так сказати», «значить», «коротше кажучи», «типу того», «ну». Важливими у розповіді є тон, наприклад, протягом всієї екскурсії він має бути частково піднесеним, емоційним.

Психологічна культура мовлення включає в себе такі поняття, як *змістовність, зрозумілість, граматична й стилістична виразність, вплив (вимога, рекомендація, завдання, порада, прохання, заборона, докір, попередження)*. На психологічній культурі мовлення заснована дія методичних прийомів ведення екскурсії.

Зміст розповіді визначає темп і ритм мовлення екскурсовода. Вони можуть змінюватися в процесі всієї екскурсії – розповідь може набувати обертів та прискорюватися або вповільнюватися у разі важливої інформації. Темпи мовлення бувають швидкими, середніми, повільними, плавними та переривчастими. У самій екскурсії фахівець повинен вести розповідь спокійно та лаконічно, щоб зміст гарно сприймався слухачем.

Екскурсоводові рекомендується проводити підготовку конкретних тем за допомогою годинника. Швидкий темп розповіді – 75 слів на хвилину, середній – 60 слів, а повільний темп мовлення – 45 слів на хвилину. Неприпустимо розмовляти швидко (80 або більше слів на хвилину, тому що це заважає сприянню екскурсійного матеріалу, а це говорить про те, що екскурсія не засвоїться.

Але такий же наслідок очікує екскурсовода, який веде розповідь однаковим темпом протягом усієї екскурсії.

Тон розповіді може включати в себе радісний, сумний або урочистий

характер. Це залежить від того, про що саме йдеться мова і як до цього ставиться сам екскурсовод. Емоційність екскурсії може бути виправданою, саме тому ще в процесі підготовки потрібно визначитися з інтонацією і тоном майбутньої розповіді.

До мінусів мовлення варто віднести надмірне вживання специфічної термінології, слів інших держав та довгих фразеологічних виразів – це все може роздратовувати слухача і розсіювати його увагу.

Для екскурсовода дуже важливим є вміння говорити з гарною дикцією – це чітка, красива вимова всіх слів та цілих складних фраз.

Над мовленням екскурсовода потрібно працювати, щоб перед туристами гарно володіти технікою мовлення. Важливо щоб дикція була виразною та чіткою.

Всі слова, а також і слова інших держав, які екскурсовод вживає в розповіді, а також імена та по-батькові конкретних осіб мають звучати найчіткіше, щоб екскурсантам було зрозуміло.

Екскурсовод повинен слідкувати за інтонацією свого мовлення, тобто він повинен підвищувати або знижувати тон свого голосу при вимові слів, якщо того вимагає екскурсія. Його інтонація завжди повинна виглядати логічною, тому що базою розповіді є не тільки інформація, яку доносить екскурсовод до туристів, а й емоції, які він їм передає.

В мові екскурсовода повинні вживатися усі види наголосів – словесні, фразові та логічні. Наголос сам по собі є конкретним виділенням певного слова або словосполучення, які екскурсовод виділяє за допомогою тону голосу. Тобто, іншими словами, наголос потрібно робити в тих словах, до яких варто привернути більше уваги слухачів, надати їм хвилину для мислення або довести їх думку до певного висновку.

Завдяки тону мовлення екскурсовод може підкреслити велике значення конкретної події, про яке йдеться мова, тим самим він звертає увагу екскурсантів на значну подію, яка несе певні наслідки в його історичній розповіді.

Невербальні засоби спілкування. Екскурсовод може впливати на групу слухачів двома напрямками подання інформації: словесно, тобто вербально та візуально, тобто невимовно. Невербальними засобами спілкування можуть бути жести, посмішка, міміка людини та рухливості тіла. Зміст

інформації можливо передати саме за допомогою такого типу мовлення. Невербальними засобами подачі інформації можна донести до екскурсантів підтекст головного тексту, додати певного емоційного забарвлення та показати конкретне ставлення до нього. Жестикуляція визначається як сама ефективна форма невербального мовлення.

Акцентувати увагу слухача на конкретному змісті матеріалу екскурсії або підкреслити головні моменти розповіді може саме жест екскурсовода. Жест у симбіозі з мімікою дуже покращують ефективність донесення інформації до слухачів.

Жести поділяють на певні групи:

- такі, що допомагають у показі зорово-сприйманих об'єктів;
- такі, що самі являють собою частину показу;
- такі, що прикрашають екскурсійну розповідь.

У показі частіше застосовують найпростіший вид жестів – вказівні. Найрідше можна побачити у використанні просторовий жест, який надає уяву про об'єкт, який оглядають туристи. Для того щоб допомогти екскурсантам сприйняти висоту чи ширину конкретного об'єкту – використовують ілюструючі жести. Спонукальні жести несуть в собі лише організаційний характер.

Якщо екскурсовод намагається показати почуття або психологію у певний момент, він використовує емоційний жест. Жести, які з'являються протягом усієї розповіді, повинні бути найлаконічнішими та змістовними.

Недоліками може стати надмірна жестикуляція, заміна словосполучень жестами або недоцільність їх при спостереженні об'єкту.

Міміка – дуже важливий аспект екскурсовода, який вважається жестом емоційності та вираження психологічного стану розповіді та показує її настрій. Міміка і жести є нероздільними помічниками екскурсовода.

Постава екскурсовода. У процесі екскурсії екскурсовод повинен почуватися комфортно. Його поза має бути природньою та простою, тому що він має почувати себе зручно та проектувати свій комфорт на екскурсантів.

Манери екскурсовода. Звичайно, манери екскурсовода дуже впливають на слухачів. Екскурсанти помічають всі дрібниці: як екскурсовод зайшов, як він привітався, як він поводить себе в процесі, тощо.

Молоді екскурсоводи не повинні мати жодних шкідливих звичок, тому що вони стануть на заваді їх професійної майстерності. Не можна говорити надто голосно, не потрібно додавати зайвих жестів, ні в якому разі не переривати екскурсанта, не показувати свою зухвалість та залишити в своїх думках грубі зауваження. Неприпустимим є створення конфлікту з екскурсантами, адже саме екскурсовод повинен виступати людиною, яка врегульовує конфліктні ситуації, які можуть мати місце під час екскурсії.

Від екскурсовода та його особистих рис характеру напряду залежить результат надання екскурсійної послуги. Якщо він проявить ввічливість, покаже свій професійний такт та зможе уникнути проблемних ситуацій та створити позитивний психологічний мікроклімат обстановка в туристичній групі.

В професійності екскурсовода особливе місце займає етикет: чемність з жінками, повага до літніх людей, правильні форми вітання, знання та використання всіх правил поведінки.

До екскурсовода, до його кваліфікації та людських рис характеру висуваються певні вимоги:

- професійність;
- психологічність;
- вимоги репрезентативного характеру.

Екскурсовод зобов'язаний бажати проводити час з людьми, постійно підвищувати свою професійність, знатися в сучасних інтересах туристів, поводити себе як культурна людина та любити те, чим він займається. Тому що екскурсовод — це постать, без якої екскурсія не може існувати.

Майстерність екскурсовода визначається його вмінням керувати всією туристичною групою, зберегти контакт із слухачами протягом екскурсії.

Саме на його плечі лягає реалізація атмосфери переживання, а саме своїми емоціями та почуттями зробити так, щоб всі слухачі, які є окремими індивідуальними особистостями стали одnodумцями, яких об'єднує спільний інтерес.

Як і для педагогічних професій, так і для екскурсовода існує 4 компоненти діяльності: *організаторська, комунікативна, пізнавальна і конструктивна.*

Конструктивний компонент, включає в себе правильне оформлення

екскурсійного матеріалу та вміння його підбирати, планування процесу самої екскурсії та схематичність прийому методики, яку використовує екскурсовод в своїй роботі.

Організаторський компонент – це злагоджене та грамотне керівництво слухачами, вміння тримати всю увагу на конкретних об'єктах, проведення екскурсії у певних програмах обслуговування.

Комунікативний компонент – це уміння встановлювати професійні та ділові стосунки з аудиторією, працівниками музеїв, туристичних підприємств, керівництвом та колегами.

Абсолютно нормальним є хвилювання екскурсовода в процесі спілкування з туристами, проте це не повинно впливати на його розповідь, жести та показувати його страх. Екскурсовод повинен тримати себе природньо та спокійно і не розповідати екскурсію наспіх.

Дуже важливим моментом є саме допомога фахівцям з екскурсійної діяльності, особливо новачкам. Навчити їх вміти тримати свої емоції та не давати їм брати верх. Також в цьому питанні можуть бути в нагоді тренінги, які проводяться спільно зі психологами та спеціалістами з організації екскурсійної діяльності.

Пізнавальний компонент – це вміння доводити зміст екскурсії до певного логічного результату, надавати йому потрібного забарвлення, постійно удосконалювати методики і техніки проведення екскурсій, а також аналізувати особливості екскурсійного процесу та результати власної діяльності і на цьому підґрунті вдосконалювати професійну майстерність; диференційовано підходити до різних груп екскурсантів. Для екскурсовода найкращим результатом своєї роботи є вміння передача своїх знань екскурсантам.

Екскурсійну діяльність можна відрізнити від інших сфер діяльності за допомогою *рівня психологічної напруги*. Який споріднений із педагогічною, письменницькою та іншими сферами діяльності. Психологічний вплив на особистість в потрібному для фахівця напрямку і буде вважатись конкретним «психологічним продуктом» або результатом праці. Цей «продукт» може бути позитивним, негативним або залишитись нейтральним.

Майстерність екскурсовода можна визначити за допомогою його рівня

володіння технікою педагогіки. До цієї техніки відносять:

1. Мовленнєві вміння – грамотні словосполучення, зрозумілість того, що доносить екскурсовод, виразність інтонації, вміння екскурсовода виражати свої емоції і міркування.

2. Талант використання міміки і пантоміміки, зрозумілі жестукулювання, доречна посмішка або погляд.

3. Вправність використовувати свої емоції задля результату, показувати слухачам свою життєрадісність.

4. Застосування у своїй розповіді певних акторських елементів та талантів сценариста.

Знання з основ психології і педагогіки потрібні екскурсоводові для правильного організування процесу екскурсії.

Екскурсії необхідні для отримання нових знань, емоційного та духовного задоволення потреб, підсилення зацікавленості людей до інформації, що вивчається. Вони дають можливість слухачам почати з іншого боку дивитись на конкретні події, які сталися в житті історичних особистостей.

4. 3. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ ТУРИСТИЧНОГО СУПРОВОДУ

Законодавчо кваліфікаційні вимоги до професії екскурсовода були розроблені на виконання вимог статті 5 Закону України «Про туризм» (324/95-ВР) (у редакції Закону України від 14.07.2020 № 768-ІХ) з метою подальшого розвитку діяльності, пов'язаної з наданням послуг туристичного супроводу і закріплені в діючому *«Положенні про порядок видачі дозволів на право здійснення туристичного супроводу фахівцям туристичного супроводу»*.

Цим Положенням визначаються:

1) порядок видачі дозволів на право здійснення туристичного супроводу;

2) порядок створення та основні функції акредитаційних комісій;

3) перелік документів, що надаються фахівцями туристичного супроводу акредитаційній комісії для отримання дозволу на право здійснення туристичного супроводу;

4) порядок контролю та скасування дії дозволу на право здійснення туристичного супроводу.

Орієнтуючись на положення, які діють в нашій державі для того, щоб працювати екскурсоводом особа має:

- 1) Отримати вищу освіту (на базовому рівні або повну);
- 2) Отримати профільну вищу або базову освіту;
- 3) Проходити курси підвищення кваліфікації;
- 4) Мати посвідчення екскурсовода або гіда-перекладача;
- 5) Здобути ліцензію, яка дозволить організувати супровід туристам.

Цей дозвіл є офіційним документальним підтвердженням кваліфікаційного рівня фахівця екскурсійної діяльності і, в результаті, надає права організувати туристично- екскурсійні послуги в регіонах та містах, в яких іншими правилами це не є забороненим пунктом, в межах території конкретної адміністративної одиниці та надання при цьому всієї необхідної інформації в процесі пересування групи туристів до точки екскурсійних об'єктів.

Цю ліцензію можна використовувати на одну або декілька конкретних тем екскурсії, якими володіє фахівець і які пройшли всі організаційні перевірки.

Будь-яка діяльність з організації екскурсійних послуг без цього дозволу розцінюється державою як порушення законодавства України в туристичній галузі і, тому, тягтиме за собою визначені штрафи згідно Законом України «Про туризм» (324/95- ВР, редакція зі змінами № 768-IX від 14.07.2020).

Видача Дозволів (у межах даної адміністративної території) здійснюється відповідними акредитаційними комісіями, створеними обласними, міськими держадміністраціями.

За цей процес несуть відповідальність особи, які працюють у підрозділах з питань туризму місцевих органів виконавчої влади, фахівці з екскурсійної діяльності, які мають досвід роботи 5 років і більше, та представники суб'єктів туристичної діяльності.

Фахівці туристичного супроводу для отримання Дозволу мають подати акредитаційній комісії заяву встановленого зразка, 4 фотокартки й такі документи, завірені в установленому порядку:

- паспортні дані;
- копію довідки про присвоєння ідентифікаційного номера;

- копію диплома про освіту (повна вища, базова вища освіта);
- копію документа про закінчення спеціальних фахових установ;
- копію посвідчення екскурсовода/гіда-перекладача або іншого фахівця туристичного супроводу (старого зразка) у разі його наявності;
- копію документа про перепідготовку чи підвищення кваліфікації;
- копію трудової книжки;
- копію свідоцтва про державну реєстрацію суб'єкта підприємницької діяльності (якщо екскурсовод/гід-перекладач самостійно надає екскурсійні послуги або інший фахівець туристичного супроводу — послуги туристичного супроводу як суб'єкт підприємницької діяльності).

Рішення і розгляд з надання дозволу може тривати до 10 днів після проведення зустрічі комісії із претендентом особисто. Після проходження цього терміну представник отримує:

- посвідчення про надання Дозволу встановленого зразка або мотивовану відмову у видачі Дозволу в письмовій формі;
- нагрудний знак (бейдж) встановленого зразка.

Екскурсоводи і гіди-перекладачі під час надання екскурсійних послуг та інші фахівці туристичного супроводу при здійсненні туристичного супроводу повинні мати при собі:

- бейдж, який видається комісією,
- дозвіл на організацію цього туристичного процесу,
- копію у вигляді свідоцтва, в якому зазначено отримання реєстрації на рівні держави суб'єкта діяльності, завірений порядком установленим законами. (цей пункт потрібен лише для тих екскурсоводів які проводять свої екскурсійні супроводи самостійно, не маючи екскурсійного підприємства)

Розглянемо напрями, які можуть допомогти у підвищенні кваліфікації та професійності фахівців туристичного супроводу:

- 1) поліпшення організації екскурсійних послуг по конкретній методиці та використання індивідуальних знань екскурсій;
- 2) володіння технологією якісної підготовки технічної документації;
- 3) деталізована розробка та опрацювання технологічного застосування прийомів розповіді та показу в екскурсії, не забуваючи про індивідуальність кожної екскурсійної теми та особливості різноманітних вікових груп

екскурсантів;

4) дотримання всіх технік безпеки туристів під час проведення екскурсії,

5) вміння зберегти емоційний контакт між фахівцем екскурсійної діяльності та його аудиторією за допомогою знань з педагогіки та психології;

6) підвищення кваліфікації екскурсовода та атестації.

Професійна майстерність також залежить від вміння використовувати *методику підготовки майбутнього екскурсовода до нової екскурсії*, яка подана у вигляді схеми на рис. 4. 2.

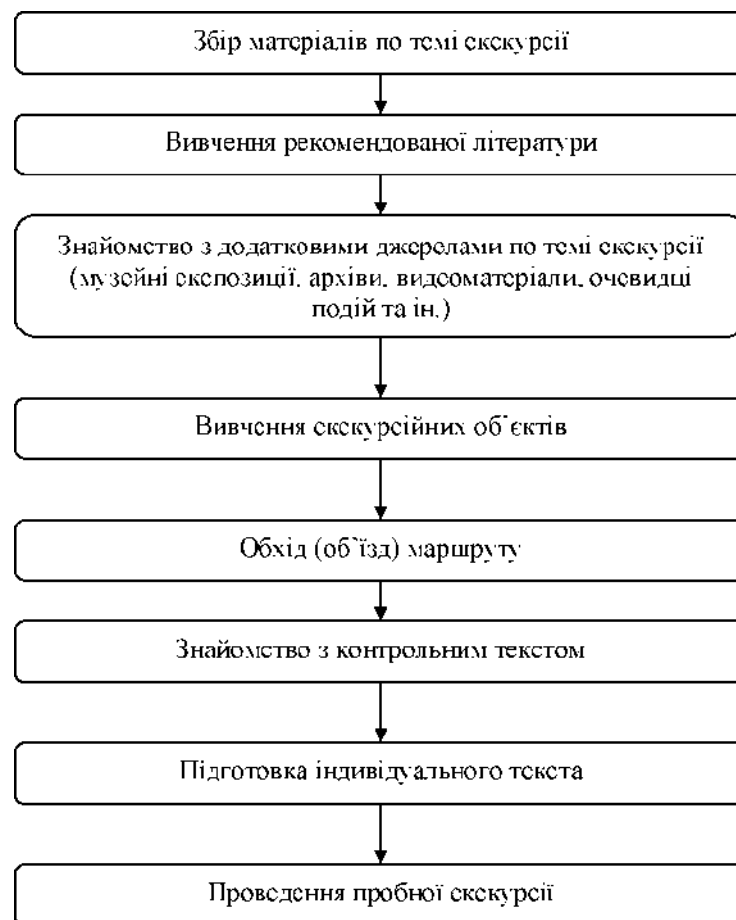

Рис. 4. 2. Схема методики підготовки екскурсовода до нової екскурсії

Питання для самоконтролю до 4 розділу

1. Що повинен знати екскурсовод?
2. На які 2 групи поділяються рівень майстерності екскурсовода?
3. Яким буває мовлення екскурсовода і чим воно відрізняється один від одного?

4. Які фрази у своїй розповіді екскурсовод ні в якому разі не може вживати?
5. Які існують темпи розповіді, який з них рекомендується вживати та який є неприпустимим?
6. Які ви можете назвати групи жестикулювання?
7. Яка з усіх форм жестів використовується найрідше в екскурсіях?
8. Що таке дозвіл на право організації екскурсійної послуги та туристичного супроводу?
9. Яка організаційна структура займається процесом надання дозволу?
10. Які ви запам'ятали напрями допомоги у розвитку кваліфікації та професійності екскурсовода?

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ТЕОРЕТИЧНИХ ЗНАТЬ ДО 4 РОЗДЛУ

1. *Який із складників професійної майстерності екскурсовода відповідає за загальні знання і знання за фахом, знання екскурсійної теорії, методики ведення екскурсії, тощо?*

- А) знання
- Б) уміння
- В) ерудиція
- Г) навички

2. *Що входить в такий складник професійності екскурсовода як уміння точка?*

А) методика ведення екскурсії, психології та педагогіки, основи ораторського мистецтва

Б) формулювання визначення, викладення своїх думок в змісті екскурсії, розширення кругозору людей, використання методичних прийомів, тощо

- В) знання теорії екскурсії, ерудиція та кмітливість
- Г) жодної правильної відповіді

3. *В якому випадку екскурсовод виконує роль інформатора?*

- А) коли приділяє увагу спостереження об'єкта та дає йому роз'яснення
- Б) коли розповідає цікаву інформацію та оживляє певну подію при цьому не показуючи свого ставлення до неї

В) коли пояснює все побачене і дає відповіді на все, що цікавить екскурсантів

Г) коли проводить аналіз об'єкта та події, які пов'язані з ним

4. Коли екскурсовод веде зацікавлену розповідь, в процесі якої береться до уваги реакція слухачів на конкретний матеріал, задаються питанням до викладений інформації, а також екскурсовод може додавати в розповідь додатковий матеріал- яку позицію в цьому процесі він обирає?

А) Емоційного лідера

Б) Коментатора

В) Порадника

Г) Співрозмовника

5. Скільки слів на хвилину регламентовано для швидкого темпу розповіді?

А) 75 слів на хвилину

Б) 60 слів на хвилину

В) 45 слів на хвилину

Г) 30 слів на хвилину

6. Що відноситься до недоліків мовлення екскурсовода?

А) вміння говорити з гарною дикцією

Б) володіння різноманітними техніками мовлення

В) жестикулювання в процесі розповіді

Г) надмірне вживання специфічної термінології

7. Який вид жестів застосовують у показі найчастіше?

А) вказівні

Б) спонукальні

В) ілюструючі

Г) емоційні

8. На який термін видається дозвіл на право організації туристичної послуги?

А) на 10 років

Б) на 5 років

В) на 3 роки

Г) на рік

9. За що відповідає комунікативний компонент?

А) за правильне оформлення екскурсійного матеріалу та вміння планувати процесі екскурсії

Б) за злагоджене та грамотне керівництво слухачами та вміння тримати всю увагу на об'єктах

В) за уміння продемонструвати професійні стосунки з аудиторією, робітниками музейних підприємств та колегами

Г) за схематичність прийому методики, яку використовує екскурсовод своїй роботі

10. Який компонент екскурсійної діяльності несе відповідальність за вміння доводити зміст екскурсії до певного емоційного результату та слідувати вибрані методиці в процесі провадження екскурсії за допомогою екскурсійних технік?

А) пізнавальний компонент

Б) комунікативний компонент

В) організаторській компонент

Г) конструктивний компонент.

РОЗДІЛ 5. ТЕХНОЛОГІЯ ПРОЕКТУВАННЯ ТА СТВОРЕННЯ ЕКСКУРСІЇ

5.1. Основні принципи проектування екскурсії

5.2. Основні етапи підготовки екскурсії

5.1. ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ПРОЕКТУВАННЯ ЕКСКУРСІЇ

Справедливо називати дуже складним та трудомістким процесом – проектування нової екскурсії. Вона включає в себе два найважливіші моменти: організація (підготовка) та проведення. Звичайно, ці два процеси взаємозалежні та взаємопов'язані між собою. Екскурсія не може бути проведена якісно, якщо не дотримано вимог, щодо її проектування та підготовки.

Основні принципи проектування та порядок підготовки екскурсії:

1. Визначення мети і завдань екскурсії.
2. Вибір теми та її обґрунтування, аналіз ресурсів.
3. Відбір літератури і складання бібліографії.
4. Визначення інших джерел екскурсійного матеріалу.
5. Відбір і вивчення екскурсійних об'єктів.
6. Упорядкування схеми маршруту екскурсії.
7. Об'їзд або обхід маршруту.
8. Підготовка контрольного тексту екскурсії.
9. Комплектування «Портфеля екскурсовода».
10. Визначення методичних прийомів проведення екскурсії.
11. Визначення техніки ведення екскурсії.
12. Складання методичної розробки екскурсії.
13. Складання індивідуального тексту.
14. Прийом (здача) екскурсії.
15. Затвердження технологічних документів екскурсії.

Варто відзначити, що в процесі підготовки до створення екскурсії виділяються такі два напрямки:

- розробка нової теми екскурсії,
- підготовка працюючого екскурсовода до проведення нової для нього,

але вже раніше створеної і проведеної в даному закладі екскурсії.

В процесі розробки нового екскурсійного туру можуть приймати участь групи від 3 до 7 чоловік. Найчастіше, це екскурсоводи, які працюють в цій установі. Досить часто на консультації при розробці екскурсій, запрошують спеціалістів з різних сфер – наукових працівників музеїв, викладачів вищих освітніх закладів, істориків, тощо.

Зазвичай, кожному з членів групи, яка працює над екскурсією доручають розробити один з розділів, одну з підтем екскурсії або одного або декількох питань підтеми. Для контролю над цим обирають керівника групи.

Виділяють три етапи підготовки проекту екскурсії:

➤ попередня робота, під час якої відбирається інформація, яка буде використовуватись для майбутньої екскурсії, формується тема і мета, відбувається процес відбору об'єктів, на яких базуватиметься екскурсія;

➤ практична частина – у вигляді розробки самої екскурсії;

➤ фінальний етап – показ (захист) екскурсії безпосередньо на маршруті. Затвердження маршруту нової екскурсії та технологічних документів керівником, допуск екскурсоводів, які захистили свою тему, до роботи на маршруті.

Схематичний вигляд змісту всіх екскурсій однаковий і складається з трьох частин: *вступна, основна частина та висновок.*

Вступна частина складається з двох частин:

➤ організаційний (ознайомлення з групою слухачів та проведення інструктажу по дотриманню правил безпеки і правильному поведженню в процесі пересування)

➤ інформаційний (невеличкий вступ про тематику, її важливість та про маршрут, а саме його об'ємність та тривалість, про зупинки для відпочинку і кінцеву точку екскурсії).

Основна частина створюється на всіх екскурсійних об'єктах, які включені до екскурсії і складається, зазвичай, від 5 до 12 підтем.

Не менш важливим є висновок. Він допомагає слухачам дійти до конкретних думок та зрозуміти мету або важливість почутого.

Процес організації екскурсії включає в себе 15 етапів, які повинні розташовуватися в конкретному хронологічному порядку. Можна вважати,

що екскурсія підготовлена, якщо завершена технологічна та схематичної карт екскурсії, фінального тексту розповіді та «портфелю екскурсовода».

Технологічна карта - документальне підтвердження реалізації нової екскурсії, яке передає систематичність та логічну зв'язність об'єктів на шляху. Іншими словами саме в цій карті можна знайти будь-яку інформацію, яка застосовується в екскурсії або всі методичні прийоми, які були застосовані в процесі реалізації.

Далі розглянемо окремо всі етапи підготовки та створення екскурсії в деталях.

5.2. ОСНОВНІ ЕТАПИ ПІДГОТОВКИ ЕКСКУРСІЇ

Етап 1. Визначення мети й завдань екскурсії

Найперше, що потрібно зробити перед початком створення нової екскурсії – це чітко розуміти мету, яку екскурсовод має бажання досягти. Це надасть неабиякий поштовх для якіснішої організації та більш логічної подачі інформації.

Мета екскурсії – це результат, який потрібно досягти після показу екскурсантам об'єктів екскурсії (культурно-пізнавальних об'єктів).

Приклад мети екскурсії: чудова можливість зазирнути в історію вул. Михайлівської, збагачення знань про свій рідний край, цікавих людей, культурні та історичні надбання наших предків.

А вже досягнення цієї мети за допомогою реалізації її тематичної складової – і є завданням екскурсії.

Етап 2. Вибір теми

Найважливіше, що об'єднує матеріал в одній екскурсії та відрізняє її від інших – це тема. Вона може змінюватись, дивлячись на мету тематичної складової або індивідуальне замовлення. Вибір теми напряму залежить від попиту на ринку екскурсійних послуг, конкретного замовлення.

Будь-яка екскурсія повинна мати свою конкретну тему, яка є основою, і допомагає об'єднати різні предмети та об'єкти в одну цікаву екскурсію. Обирати об'єкти в процесі організації екскурсії треба саме дивлячись на тему, яка була затверджена.

Але це не все, тому що крім всього вище перерахованого треба відшукати такий матеріал, який зможе повністю і переконливо розкрити тему та цікаво донести її до слухачів.

Етап 3. Відбір літератури й складання бібліографії

Вже в процесі підготовки нової екскурсії формується бібліографічний перелік всіх джерел, які використовуватимуться для розкриття теми. Це можуть бути книги, журнали, конкретні дослідження науковців, статті та брошури.

Ця робота виконується для того, щоб було наглядно видно межі майбутньої роботи по вивченню літературних джерел та, цим самим, допомогти іншим фахівцям екскурсійної діяльності швидше обирати та визначатися з необхідними інформаційними матеріалами, які допоможуть їм у розробці особистих екскурсій.

Реєстр літературних джерел потрібно мати не в 1 екземплярі, а в декількох примірниках. Це робиться з метою надання зручності в процесі роботи групи працівників. Якщо в розробці індивідуальних екскурсій було використано дуже багато літератури, її перелік можна умовно поділити на дві частини: основна і додаткова.

Етап 4. Визначення інших джерел екскурсійного матеріалу

Крім опублікованих раніше публікацій, можуть використовуватися й інші джерела. До них можуть входити певні виноски з державних архівних установ, інформація з музеїв або із документальних кінофільмів та інші будь-які інформаційні ресурси, де може знайтись щось незвичайне, що стосується тематики екскурсії.

Екскурсоводи любляють використовувати, як додаткове джерело інформації, записки та спогади реальних очевидців історичних явищ чи подій, які конкретній екскурсії можуть надати більш емоційного забарвлення.

Етап 5. Відбір і вивчення екскурсійних об'єктів.

Безпосередньо на якість екскурсії впливають об'єкти, які були обрані для показу, скільки об'єктів використовується (їх не повинно бути багато, але і маленька кількість не є гарним прикладом), їх порядок показу протягом маршруту.

Об'єкти, які можуть використовуватись в екскурсійній діяльності:

- *місця, які несуть пам'ятний характер* – вони можуть бути пов'язані з важливими історичними подіями або культурними особистостями та інше;
- *споруди та будівлі, які пов'язані з життєдіяльністю відомих людей,*

історично важливими предметами та шедеврами архітектури та містобудування, певні культові спорудження, цікаві архітектурно побудовані будівлі, фортеці та багато іншого;

➤ *об'єкти природи* – лісові території, річки, озера, території заповідників, національні природні парки, парки-пам'ятки садово-прикладного мистецтва;

➤ *предмети виставок, експозиції музеїв, шедеври мистецтва*;

➤ *археологічні пам'ятки* – древні городища, кургани, святилища, їх захоронення та древні стоянки;

➤ *пам'ятки мистецтва* – вироби образотворчої мистецтва, скульптури, статуї та інші твори різних мистецтв.

Екскурсійні об'єкти класифікують за:

➤ *за змістовою складовою* – однопланові (конкретна картина живопису, річка або споруда) і багатопланові (колективний архітектурний ансамбль, вулиця, центральна частина міста або певна територія);

➤ *за функціональністю* – основні об'єкти, які відповідають за розкриття підтеми, і додаткові, які надають більше емоційного забарвлення і використовуються між основними об'єктами, під час переходів чи переїздів;

➤ *за ступенем збереженості* – ті об'єкти, які до нинішнього часу зберегли свій первісний вид та об'єкти, які до наших часів зберіглися частково або втрачені.

Дуже важливо для кожної екскурсії підібрати тематично вірні об'єкти, які зможуть глибоко розкрити тему, адже це надасть змогу екскурсантам більш глибоко зрозуміти мету, яку в процесі екскурсії хоче донести екскурсовод. Варто підбирати для екскурсії «свої» індивідуальні об'єкти, тому що великою проблемою в сьогоднішній екскурсійній сфері є те, що деякі об'єкти та предмети використовуються в кожній екскурсії, а це призводить до незацікавленості екскурсійною аудиторією.

Потрібно намагатись вносити до технологічної карти екскурсії деякі індивідуальні об'єкти, які будуть використовуватися саме в цій тематиці. Це дозволить вражати нових туристів та втримувати їх інтерес в процесі екскурсійного туру.

В практиці екскурсійної діяльності вже створена певна *методика оцінювання екскурсійних об'єктів*. Саме використання даної методики

допомагає екскурсоводам як найцікавіше підходити до теми, навіть маючи в своїй екскурсії часто повторювані об'єкти.

Існують критерії стосовно оцінювання об'єктів, які входять в екскурсію:

- *пізнавальна цінність* – об'єкт напряму пов'язаний з історією або епохою конкретного минулого часу, з життям або творчістю відомої історичної особистості чи митця, культурна або художня цінність пам'ятки;
- *екзотичність об'єкта* – неповторність, яка відрізняє його від інших застосовуваних об'єктів екскурсії;
- *популярність об'єкта*, наскільки він відомий серед людей;
- *зовнішня експресія об'єкта*, а саме як він вживається із навколишнім оточенням – спорудами. В цьому критерії більше виграють об'єкти, які подобаються туристам та дуже гармонійно виглядають з іншими об'єктами екскурсійної діяльності;
- *місцезнаходження об'єкту*, при якому варто враховувати віддаль до пам'ятки, зручність розташування, тобто об'єкт повинен знаходитись на такій території, на яку можливо під'їхати та його знаходження придатне для проїзду автотранспортом, не потрібно забувати про комфорт екскурсантів;
- *обмеження показу об'єкта з будь-якої причини* – це може статись, коли екскурсійна група не в змозі дістатись об'єкта з причини природнього явища або графіка відкриття та закриття показу об'єкта та будь-якої іншої причини.

Екскурсія не має бути занадто довгою та перевантаженою об'єктами, тому що слухачі не зможуть сприймати інформацію, яку розповідає екскурсовод, адже їх увага буде розсіяна, а інтерес до екскурсії впаде. Найкраща тривалість для звичайної екскурсії становить 2-4 академічні години, а кількість об'єктів не повинна перевищувати 15 - 20.

Щоб екскурсія стала більш цікавою та різносторонньою, в ній можна використовувати об'єкти як одної групи, так і різних. Набір екскурсійних об'єктів залежать від тематичної складової екскурсії, її змістової частини та екскурсійної аудиторії, для якої вона створюється.

Потрібно використовувати, при можливості, різні об'єкти, що уникнути зорової одноманітності в одному екскурсійному турі. Наприклад, буде правильним в одну екскурсію вмістити пам'ятки або архітектурні споруди,

а також продемонструвати екскурсантам природні об'єкти.

Всі об'єкти екскурсії поділяють на *основні й додаткові*. Основні використовуються як об'єкти, на яких екскурсовод розкриває тему, всі підтеми. А додаткові об'єкти використовуються при переходах екскурсантів по екскурсійному маршруту.

Фінальною частиною затвердження списку об'єктів екскурсії – є створення картки об'єкта на кожний з них. Карта реалізується на твердому картоні у вигляді таблиці (Рис. 5.1).

До картки обов'язково прикріплюються фотографії об'єкта в його нинішньому й минулому видах.

КАРТКА ОБ'ЄКТА № ____

1) найменування об'єкта (первісне й сучасне), а також назва, під якою пам'ятка відома серед місцевих жителів	
2) історична подія, з якою пов'язаний об'єкт, дата події	
3) місцезнаходження об'єкта, його поштова адреса, під'їзд і підхід до нього	
4) опис об'єкта (автор, дата спорудження, з яких матеріалів виготовлений, текст меморіального напису, особливості)	
5) джерело відомостей про пам'ятку (література, де описаний об'єкт і події, пов'язані з ним, архівні дані, усні перекази)	
6) збереженість об'єкта (стан об'єкта й прилеглої території, дата останнього ремонту, реставрації)	
7) в яких екскурсіях пам'ятка використовується	
9) дата складання картки, прізвище й посада укладача	
10) додаткові дані (при необхідності)	

Рис. 5. 1. Приклад бланка картки екскурсійного об'єкта

Етап 6. Складання маршруту екскурсії

Маршрутом екскурсійного туру можна назвати дорогу, по якій пересувається екскурсійна група з метою огляду всіх об'єктів, що входять до екскурсії.

Розробка маршрут – це складний та багатоступеневий процес, який забирає багато часу та вимагає від екскурсовода професійної майстерності та кваліфікації та є ключовим елементом у технології проектування нової

екскурсії. Екскурсоводи під час розроблення автобусних екскурсій повинні покладатися на «Правила дорожнього руху», «Правила перевезення пасажирів» та інші.

Маршрут повинен бути безпечним та побудованим у логічній послідовності, тому при його укладанні враховують наступні основні вимоги, а саме розподіл та логічна послідовність об'єктів та придатна атмосфера для розуміння теми.

В екскурсійній діяльності існують три схеми маршрутів:

- *хронологічний* (наприклад, екскурсійні тури, які занурюють слухачів в життя та діяльність відомих громадських діячів, митців, науковців);
- *тематичний* (екскурсії, які розкривають певну тему в конкретному місті чи декількох, наприклад «Маєтки Терещенків на Житомирщині»);
- *тематично-хронологічний* (оглядові екскурсії).

До маршруту екскурсії висуваються наступні вимоги:

1. Коли екскурсовод демонструє об'єкти він не повинен допускати повторних підходів або проїздів на тій самій території, де він вже провів частину екскурсії.

2. Всі об'єкти повинні бути в доступному для під'їзду чи підходу місці, тобто до будь-якої території, яку демонструє екскурсовод повинен бути зручний підхід, об'єкт має бути добре видно та зрозуміло розташовано.

3. Перехід чи переїзд між об'єктами немає тривати більше ніж 15 хвилин, тому що екскурсантам з кожним об'єктом буде все складніше сприймати інформацію.

Потрібно мати кілька варіантів руху однієї і тієї ж екскурсії на випадок форс-мажорних ситуацій. Наприклад, на дорозі пробка, сталася аварія, відбуваються ремонтні роботи або інші ситуації, які можуть впливати на дорожні магістралі.

Процес створення маршруту завершується узгодженням та затвердженням паспорта і схеми шляху, розрахунку відстані та часу використання автобусу.

Етап 7. Об'їзд (обхід) маршруту

Один з найважливіших моментів, які треба враховувати при створенні екскурсії – це врахування та знаходження всіх можливих об'їздів на маршруті.

При його організації вирішуються наступні завдання:

- 1) вивчити план магістралі, вулиці або будь-якої іншої території, по якій проходить маршрут;
- 2) визначити, де саме розташовані певні об'єкти, а після цього наперед проаналізувати можливі спеціальні або непередбачувані затримки екскурсійної групи;
- 3) засвоїти всі можливі під'їзди до конкретного об'єкту;
- 4) визначити тривалість самої екскурсії, щоб в процесі самої екскурсії не сталося накладки по годинам;
- 5) визначити доцільність екскурсійних об'єктів, впевнитися в тому, що всі визначені об'єкти доцільно залишити у списку;
- 6) обрати найкращі місця для показу, з яких екскурсанти зможуть найкраще побачити об'єкт та добре при цьому чути екскурсовода;
- 7) визначитися з підходящою методикою, яка допоможе екскурсоводу у показі об'єкту;
- 8) для якомога безпечніше пересування по всьому шляху екскурсії, потрібно проаналізувати можливі небезпечні місця для туристів та вжити необхідних заходів.

Етап 8. Підготовка контрольного тексту екскурсії

Текст екскурсії – це найважливіший елемент її створення. Це та інформація, яка залишиться в спогадах та думках аудиторії.

Текст повинен розкривати тему екскурсії, адже саме він відповідає за розкриття та зрозумілість підтем. Текст має забезпечувати тематичну спрямованість розповіді екскурсовода на об'єкти під час показу, а також, давати об'єктивне оцінювання всіх показуваних об'єктів.

До тексту висуваються наступні вимоги: чітке формулювання, грамотність, цікавість винесеного матеріалу, зрозумілість, фактичність матеріалу, наявність усієї інформації, яка приведе до потрібного тематичного висновку.

В екскурсійній діяльності текст буває контрольним та індивідуальним.

Контрольний текст – детально підібраний і звірений з літературними джерелами, інформаційний матеріал, який і буде базою екскурсії з конкретної теми. Зазвичай він не будується по конкретним маршруту об'єктів, а є основним викладом матеріалу в хронологічній послідовності по

темі екскурсії.

Контрольний текст створюється екскурсоводом або усією працюючою групою.

На основі контрольного тексту, екскурсовод складає індивідуальний текст. Крім інформації, яку екскурсовод хоче викласти в основному матеріалі, контрольний текст має містити вступ та висновок екскурсії.

Етап 9. Комплектування «портфеля екскурсовода»

«Портфель екскурсовода» – це умовна назва комплекту наочного матеріалу, який використовуватиметься в процесі екскурсії. Ці матеріали зазвичай зберігаються в папці або невеличкому портфелі, який носить екскурсовод. Звідси й назва.

Портфель екскурсовода вирішує наступні задачі:

➤ відтворити відсутні ланцюжки в екскурсії (якщо зовнішній вигляд об'єкта на період проведення екскурсії не такий, як виглядав в минулому, або взагалі не зберігся, то завданням «портфеля екскурсовода» показати, який зовнішній вигляд він мав раніше);

➤ дати зорове сприйняття об'єкту через фото- або відеоматеріал, надруковані документи та інше.

До складу «портфеля екскурсовода» відносять картографічні та схематичні данні, фотографії та картини, копії справжніх документів, архівні матеріали, з літературні твори та багато іншого.

«Портфель екскурсовода» створюються для кожної теми екскурсії і використовуються при проведенні кожної екскурсії. Він не повинен бути великим, тому що екскурсанти будуть занадто відволікатися від реальних об'єктів процесі екскурсії.

Наочні експонати «портфеля екскурсовода» повинні бути зручні для використання. До кожного експоната, включеного в «портфель», прикладається картка з поясненнями або довідковим матеріалом.

Етап 10. Визначення методичних прийомів проведення екскурсії

Проведена екскурсія буде мати успішний результат лише при правильному та майстерному використанні всіх прийомів показу об'єктів і розповіді матеріалу.

Кожен вибраний методичний прийом має чітко відповідати поставленим завдання перед екскурсією, з метою її якісного проведення.

Робота екскурсовода чи групи на даному етапі складається з таких частин:

- визначення найкращих та ефективніших методичних прийомів, які допоможуть розкрити підтеми, залежно від вікової екскурсійної аудиторії, термінів проведення та особливостей показу, тощо;
- вибір прийомів для привертання та зберігання уваги слухачів в процесі сприйняття екскурсійного матеріалу;
- розробка спеціальних рекомендацій, які може застосовувати екскурсовод для емоційного та виразного мовлення екскурсовода.

Етап 11. Визначення техніки ведення екскурсії

Техніка ведення екскурсії поєднує всі організаційні питання екскурсійного процесу. Ці вказівки відносяться як до екскурсовода, так і до водія, і до екскурсантів.

В основному формуються вказівки щодо:

- місць зупинок транспорту й виходів для огляду об'єктів;
- пересування між об'єктами, його швидкості;
- демонстрації матеріалів «портфеля екскурсовода»;
- використання пауз;
- дотримання часу, відведеного на висвітлення підтем;
- організації відповідей на питання екскурсантів;
- порядку дотримання елементів ритуалу;
- місця екскурсовода при показі об'єктів і при пересуванні групи екскурсантів.

Етап 12. Складання методичної розробки

Методична розробка – документ, який дає зрозуміти як правильно проводити екскурсію, як якісно показати всі екскурсійні об'єкти, яку техніку та методичні прийоми потрібно застосувати, щоб екскурсія відбулася ефективно. Методика потрібна для того, щоб виховати в екскурсоводі справжнього фахівця: вона може підштовхнути екскурсовода до правильного емоційного стану тематики, навчити його найефективнішим прийомам показу об'єктів, надати чіткі інструкції майстерної розповіді матеріалу, висувати вимоги до кожної конкретної екскурсійною групи і підхід до них.

Методична розробка має включати всю інформацію про групи

екскурсантів — їх вік, професії та все можливі інтереси.

Методична розробка екскурсії містить наступні складові:

1. Зазвичай, на титульній сторінці присутні такі дані: назва екскурсійного підприємства, тематична складова екскурсії, її вигляд, об'єм та тривалість маршруту, імена та посади її організаторів, дата затвердження конкретної екскурсії керівником туристичного підприємства.

2. Далі на сторінці потрібно вказати цілі та задачі конкретної екскурсії, її схему маршруту, тобто шлях до пунктів призначення і зупинок в процесі під'їзду до них.

3. Основний текст вступної, основної частин та висновків

4. Технологічна картка

5. Всі складові «портфелю екскурсовода», які обов'язково перераховуються у каталозі з усіма найменуваннями об'єктів

6. Картки кожного екскурсійного об'єкта

7. Список літературної бібліографії.

Дуже важливим аспектом під час методичного розроблення є правильне заповнення технологічної картки об'єктів. Її розмір має становити 6 – 12 сторінок тексту.

У першій графі «Ділянки маршруту екскурсії» потрібно вказати весь шлях самої екскурсії і її закінчення, враховуючи початкові підтеми, а надалі давати інформацію по маршруту.

У другій графі «Місця зупинок» указуються ті маршрутні пункти призначення, де екскурсовод має бажання зробити зупинку, також може відбутись огляд певних додаткових експонатів, не виходячи з екскурсійного автобусу. Всі можливі заходи, які були непередбачені на початку організації екскурсії потрібно вказувати в цій графі, не забуваючи максимально детально вписувати точки пунктів на карті.

У графі 3 «Об'єкти показу» перелічують об'єкти, які аудиторія переглядає у ході пересування між екскурсійними об'єктами.

Існують такі екскурсії, об'єктами якої може бути не конкретний предмет, а навіть ціла адміністративна одиниця чи територія певного селища або їх дуже історично важливі аспекти.

Графа 4 «Тривалість огляду». Тут потрібно прорахувати весь час, який

буде затрачено на огляд об'єктів, мовлення екскурсовода, а також всі переходи від об'єкту до об'єкту, враховуючи всі можливі наслідки затримки.

Графа 5 «Основний зміст інформації». Так можна назвати окрему підтему основної частини, яка розкривається на конкретному проміжку шляху, де екскурсовод розкриває сету та ціль екскурсії. Саме тут у слухачів частіше за все виникають питання, які вони можуть озвучити фахівцю.

Графа 6 «Організаційні вказівки». Сюди і вносяться всі питання, які стосуються техніки ведення екскурсії, і рекомендації, що були сформовані на 11-му етапі організації екскурсії.

Графа 7 «Методичні вказівки» дає змогу опанувати всі документи, надає формулювання всіх встановлених вимог до спеціаліста екскурсійної діяльності за його методикою проведення туру та надає йому допоміжні вказівки. У цій графі також можна знайти допомогу як саме екскурсовод повинен лаконічно та непомітно переходити до наступної думки екскурсії, розділяючи основну тематику від додаткових елементів.

Етап 13. Складання індивідуального тексту

Індивідуальний текст є основою екскурсовода, на яку він опирається процесі проведення екскурсії. Цей текст він розробляє сам, на основі використанням контрольного тексту. Таким чином він використовує менше часу на цю роботу та допомагає іншим спеціалістам, тому що контрольний текст розробляє та опрацьовує ціла група робітників екскурсійної сфери, а сам екскурсовод повинен допрацьовувати текст самостійно, щоб надати йому своє емоційне забарвлення та свої власні погляди на тему тексту.

За змістовою складовою індивідуальний і контрольний тексти можуть бути схожими, адже вони розробляються для однієї екскурсії та за однією тематикою. Тобто, це говорить про те що початківці, які засвоїли лише контрольний текст і не додали нічого індивідуального до екскурсії будуть мати звичайний стандартний матеріал.

*Їх екскурсії будуть схожі, включатимуть однакові історичні явища та навіть можуть приводити слухачів до однакового логічного висновку. Іншими словами, всі ці спеціалісти, стоячи біля одного об'єкта, будуть розповідати зовсім ідентичну інформацію. ***Цей говорить про те, що контрольний текст має бути лише зразком для фахівця, а****

використовувати в своїй екскурсії він має індивідуальний, з додаванням власного матеріалу та думок, текст.

Найбільша різниця індивідуального тексту лежить в тому, що він має власну структуру матеріалу і реалізується на конкретні обрані екскурсоводом методикою розробки та введення екскурсії. Вся інформація повинна знаходитись в логічній хронологічній послідовності, в якій спеціаліст прагне розкрити об'єкти та тему. Індивідуальний текст готовий для розповіді екскурсантам лише тоді, коли складений з дотриманням всіх вимог. В ньому не можна допускати розповідь жодних фактів без їх конкретного підтвердження в інформаційних джерелах, тобто без підтвердження їх реального існування.

Також треба додати, що саме в цьому тексті можна прослідкувати відбиток характерних рис конкретного «виконавця», адже кожен індивідуальний текст буде відрізнятися емоціями, які він передає, прийомами показу та розповіді, а також типом мовлення та розкриття тематики.

Варто підмітити, що емоції не повинні брати верх над інформаційною частиною екскурсії, адже цей процес не повинен із прагнення людей отримати нові знання привести до бажання, щоб їх розважали.

Іншими словами можна сказати, що екскурсовод не повинен забувати про встановлене правило: *максимум пізнавального — мінімум розважального.*

В екскурсіях слід використовувати легендарні історії та спогади реальних свідків конкретних подій, адже це допоможе перенести екскурсантів в той час. У тексті потрібно якомога більше виражати свою індивідуальність, але не потрібно плутати це з нав'язуванням власної думки людям, які слухають матеріал.

Техніка використання індивідуального тексту.

В процесі розповіді екскурсовод має право опиратись на свій індивідуальний текст, *але в такому випадку його потрібно перекласти на спеціальні картки*, де спеціаліст може занотувати в короткому вигляді дані про експонат, який він розповідає, його основні погляди на цю історію та іншу інформацію, яку він вважає за потрібним ввести.

Якщо екскурсовод все ж таки використовує в своїй роботі такі картки,

він не повинен зачитувати їх у ході самого туру, а лише може, у разі необхідності, заглянути та пригадати, що саме він хотів донести.

Якщо в процесі виникла деяка неочікувана зупинка, фахівець екскурсійної діяльності може подивитися в свою спеціальну картку та подумати, що він ще може додати, щоб заповнити цей вільний час.

Якщо казати про усталену форму використання спеціальних карток, то це саме робота з ними в процесі створення екскурсії. Винятком можуть стати лише ті картки, де екскурсовод записує незмінні цитати, які потрібно донести до слухачів такому вигляді, в якому вони занотовані в джерелах. Це єдиний випадок, коли екскурсовод може зачитати матеріал повністю, використовуючи спеціально картку. Вона може бути у вигляді електронного засобу, якщо спеціалісту так буде комфортніше та зручніше. Вона має бути невелика, щоб не займала багато місця та не відволікала ні фахівця, ні екскурсантів.

Важливо запам'ятати, що екскурсовод також людина і він не повинен пам'ятати весь текст екскурсії на пам'ять або розповідати його слово в слово.

Щоб зробити більш плавний та лаконічний перехід від нинішньої підтеми до наступної екскурсовод може користуватися формальним переходом. Він називається саме так, з тої причини, що цей перехід ніяк не пов'язаний з матеріалом, який надається в екскурсії, адже це найчастіше певні сталі вирази, які використовуються щоб звернути увагу слухачів до іншого потрібного об'єкту.

Наприклад, такі фрази як «Будь ласка подивіться праворуч», «Як ви могли побачити зліва», «Зараз ми з вами про їдемо далі», та інші. Ці конструктивні переходи обов'язково виникнуть в той момент, коли розташування двох об'єктів не є великим і перехід займає декілька хвилин.

Іноді ця формальність є необхідною, адже бувають моменти, коли екскурсоводу дуже швидко треба переорієнтувати всю увагу слухачів на зовсім інший експонат екскурсії.

Існує також у проведенні екскурсії кращий перехід, який отримав назву логічний. Розуміючи назву, можна зробити висновок, що він буде пов'язаний з тематикою екскурсії. Він орієнтований не стільки на сам експонат екскурсії, а скоріш на змістовно-інформаційну частину, яку надає

екскурсовод.

Іншими словами цей перехід використовується в процесі пересування від об'єкту до об'єкту і за тривалістю дорівнює часу, який екскурсанти проводять в автобусі в дорозі.

Саме в цей час екскурсовод робить логічний перехід від минулого об'єкту до наступного і надає аудиторії всю необхідну інформацію, яка допоможе їм краще зрозуміти наступний пункт призначення екскурсії.

Етап 14. Прийом (передача) екскурсії

При позитивній оцінці контрольного тексту й методичної розробки екскурсії, а також при наявності укомплектованого «портфеля екскурсовода» і схеми маршруту, призначається дата прийому (здачі) нової екскурсії.

Цей процес виконується керівником усієї робочої групи, яка працювала над екскурсію. Якщо з будь-якої причини керівник не може з'явитись, то екскурсію здає один із спеціалістів групи, якого весь колектив обирає спільно.

В цьому етапі беруть участь всі члени творчого колективу, спеціалісти по розробці методики, а також управлінці інших секторів підприємства.

Прийом (передача) екскурсії має діловий характер, однак проводиться у формі творчої дискусії, обміну думками, виявлення недоліків. Всі, хто мають бажання приймати участь у процесі прийому екскурсії ознайомлюються з усіма документальними аспектами передцим дійством.

Також дуже часто цей процес проводять у вигляді проведення тієї самої екскурсії, тільки в пробному варіанті.

Етап 15. Затвердження екскурсії

При позитивному висновку про контрольний текст і методичну розробку, а також на підставі розрахунку вартості екскурсійної послуги й визначення прибутку нової екскурсії, керівником туристично-екскурсійного підприємства видається наказ про затвердження нової екскурсійної теми за розробленим маршрутом й списку екскурсоводів, допущених до її проведення.

До ведення екскурсії допускаються всі члени творчої групи, які приймали активну участь в створенні екскурсії або допомагали в створенні маршруту екскурсійного туру. Екскурсоводи допускаються до проведення

екскурсії туристам лише після того як продемонструє свій створений індивідуальний текст і, лише після його затвердження та рецензування всієї технологічної документації екскурсії та видання відповідного наказу.

Документація за темою екскурсії

Як вже обговорювалось раніше, створення нової екскурсії- це дуже складний та кропіткий процес. Вона вважається завершеною, коли підготовленими будуть всі визначені законодавством та керівництвом установи необхідні документи.

Наведена нижче документація з проектування екскурсійних послуг зберігається у керівництва туристичного підприємства за таким переліком:

1. Список літератури з теми.
2. Картки (паспорта) об'єктів, включених у маршрут.
3. Контрольний текст екскурсії.
4. Індивідуальні тексти екскурсоводів.
5. Схема (карта) маршруту.
6. Матеріали «Портфелю екскурсовода».
7. Технологічна карта екскурсії.
8. Матеріали з рецензування екскурсії.
9. Список екскурсоводів, які допущені до проведення екскурсії за темою.
10. Рецензії щодо технологічної документації екскурсії.

Питання для самоконтролю до 5 розділу

1. Що таке мета екскурсії?
2. Які джерела можуть входити до списку використаних джерел екскурсії?
3. Які об'єкти можуть використовуватись в екскурсійній діяльності?
4. За якими критеріями відрізняються екскурсійні об'єкти?
5. Які існують рекомендації стосовно оцінювання об'єктів, які входять в екскурсію?
6. Що таке картка об'єкта і для чого вона використовується?
7. Які існують три схеми маршрутів?
8. Чим відрізняється контрольний текст від індивідуального?
9. Що таке «портфель екскурсовода»?
10. Що таке методична розробка?

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ТЕОРЕТИЧНИХ ЗНАНЬ ДО 5 РОЗДЛУ

1. Яку функцію виконує висновок в процесі екскурсії?

А) проводить невеличкий вступ про тематику, її важливість та про маршрут екскурсії

Б) реалізується на всіх пунктах екскурсійних об'єктів і складається від 2 до 12 підтем

В) допомагає слухачам дійти до конкретних думок, зрозуміти мету або важливість почутого

Г) ознайомлює слухачів з інструктажем по отриманню правил безпеки

2. Що таке технологічна карта?

А) документальне підтвердження реалізації нової екскурсії, яке передає систематичність та логічну зв'язність об'єктів на шляху

Б) певна духовна складова або результат, який потрібно досягти після показу аудиторії об'єктів екскурсії

В) дорога, по якій пересувається екскурсійна група з метою подивитись на всі об'єкти, що входять до запропонованої екскурсії

Г) найважливіший елемент в створенні екскурсії, та інформація, яка залишиться в спогадах та думках аудиторії

3. Що таке мета екскурсії?

А) дорога, по якій пересувається екскурсійна група з метою подивитись на всі об'єкти, що входять до запропонованої екскурсії

Б) певна духовна складова або результат, який потрібно досягти після показу аудиторії об'єктів екскурсії

В) документальне підтвердження реалізації нової екскурсії, яке передає систематичність та логічну зв'язність об'єктів на шляху

Г) найважливіший елемент в створенні екскурсії, та інформація, яка залишиться в спогадах та думках аудиторії

4. Яка з рекомендацій оцінювання об'єктів має таку характеристику: «Це саме той аспект, який відрізняє об'єкт від інших застосованих експонатів екскурсії»?

А) популярність об'єкта

Б) місцезнаходження об'єкту

В) обмеження показу об'єкта з будь-якої причини

Г) екзотичність об'єкта

5. У якій графі перелічуються об'єкти, які аудиторія переглядає у ході пересування між точками?

- А) у другій графі «місця зупинок»
- Б) у графі 4 «тривалість огляду»
- В) у графі 6 «організаційні вказівки»
- Г) у графі 3 «об'єкти показу»

6. Яке ствердження про використання спеціальних карток екскурсовода є вірним?

- А) екскурсовод користується спеціальною картокою лише при підготовці екскурсії
- Б) екскурсовод взагалі не користується спеціальною картокою
- В) екскурсовод має право застосовувати в своїй роботі спеціальні картки, але не повинен зачитувати все у ході самої екскурсії
- Г) спеціальні картки не призначені для роботи з екскурсійним матеріалом

7. Як називається перехід, який не пов'язаний з матеріалом екскурсії, але використовується найчастіше як певні сталі вирази для звернення уваги слухачів на об'єкт?

- А) логічний
- Б) формальний
- В) екскурсійний
- Г) перебіжний.

8. Коли можна вважати екскурсію реалізованою та завершеною?

- А) коли екскурсовод закінчує роботу над нею
- Б) коли керівництво екскурсійного підприємства огляне екскурсію
- В) коли екскурсовод проведе пробну екскурсію
- Г) коли екскурсовод отримує відповідний наказ від керівництва

9. Як називається перехід, який пов'язаний з тематикою екскурсії та орієнтований не стільки на сам експонат, а скоріш на його змістовну частину?

- А) логічний
- Б) формальний
- В) екскурсійний
- Г) перевізний

10. Що входить до переліку необхідної документації для проектування екскурсійної послуги?

- А) список літератури з теми
- Б) контрольний текст екскурсії
- В) схема маршруту
- Г) всі відповіді є вірними

РОЗДІЛ 6. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКСКУРСІЙНИХ ПОСЛУГ

- 6.1. Класифікація методичних прийомів
- 6.2. Роль показу в екскурсії
- 6.3. Методичні прийоми показу
- 6.4. Методичні прийоми розповіді в екскурсії та її завдання

6. 1. КЛАСИФІКАЦІЯ МЕТОДИЧНИХ ПРИЙОМІВ

Щоб як найкраще провести екскурсію екскурсовод повинен вміти професійно застосовувати в роботі всі можливі методичні прийоми.

Ці методичні прийоми допомагають екскурсантам в процесі прослуховування екскурсії швидше так краще зрозуміти її. Розуміння тематики екскурсії та отримання нових знань і вражень – і є *метою завдання методики*.

Саме вміння використовувати та поєднувати прийоми показу і розповіді розкриває професійну майстерність екскурсовода.

Взагалі прийоми методики можна умовно поділити на категорії:

- прийоми, які існують за для встановлення емоційного контакту з аудиторією,
- методики, які екскурсовод використовує для отримання в процесі екскурсії стійкої уваги від слухачів,
- конкретні прийоми, що допомагають тримають весь час екскурсантів у зацікавленості до екскурсійних об'єктів,
- методичні прийоми, які забезпечують зорове сприйняття екскурсійних об'єктів,

У класифікації прийомів проведення екскурсії виділяються:

- прийоми показу,
- прийоми розповіді.

Залежно від призначення методичні прийоми підрозділяються на кілька груп:

- загальні, які використовуються в будь-якій екскурсії, не дивлячись на її тему і стиль проведення екскурсоводом,

- окремі, які притаманні лише конкретному виду екскурсії,
- одиничні прийоми, які використовуються лише для показу унікального екскурсійного об'єкту,
- специфічні прийоми, які можна використовувати лише при певній сезонності, погоді або інших явищ.

6. 2. Роль показу в екскурсії

Показ — процес реалізації принципу наочності, наочний спосіб ознайомлення з екскурсійним об'єктом або декількома об'єктами одночасно (наприклад, з пам'яткою архітектури або з архітектурним ансамблем). Показ може розглядатися як дія (або сума дій) екскурсовода, спрямована на виявлення сутності предмета.

Показ на екскурсіях — багатоплановий процес витягу зорової інформації з об'єктів, під час якого дії екскурсантів виконуються в певній послідовності, з конкретною метою.

Показувати – означає демонструвати предмети, пояснювати, робити зрозумілим, доступним те, що бачать перед собою екскурсанти, направляти їх діяльність.

Саме існування показу в кожній екскурсії приводить до розкриття теми та розуміння матеріалу, який доносить екскурсовод. Це допомагає екскурсантам в кожному експонаті знайти щось незвичайне та нове для свого розуміння.

Показ в екскурсії являє собою двосторонній процес, який поєднує:

- активні дії екскурсовода, спрямовані на виявлення сутності сприйманих об'єктів;
- активну діяльність екскурсантів (спостереження, вивчення, дослідження об'єктів).

Показ об'єктів- це не єдиний процес, який реалізується в самій екскурсії, адже ще можна додати *огляд та споглядання*, однак вони дуже відрізняються від показу (рис.6.1).

Рис.6.1. Схема показу на екскурсії

Так, при спогляданні й огляді ніхто не демонструє об'єкт, відсутній керівник, і сприйняття предметів зорового ряду — пасивне. *Споглядання* в такий спосіб — це просте пасивне сприйняття об'єкта. *Огляд* як поверхневе позапланове знайомство з пам'ятками, без участі екскурсовода. Розходження споглядання й огляду в порівнянні з показом полягає в тому, що при огляді людина сприймає тільки зовнішній вигляд пам'ятки. При показі ж вона бачить не тільки пам'ятку, але за допомогою екскурсовода розрізняє різні сторони, частини, зовнішні особливості об'єкта, бере участь у їхньому аналізі

При показі за допомогою екскурсовода розрізняються різні сторони, частини, зовнішнього вигляду об'єкта, бере участь у їхньому аналізі (див. табл. 6.1).

Зразкова схема послідовності дій екскурсовода при показі об'єкта

Вказівки екскурсовода	Дії екскурсантів
Подивіться на цей замок, маєток, палац.	Екскурсант кидає загальний погляд на об'єкт.
Зверніть увагу на форму цього будинка	Екскурсант дивиться, намагаючись зрозуміти, в чому полягає це "особливість"
Зверніть увагу на цю кімнату, якій так личить таке оформлення	Екскурсант, оглядаючи кімнату, розмірковує, чому таке оформлення найбільш доречне.
Погляньте на три крайні вікна на другому поверсі зліва, де розташовувався кабінет ученого	Екскурсант знаходить ці вікна та намагається представити кабінет
Уявіть собі вченого за цим великим письмовим столом, де рано вранці починався його робочий день	Екскурсант, як би прибравши стіну будівлі, бачить вченого, сидить за столом.
Подивіться на цю будівлю. 22 березня 1857 р. у цьому театрі дав концерт знаменитий скрипаль Аполінарій Контський	Екскурсант, спираючись на розповідь екскурсовода, відтворює картину цієї події

Існують певні задачі які стоять обов'язковими в процесі показу. Вони бувають наступними:

1. Продемонструвати цей об'єкт, який зараз оглядають екскурсанти.
2. Показати об'єкти, яких уже немає (збереглися тільки на фотографії або малюнку);
3. Відтворити історію території, на якій зараз знаходяться екскурсанти і відтворити їх зорову картину.
4. Показати дії конкретної постаті, яка має на пряму зв'язок з подіями.
5. Продемонструвати об'єкт таким, яким він був у період описуваної події.

Щоб якісно реалізувати всі ці завдання потрібно дотримуватись певних «умов показу», до якого входить:

- правильно підібрані пункти для показу,
- найкращий час та місце для показу конкретного об'єкту,

- вміння екскурсовода зосередити увагу екскурсантів на об'єктах, які будуть важливими під час екскурсії,
- використання руху екскурсантів як методичного прийому,
- підготовленість екскурсантів до спостереження об'єктів.

Методика вимагає забезпечення послідовності при здійсненні показу на екскурсії.

Їх можна умовно поділити:

1. за часом їхнього впливу на аудиторію:
 - до зустрічі з екскурсійним об'єктом, до початку спостереження;
 - у ході показу об'єкта, коли він перебуває в полі їхнього зору;
 - наприкінці спостереження з метою повідомити методику самостійного огляду екскурсантами подібних об'єктів у майбутньому.
2. Рекомендації, що орієнтують екскурсантів на певні частини або деталі об'єкта (за часом – до спостереження).
3. Рекомендують порівняти даний об'єкт з яким-небудь іншим, баченим ними раніше (дається в ході спостереження).
4. Допомога щодо сприймання глибше конкретного об'єкту (в ході спостереження).
5. Вказівки, що виділяють об'єкт із ансамблю або з ряду подібних йому з навколишнього середовища (природа, забудова).
6. Вказівки, які допомагають екскурсантам робити правильні висновки після процесу показу.

Окрім цього списку методичних рекомендацій, існують методичні прийоми показу під час автобусної екскурсії.

А саме для екскурсії з автобусу використовують такі характеристики:

1. Щоб екскурсанти не розсіювали свій інтерес та увагу в процесі пересування від об'єкта до об'єкту, спеціалісти з екскурсійної діяльності розповідає про те, що споглядають туристи у вікнах. Цей процес триває тоді, коли автобус рухається 50-60 км/год.
2. Якщо дорога до наступного екскурсійного об'єкту проходить через екзотичні екскурсійні території, які не входять в список бажаних для показу, екскурсовод може дозволити слухачам подивитись на них в транспорті.
3. Цей вид показу застосовується в тому випадку, коли можливість

показати об'єкт ближче ніж в транспорті на нинішній момент є обмеженою.

В такому разі, якщо об'єкт знаходиться саме в такому місці, екскурсоводу дуже важливо продемонструвати його своїй аудиторії, знайомство з ним може відбуватись, не виходячи із салону автомобіля.

4. Надавання екскурсійного матеріалу, знаходячись біля автобусу, або на зупинці. Цей процес допомагає виконувати більш глибокий огляд експонату.

Таким чином, показ як найважливіший елемент екскурсії (її зорова основа) має такі характерні риси:

1. Активність показу.
2. Логічна послідовність показу.
3. Чільне значення показу.
4. Визначальна роль показу.
5. Сюжетність показу.
6. Парадоксальність показу.

6. 3. МЕТОДИЧНІ ПРИЙОМИ ПОКАЗУ

Всі можливі прийоми огляду можна поділити на:

прийом попереднього огляду — його застосовують тоді, коли слухачі вже знаходяться на території екскурсійного об'єкту. Саме цей момент можна назвати найпершим сприйманням об'єкта. Він, в свою чергу, також розділяється на два типи:

Перший починає працювати після того, як в процесі розповіді екскурсовод своїм монологом переключає увагу слухачів на огляд об'єкту. Тим самим, фахівець надає можливість спочатку роздивитись зовнішній вигляд об'єкта.

А вже після цього він може поділитись тим інформаційним матеріалом, який стосується об'єкту та тематики екскурсії, а також допомагає слухачам:

1. Продумати всі історичні явища, які проходили на тій території, де зараз вони знаходяться.
2. Описати в своїй голові та побачити в уявній картинці, де саме цей експонат знаходиться в цій події.
3. Оцінити об'єкт.
4. Подумати, що саме могло його оточувати.

Другий вид реалізації цього виду прийому розпочинається тим, що екскурсовод робить невеличкий вступний відступ, який збирає до купи думки та емоції слухачів, налаштовуючи їх на екскурсію.

Прийом панорамного показу. Його використовують у разі, якщо екскурсантам розповідають матеріал, який стосується певної території. Тут мається на увазі всі необхідні об'єкти, які знаходяться на одному місці: вежі, мости, тераси, та інші площадки, де відбувається дуже гарна панорама території. Для того, щоб аудиторія могла сприймати інформацію на фоні масштабного панорамного вимальовування, екскурсовод повинен відшукати на цій місцевості умовний кульмінаційний пункт і використати усі рекомендації таким чином, щоб екскурсанти, навіть не розуміючи того, звернули увагу на потрібне місце.

Також цей прийом дуже корисний тим, що за один раз аудиторія може побачити велику кількість екскурсійних об'єктів. І тому екскурсовод може в своїй подачі об'єднувати ці об'єкти при розповіді, адже туристи зможуть швидко переключати свою увагу між ними.

Прийом зорової реконструкції демонструє первинний реальний вигляд об'єктів екскурсії. Тобто екскурсовод, який використовує цей прийом, за допомогою свого матеріалу та розкриття певних історичних подій, може в уяві екскурсантів відновити той самий вигляд об'єкту, яким він був на той момент.

Саме цей прийом дуже часто використовують на територіях, де відбувались певні воєнні історичні події, зібрання, які впливали історично або культурно на наш світ. Або, наприклад, певна важлива будівля була зруйнована – і це призвело до особливих наслідків, чи цю споруду було відреставровано, і екскурсовод розповідає екскурсійній групі, що змінилось у її вигляді.

У випадку, якщо споруда, про яку екскурсовод хоче розповісти вже не збереглися і слухачі не зможуть на неї подивитись, фахівець може продемонструвати її, використовуючи «портфель екскурсовода».

Прийом зорового монтажу є також процесом відтворення в уяві екскурсантів певних подій або вигляду конкретного об'єкту.

Цей прийом дуже схожий на прийом зорової реконструкції, але різниця полягає в тому, що саме цей процес поширюється більше на відновлення

подій або явищ, а не екскурсійного об'єкту.

Приєм локалізації подій, або іншими словами поєднання явищ, які пов'язується з конкретною територією подій. Це допоможе екскурсантам орієнтуватися лише в тих подіях, які відбулися на території, де зараз вони знаходяться. При викладі матеріалу цей прийом передбачає перехід від загального до часткового.

Приєм абстрагування. Дуже корисний прийом для екскурсоводів, які працюють з важкими для сприйняття темами екскурсії.

Абстрагування, в процесі екскурсії, є найбільшим помічником, адже, щоб якомога якісніше та глибше розкрити тему, екскурсовод мотивує слухачів більш детально роздивитись конкретну складову цілої екскурсії, щоб зрозуміти мету, яку він хоче до них донести.

Таким чином аудиторія побачить саме ті аспекти експонатів, на яких ґрунтується вся тематика історії. *Приєм абстрагування базується на показі:*

- одного найважливішого об'єкту зі всіх, виконуючи на нього ухил і, таким чином, відволікаючи від іншої кількості експонатів, які знаходяться близько до нього;

- одної з частин споруди, не оглядаючи інші, які не мають історичної важливості в розрізі конкретної тематики.

Приєм зорового порівняння. Як і в інших сферах діяльності в екскурсійній методиці є безліч категорій порівнянь, які використовуються в реалізації екскурсії для емоційного та духовного доповнення: зорове, словесна, порівняння об'єкта, які в даний момент проглядають туристи, порівняння з об'єктом, які вже показували туристам в процесі екскурсії.

Тобто, цей прийом, в основному, організовується на протиставленні одного експонату іншому. І, що цікаво, ці об'єкти, які порівнює екскурсовод, можуть бути повністю ідентичні, так і зовсім різними. Найбільше цей прийом використовують в екскурсії, коли потрібно допомогти екскурсантам зрозуміти реальні розміри об'єкту або його значимість — це можна зробити, якщо порівняти його з більшим або меншим об'єктом по всім необхідним характеристикам.

Приєм інтеграції, на об'єднанні окремих частин спостережуваного об'єкта в єдине ціле. Показуючи будівлю, споруду, пам'ятне місце,

екскурсовод йде шляхом інтеграції, тобто об'єднання різних сторін, деталей, властивостей, в єдине ціле.

Щоб було зрозуміліше, можна навести такий приклад: в процесі екскурсії фахівець розповідає своїй групі про архітектурний ансамбл. І кваліфікований екскурсовод спочатку продемонструє кожен частину споруди як окремих самостійну будівлю, а вже після того як екскурсанти отримують необхідні знання про всі частини об'єкту, він інтегрує всі їх враження та відчуття в єдине ціле.

Прийом зорової аналогії або асоціації також реалізується на порівнянні, але в цьому випадку здебільшого використовується фотоматеріали, або архівні зображення схожих об'єктів. Процес роботи з цим прийомом розуміється таким чином, що екскурсовод, розповідаючи про екскурсійний об'єкт порівнює його з іншим, але тільки один з них буде реально знаходитись біля екскурсійної групи в той момент.

Можна сказати що цей прийом дійсно схожий на прийом порівняння, але в роботі він є більш складним та трудоемним. Якщо говорити про порівняння наочну, то можна сказати, що протиставляються схожі за деякими характеристиками об'єкти, які екскурсанти може побачити своїми очима (обидва з них).

А задачею прийому зорової аналогії є те, що екскурсовод залучає аудиторію допомогти йому знайти об'єкт, який буде схожий до того, який зараз вони спостерігають. Зазвичай екскурсанти шукають підходящі об'єкти, які вони вже бачили або в повсякденному житті, або в минулих екскурсійних турах. Також цей прийом отримав 2-у назву – *прийом асоціації*.

Прийом переключення уваги. Після спостереження об'єкта екскурсанти за пропозицією екскурсовода переносяться поглядом на інший об'єкт (наприклад, переніс погляду з будинку, побудованого на початку минулого століття, на сучасну багатоповерхівку або перехід від спостереження панорами міста до спостереження об'єктів природи). Наявність контрасту збагачує новими враженнями. Порівняння об'єктів дозволяє краще зрозуміти спочатку спостережуваний об'єкт

Методичний прийом руху. Проводячи екскурсію, потрібно розуміти що існує два поняття рухливості в її процесі. Адже існують рухи, які є складниками екскурсійного туру, а є «рух» як прийом методики

проведення.

Виділяють три варіації прийому руху:

1. Перший – рух, який використовуються з метою кращого зорового сприйняття екскурсантами. Він реалізується за допомогою руху аудиторії у напрямку найближче до об'єкта.

2. Другий складник цього прийому – обходження навкруги експонату, щоб мати уяву про всі його побудовані сторони.

3. Третій варіант пересування до об'єкту. Рекомендується проводити його так, щоб ще в процесі під'їзду до території, де знаходиться об'єкт, в екскурсантів вже створювалось уявлення про цей об'єкт та його культурну цінність і значимість.

Показ меморіальної дошки. Про те, чи є на шляху екскурсії яка-небудь меморіальна дошка, екскурсовод повинен знати до проведення екскурсії. Бо меморіальні дошки дуже цінні та особливі об'єкти кожної держави, які несуть в собі пам'ять про важливу подію, або відомого діяча (політичного, культурного, громадського).

Якщо меморіальна дошка присутня в екскурсії, спочатку фахівець повинен проаналізувати її до початку екскурсії. І під час проведення вже екскурсії майстерно привернути увагу екскурсантів на меморіальну дошку, яка і буде історичним доказом цих подій на території, де проводиться екскурсія.

Якщо екскурсанти стоять близько до меморіалу і вони в змозі прочитати напис на ній, тоді екскурсовод може не зачитувати текст, який там вказується.

6. 4. МЕТОДИЧНІ ПРИЙОМИ РОЗПОВІДІ В ЕКСКУРСІЇ ТА ЇЇ ЗАВДАННЯ

Розповідь — умовно прийнята в екскурсійній справі назва усної частини екскурсії, тобто повідомлення і пояснення, які екскурсовод дає групі під час проведення екскурсії.

В оцінці ролі розповіді в екскурсії вчені-екскурсоводи завжди були одностайні, незалежно від розходження точок зору з інших питань екскурсійної теорії й методики. Вони вважали, що розповідь є доповненням до показу зорового матеріалу; вона не повинна бути великою; не можна допускати перетворення екскурсії в лекцію.

Розповідь — це індивідуальний текст екскурсовода, виконаний їм з дотриманням вимог усної публічної мови.

Цей текст створюється під час методичної розробки екскурсії, на основі контрольного тексту. Неправильним рішенням є залишати розповідь на імпровізацію екскурсовода, адже це буде мати негативні наслідки, у вигляді неправильного стилю мовлення та багато інших помилок, які будуть відштовхувати екскурсантів від екскурсовода.

Але ця розповідь не повинна бути сухою та стриманою, вона має бути емоційною. Інколи екскурсовод може додавати певний експромт, який додасть емоційного забарвлення його розповіді. Тобто він може в процесі розповіді продекламувати невеличкий вірш або розповісти фрагмент з історії, який вдало «впишеться» до теми екскурсії.

Вважається, що *розповідь* – необхідна частина екскурсії, без якої зорве сприйняття екскурсантам залишиться незавершеним, однак вона не має бути схожою на лекцію, а також потрібно уникати занадто професійної термінології, щоб екскурсійна розповідь не переходила в наукову лекцію.

Розповідь екскурсовода виконує два завдання:

- а) коментує, пояснює, доповнює побачене;
- б) реконструює, відновлює те, що не може в даний момент побачити екскурсант

Основні завдання розповіді під час показу:

1. Визначитися з об'єктом.
2. Надавати коментарі, пояснення, доповнення.
3. Відновлювати в уяві екскурсантів, ті об'єкти, які у наш час не збереглися.
4. Розповісти всі характерні риси об'єкту.
5. Пробудити в аудиторії інтерес до екскурсійних об'єктів.
6. Налагодити емоційний контакт з екскурсантами та сприяти їхньому бажанню задавати питання, які їх цікавлять.

Основні вимоги до розповіді:

- тематичність;
- конкретність;
- зв'язаність;
- логічність;

- стислість;
- переконливість;
- доступність викладу;
- закінченість суджень;
- зв'язок з показом, науковість.

В екскурсійній справі виділяють два види розповідей:

- оповідальна розповідь, що дає екскурсантам ясне уявлення про те, де і яким чином відбувалися події;
- реконструктивна розповідь, метою якої є відновлення перед думкою екскурсантів того або іншого об'єкта (будівлі, споруди, пам'ятного місця, архітектурного ансамблю)..

Основні критерії мовлення екскурсовода:

- критерій ясності – зрозуміло та якісно доносити до аудиторії інформацію.
- критерій точності – розповідати інформацію точно, щоб в процесі мовлення, думки екскурсовода відповідали меті і темі екскурсії.
- критерій чистоти мови – вірне використання екскурсоводом мовленнєвих засобів.

Особливі характерні риси розповіді:

1. Вона видозмінюється, залежно від швидкості, з якою відбувається пересування екскурсійної групи. Підпорядкованість розповіді показу.
2. Все, що розповідається повинно одразу доказуватись наочно об'єктами, якщо вони існують.
3. Адресність розповіді.
4. Конкретність екскурсійної розповіді.
5. Стверджувальний характер розповіді.
6. Підтекст.
7. Монологічний характер розповіді.

Розповідь, залежно від показу, буде мати різницю в певний час:

1. До показу, коли розповідь починається ще до зорового сприйняття екскурсантами об'єкта
2. В процесі самого огляду
3. Після показу

Із всіх 3 складових взаємозалежність того, що розповідає екскурсовод і

того, що бачить екскурсанти буде існувати лише в 2-му випадку, тому що саме тут інформаційний матеріал надається саме в процесі огляду об'єктів, що і задовольняє розкриття тематики в повній мірі.

В екскурсійній діяльності найпоширенішими прийомами, які використовуються в процесі розповіді екскурсії є такі:

Приєм екскурсійної довідки, який виник в взаємозв'язку із прийомами зорової реконструкції, локалізації та абстрагування. Цей прийом включає в себе короткий вступ, в якому екскурсовод висвітлює дані про об'єкт та все, що з ним пов'язане.

Приєм опису має за мету допомогти зрозуміти екскурсантам всі об'єкти, які вони бачить в ході екскурсії в правильному ключі.

В цьому прийомі дуже важливим є надавати точну інформацію та конкретно вести розповідь, щоб не заплутати слухачів. Цей прийом можна реалізувати не тільки для роботи з об'єктами, а й використовувати його в розповіді про конкретні події у світу. Він відрізняється від інших прийомів тим, що надає повну характеристику події, про яку йдеться мова та цим самим, допомагає швидкому розумінню її.

Тобто, прийом опису подій має свій характер та особливості, а також добре узгоджується з прийомом зорової реконструкції. Якщо говорити про автобусну екскурсію, то прийом опису також дуже гарно впишеться в процес розповіді, і як в салоні транспорту, так і після виходу з нього.

Приєм характеристики, особливий своїми властивостями, які визначають якість предмета, події або навіть особистості. Його різниця від прийому опису полягає в тому, що характеристика повинна за своєю назвою розкривати всі індивідуальні особливості, які в симбіозі відіграють в уявленні про конкретний експонат найважливіше значення.

Приєм пояснення – процес розповіді екскурсовода інформаційного матеріалу не лише про явище, яке відбулось, а й про наслідки, які до нього призвели.

Найпоширенішими екскурсіями, які використовують цей прийом є екскурсії на виробничі, мистецькі, архітектурні та природні тематики, в яких приймають участь предмети культурної, художньої та інших сфер мистецтва. Іншими словами можна пояснити це так: екскурсовод, який застосовує прийоми пояснення розкриває в своєму індивідуальному тексті

зміст, який хотів донести творець, або ознайомити туристів з усіма особливостями архітектурної споруди, про яку мало що відомо.

Обов'язковим пунктом, який повинен бути присутнім для використання цього процесу – це наявні докази розповіді екскурсовод.

Приєм коментування потрібен для складних або незрозумілих частин екскурсії. Завдяки якому, фахівець з екскурсійної діяльності може дати свої коментарі та думки стосовно історичної події, яка обговорюється в певний момент екскурсії. Це допомагає екскурсоводу налагодити емоційний контакт з аудиторією та допомогти їм швидше дійти до висновків.

Приєм репортажу є найкоротший у реалізації прийом. Він є повною протилежністю прийому коментування, адже він потрібен саме для швидкого обговорення будь-якого процесу та події під час екскурсії.

Реалізують такий прийом у своїх екскурсіях лише екскурсоводи-професіонали, тому що в основному до нього не готуються завчасно і в більшій мірі імпровізують в самому процесі екскурсії. Цей прийом допомагає екскурсоводу швидко переключити слухачів з одного об'єкту на інший та привернути увагу тих екскурсантів, яким стало нецікаво та сумно.

Приєм цитування. Певний заготовлений екскурсоводом текст, який він не може змінювати називається цитатою. Зазвичай їх використовують в контрольному тексті, щоб додати розповіді колориту та розкрити певних постаті історичних діячів та особистостей, що фігурують в подіях.

Приєм питань – відповідей. Цей прийом дуже люблять використовувати екскурсоводи, адже він допомагає налаштувати на себе екскурсантів та налагодити контакт з ними. Тобто цей прийом допомагає екскурсоводу проводити екскурсію більш повноцінно, тому що бувають такі запитання, відповіді на які екскурсовод навіть не готував відповіді в своєму контрольному тексті.

Саме тому це робить екскурсію більш розкритою та зрозумілою для екскурсантів. *Всі можливі питання, які задають слухачі поділяють на такі підвиди:*

- питання, на які екскурсанти в той же момент отримує відповідь, а вже після цього екскурсовод продовжує розповідь,
- питання, які стосуються історії і можуть являти в собі певне твердження, що потрібно чи спростити чи доказати,

➤ питання, які задає екскурсовод, що звертається до своєї аудиторії.

Це підвищує їх інтерес до екскурсії та вносить у цей процес певну розкутість, відкритість, цікавість та веселість.

Приєм посилання на очевидців. Використання цього прийому в розповіді дає можливість для образного відтворення подій. Причому посилання можливі не тільки свідчення конкретних людей, але й на неживі об'єкти, наприклад...що бачили ці стіни..., це дерево пам'ятає, коли...

Приєм завдань був створений для того, щоб активізувати аудиторію і в процесі екскурсії надати їм завдання, які вони повинні вирішити. Це мотивує їх попрацювати з матеріалом та прийняти участь у його розумінні.

Цей прийом повинен застосовувати кожний екскурсовод, адже аудиторія буває різною і, в основному, всередині проведення екскурсії вона починає втрачати інтерес до екскурсії та відволікатися на сторонні предмети. А метою саме цього прийому є не допустити цього. Вже після того як екскурсанти або вирішили надані їм завдання або заплутались і просять допомоги екскурсовода, він надає їм всі необхідні відповіді і тим самим підводить їх до правильного висновку.

Приєм новизни матеріалу використовується в процесі розповіді екскурсантам матеріалу, в якому присутня інформація, які раніше взагалі не була відома екскурсантам.

Приєм словесного монтажу використовується екскурсоводом, під час розповіді на екскурсії, до якої він додає уривки з творів, віршів, наукових статей та інших інформаційних джерел, які не використовувалися в повному обсязі при створенні контрольного тексту. Цей додатковий матеріал використовується лише в тому випадку, коли з його допомогою можна краще розкрити емоційну складову теми екскурсії.

Приєм співучасті. Дуже корисний та популярний у використанні прийом, адже він робить аудиторію співучасниками процесу розповіді екскурсії. Мета цього прийому – зробити з екскурсантів ніби очевидцями тих подій, про які йдеться мова. Реалізувати його можна таким чином: «А тепер перенесемося в момент виникнення цієї події», «Уявіть собі що ви зробили б на його місці» та багато іншого.

Приєм дискусійної ситуації. Екскурсовод виводить свою розповідь на такий рівень, що екскурсанти самі бажають прийняти участь у цьому

процесі. Тобто, створюється сприятливий клімат для організації діалогу між екскурсоводом та всіма зацікавленими слухачами. Це дуже допомагає вести розповідь розважливо та весело, адже аудиторія завжди активна і очікує наступного моменту, коли замість спокійного монологу екскурсовода виникне цікавий діалог з екскурсійною групою.

Приєм зіштовхуватися суперечливих версій застосовуються в процесі екскурсії при оцінюванні конкретного історичної події, ознайомлення екскурсоводів з цікавими даними та іншими інформативними даними подій.

Приєм персоніфікації потрібен для такого типу екскурсії, де важливу роль відіграють певні особистості. При реалізації цього прийому екскурсовод завчасно організовує невеликий вступ з ознайомленням аудиторії з біографією історичної постаті, про яку розповідається та важливими життєвими подіями, які з нею відбулись.

Приєм проблемної ситуації. В назві і прослідковується мета використання цього прийому в екскурсії. Іншими словами, це говорить про те, щоб надати своїй розповіді певного емоційного забарвлення. Спеціаліст з екскурсійної діяльності висвітлює проблематику, яка взаємозв'язана з темою його екскурсії. Той факт, що в екскурсії існує відкрита проблема, на яку екскурсанти ще не отримали відповідь і змушує їх думати та вслуховуватись в кожне речення екскурсовода.

Приєм відступу потрібен для лаконічної паузи в подачі екскурсійного матеріалу. Для реалізації прийому відступу можна залучати такі складові, як реальні приклади з власного досвіду, уривки з фільмів або літератури чи інших джерел, з якими працює екскурсовод. Метою екскурсовода, який використовує саме цей прийом, є допомога екскурсантам зняти напруження та втому, які можуть виникати в процесі екскурсії.

Якщо в розповіді потрібно швидко перейти від одного конкретного об'єкту до головної об'ємної картини подій, використовується *приєм індукції*. Тобто він дає можливість плавно перейти від характеристики одного об'єкту до інформативної подачі про всю сукупність об'єктів екскурсії.

Приєм дедукції є умовним переходом від суцільної екскурсії до певного часткового складника. В більшості випадків, як показує досвід, і прийом

дедукції і прийом індукції були створені для огляду конкретного експонату. Вони обидва потрібні фахівцям для доповнення тематики.

Антиклімактеричний прийом полягає в тому, що спочатку екскурсія повинна починатися з найцікавішого матеріалу та найважливіших за своїм значенням об'єктів в екскурсії. Це відбувається з такою метою, щоб початок з цікавих об'єктів породжував в екскурсантів стійкий інтерес до розповіді протягом усього процесу екскурсії.

Виділяють наступні індивідуальні прийоми, які мотивують слухачів на активне засвоєння інформації:

- *знайомство аудиторії з одним із реальних очевидців подій*, про які йдеться в історії – це прийом, який додає екскурсії певної детективної та наукової родзинки. При цьому потрібно дати змогу цьому реальному учаснику виступити;

- *прийом дослідження* застосовується здебільшого, коли екскурсія проводиться для дітей або школярів середньої школи. Це може бути певний діалог з учасниками, в якому вони будуть головними дослідниками певного питання;

- *прийом демонстрації наочних матеріалів* включених в портфель екскурсовода;

- *прийом коментарю* – ознайомлення з експонатом власними очима перед тим, як екскурсовод почне надавати інформацію про нього. Саме монолог екскурсовода в цьому прийомі виконує роль пояснення зовнішнього вигляду експоната або його внутрішнього оздоблення;

- *прийом контрасту* – використання матеріалів портфелю екскурсовода, щоб дати зрозуміти екскурсантам різницю між об'єктом, який мав вигляд раніше і виглядає. Це допоможе екскурсантам краще засвоїти матеріал та зрозуміти сутність сказаного екскурсоводом;

- *використання технічних засобів* для кращого та глибшого розкриття тематику екскурсії (аудіо- та відеозаписи).

Питання для самоконтролю до 6 розділу

1. Що таке показ об'єкта?
2. Чим відрізняється споглядання від показу об'єкта?
3. Які існують задачі, що є обов'язковими в процесі показу?
4. В чому полягає сутність прийому попереднього огляду?
5. Як працює прийом зорової аналогії?
6. Які вам відомі варіації методичного прийому руху?
7. Як характеризується розповідь в екскурсійній діяльності?
8. Які ставляться задачі перед таким складником екскурсії як розповідь?
9. Що таке підтекст?
10. Які можна виділити індивідуальні прийоми для мотивації слухачів для активного засвоєння інформації?

Тестові завдання для перевірки теоретичних знань до 6 розділу

1. *Коли застосовують прийом попереднього огляду?*
 - А) коли слухачі вже знаходяться на території екскурсійного об'єкту
 - Б) у разі, якщо слухачам розповідають матеріал, який стосується певної території
 - В) коли відбувається процес уявного відновлення в думках екскурсантів певних подій
 - Г) коли потрібно пересунути всю увагу екскурсійній групі з 1 об'єкта на інший
2. *Який із прийомів організовується на протиставленні одного експонату іншому?*
 - А) прийом інтеграції
 - Б) прийом зорового порівняння
 - В) прийом переключення уваги
 - Г) прийом панорамного показу
3. *Який із прийомів був створений для того щоб грамотно та швидко працювати із увагою екскурсантів?*
 - А) прийом зорової аналогії або асоціації
 - Б) прийом зорового порівняння
 - В) прийом інтеграції
 - Г) прийом переключення уваги

4. Як працює показ меморіальної дошки в процесі екскурсії?

- А) екскурсовод не звертає на неї уваги і продовжує свою розповідь
- Б) спочатку фахівець повинен проаналізувати експонат і вже потім перевести увагу на дошку
- В) екскурсовод надає всю увагу меморіальній дошці
- Г) екскурсантам дається змога самим підійти до меморіальної дошки

5. Як виглядає визначення розповіді в екскурсії?

- А) умовно встановлена усна складова екскурсії
- Б) необхідна частина екскурсії, без якої зорове сприйняття залишиться недовершеним
- В) текст, який самостійно для себе створює екскурсовод
- Г) всі відповіді є вірними

6. Що входить в поняття прийому опису?

- А) включає в себе короткий вступ, в якому екскурсовод висвітлює декотрі дані
- Б) визначає всі індивідуальні особливості про конкретний експонат
- В) має за мету допомогти зрозуміти екскурсантам всі об'єкти, які вони бачить в ході екскурсії
- Г) розповідає матеріал не лише про явище яке відбулось, а і про його наслідки

7. Який з усіх прийомів є єдиним, що використовується для найкоротшого обговорення будь-якого процесу?

- А) прийом коментування
- Б) прийом репортажу
- В) прийом питань – відповідей
- Г) прийом характеристики

8. Який із прийомів був створений для того, щоб активізувати аудиторію і в процесі екскурсії надати їм задачі, які вони повинні вирішити?

- А) прийом завдань
- Б) прийом посилення на очевидців
- В) прийом словесного монтажу
- Г) прийом дедукції

9. Що найголовніше в розумінні анти клімактеричного прийому?

- А) надати задачі екскурсантам, які вони повинні вирішити

Б) зробити лаконічно паузу в подачі з курсі його матеріалу

В) надати екскурсійній розповіді певної проблематики

Г) почати екскурсію з найцікавішого та найважливішого матеріалу

10. Про який із прийомів йдеться мова: «Застосовується здебільшого, коли екскурсія проводиться для дітей або туристів підліткового віку. Це може бути певне діалог з учасниками, в якому вони будуть головними дослідниками певного питання?»

А) прийом коментарю

Б) прийом контрасту

В) прийом дослідження

Г) використання технічних засобів

РОЗДІЛ 7. ОРГАНІЗАЦІЙНО – ТЕХНОЛОГІЧНІ ВИМОГИ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСКУРСІЇ

- 7.1. Організаційні вимоги та техніка проведення екскурсії
- 7.2. Принципи якісного екскурсійне обслуговування
- 7.3. Основні критерії оцінки екскурсії
- 7.4. Інноваційні підходи до ведення музейних екскурсій

7. 1. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ВИМОГИ ТА ТЕХНІКА ПРОВЕДЕННЯ ЕКСКУРСІЇ

До організації та технології ведення екскурсії ставиться ряд вимог, в число яких входять основні 12 складових:

1. Перевірка екскурсиводом необхідної документації

Перевірка екскурсиводом наявності всієї необхідної документації для проведення екскурсії: методика розроблення екскурсії, затверджена схема маршруту (як автобусного так і пішохідного), наявність договору на екскурсійне обслуговування спеціалістом з надання екскурсії, кількість екскурсантів у вигляді списку, обов'язкове страхування для автобусної екскурсії.

2. Знайомство екскурсивода з групою

В першу чергу метою екскурсивода є – познайомитися з аудиторією одразу, увійшовши в транспортний засіб. Він повинен привітатися, назвати своє ім'я, розповісти про туристичне підприємство в якому він працює, проводить ознайомлення туристів з водієм, який буде пересувати їх в процесі екскурсії, а після цього розпочинає проводити екскурсійний тур.

Відбувається перше знайомство, від якого багато в чому залежать подальші контакти екскурсивода з групою. Екскурсанти поступово замовкають, зручніше розсідаються, їхня увага перемикається на екскурсивода.

3. Розміщення групи біля об'єктів

В процесі створення екскурсії, зазвичай, розглядається декілька можливих варіацій, де екскурсійна група зможе вдало спостерігати за об'єктами. Це потрібно продумувати ще на організаційному етапі, щоб в

момент самої екскурсії не виникало непередбачуваних ситуацій.

Наприклад, територія, на якій знаходиться екскурсійний об'єкт на даний момент зайнята іншою групою – це говорить про те, що екскурсоводу швидко потрібно буде знайти інше місце для спостереження своєї групи. Також в цій ситуації існують деякі правила: у дуже сонячну погоду потрібно знайти місце в затінку, щоб в процесі прослуховування екскурсії комусь із членів групи не стало зле, або на випадок дощу потрібно мати варіант розміщення аудиторії під накриттям.

Ще треба додати, що існують окремі методики підбирання місць розташування, які потребують від екскурсовода мати як мінімум пару варіантів, де розмістити екскурсантів під час огляду: дальня, щоб вони мали змогу роздивитися об'єкт в загальному його вигляді і зрозуміти його загальний вигляд; ближня, щоб роздивитися об'єкт з усіма його індивідуальними деталями та зрозуміти його неповторність.

4. Вихід й повернення екскурсантів в автобус

До цього процесу екскурсовод повинен готуватися завчасно. Бувають такі ситуації, коли екскурсовод не підготовлений, більшість з туристів сидить в транспортному засобі і взагалі з нього не виходять. Щоб оминати такі ситуації, екскурсовод повинен ще під час створення екскурсії сформулювати монолог, в якому він розповість групі скільки виходів з автобусу їх очікуватиме та які саме екскурсійні об'єкти вони зможуть побачити. Іншими словами цим вступом екскурсовод ще на початку екскурсії створює інтригу та зацікавлює аудиторію швидше побачити всі екскурсійні об'єкти.

Коли приходить час екскурсантам вийти з транспорту, екскурсовод беручи на себе роль лідера, виходить найпершим і, тим самим, подає приклад як саме потрібно рухатися до пункту огляду.

Коли в процесі пересування між об'єктами екскурсії організовуються зупинки іншого характеру, наприклад гігієнічні, екскурсовод ставить у відомість всю екскурсійну групу та оголошує точний час, коли автобус рушить далі. Після цього, коли екскурсовод розуміє, що всі члени туру зайшли в транспортний засіб, він входить останнім і подає сигнал дозволу водієві рушати.

5. Пересування екскурсантів

Екскурсанти мають право рухатися цілою групою. Екскурсовод в цьому процесі займає місце у центральній частині туристів, декілька членів групи ідуть перед ним, більший відсоток біля нього, а всі інші рухаються за ним.

Потрібно пам'ятати, що група не повинна займати велику кількість території: 5 - 7 м – достатня відстань між найпершим членом руху та останнім.

6. Місце екскурсовода

В транспортному засобі екскурсовод займає положення спереду у спеціально відведеному біля водія автобуса, з якого він має гарний огляд на об'єкти, про які він розповідає в процесі та на всіх членів групи, яким він це розповідає. У той же момент аудиторії повинно бути гарно видно екскурсовода.

В процесі пішохідної екскурсії екскурсовод стає до об'єкта напівобернувшись. Методика показу екскурсійних об'єктів потребує, щоб в той момент, коли він розповідає екскурсійний матеріал вся група перебувала перед його обличчям, адже він передає свої емоції не тільки словами, а й відображає потрібні враження мімікою.

7. Дотримання часу, відведеного на екскурсію в цілому її розкриття окремих під тем

Методика, по якій створюється екскурсія вказує правильний часовий відрізок, який потрібно виділяти на огляд окремого об'єкту. Бувають випадки, коли екскурсія сильно урізується по часу з причин, які стались не через екскурсовода.

Це могли бути довгі очікування всіх членів групи, запізнення транспортного засобу, завантаженість автомагістралей та інше. Це служить наслідком невчасного починання екскурсії і, тому весь часовий бар, розставлений екскурсоводом, збивається. Все, що може зробити спеціаліст у такій ситуації це імпровізувати та скорочувати свій матеріал задля зберігання часу.

Це дуже складний ситуаційний момент, адже екскурсовод повинен зберегти всі підтеми екскурсії та при цьому вкластись у рамки відведених годин.

8. Техніка проведення розповіді при русі автобуса

Інформація, яку екскурсовод надає в процесі пересування транспортного засобу обов'язково повинна проговорюватися ним в мікрофон. У разі, якщо технологічне обладнання автобуса відсутнє або несправне, екскурсоводу взагалі краще не надавати жодного коментарю всередині засобу.

Варто відмітити, що при наявності цікавих та потрібних для екскурсії експонатів потрібно зупинити автобус, вимкнути його, щоб отримати тишу та після цих дій розповідати інформацію.

9. Відповіді на питання екскурсантів

Завдяки досвіду, який був отриманий в процесі проведення екскурсії існує деяка категоризація питань, що частіше за все задаються туристами. Вони класифікуються за 4 групами:

- питання фахівця, які він задає аудиторії;
- питання, які задають зацікавлені екскурсанти,;
- риторичні питання, які ставить сам екскурсовод щоб заінтригувати групу;
- питання, що ставляться екскурсійною групою стосовно тематики.

Найголовніший фактор в цьому процесі, це те, що не потрібно одразу після запитання зупиняти екскурсійну розповідь та одразу відповідати, також можна не давати відповідь після розповіді, що стосується кожної із підтем.

Екскурсовод має право не відповідати негайно, а вгамувати зацікавленість групи після завершення всієї екскурсії. Саме тому екскурсовод повинен ще на початку ознайомлення з групою повідомити їм про це організаційне правило.

10. Паузи в екскурсії

Нескінченна розповідь екскурсовода є недоречною. Спеціаліст з екскурсійної діяльності має гарну поставлену мову та розуміння всіх окрас для гарного мовлення. Тому він розуміє, що в процесі надавання екскурсійного матеріалу, потрібно робити логічні переходи у вигляді паузи.

Вони несуть в собі наступні задачі:

- перша- сутнісна, коли момент тиші надається екскурсійній групі для осмислення інформації та побаченого об'єкта. Це є дуже вдале

використовування хвилинної перерви для екскурсантів, адже тоді вони зможуть більш розкуто зрозуміти тему та прийти до правильних висновків;

- друга — проста хвилина, яку використовують для швидкого відпочинку аудиторії.

В екскурсіях за містом паузи використовують у поєднанні з відпочинком, а саме екскурсійні групі надаються 15 хвилин після довершення години роботи екскурсовода. Також існує такий варіант перерви, як вільний час, який зазвичай використовують для покупки сувенірних товарів, санітарно-гігієнічних процесів, або перекусу.

11. Техніка використання портфеля екскурсовода

До кожного екскурсійного об'єкту, в більшості випадків, фахівець має фото та відеоматеріали, малюнки та інші художні докази. Всі названі матеріали, які використовуються в процесі екскурсії мають свій порядковий номер.

Іншими словами до кожного з об'єктів призначається послідовність їх виникнення у процесі проведення туру. Екскурсовод може показувати матеріал з робочого місця, а може передати самим екскурсантам, де вони по черзі зможуть більш детально роздивитися експонат.

Варто зауважити, що другий варіант не рекомендують використовувати без належної причини. Краще зробити це у разі необхідності, наприклад, заповнити перерви знаходження в автобусі.

12. Дотримання елементів ритуалу

Цей термін використовується лише в тих екскурсіях, що в списку побачених об'єктів мають цвинтарі, меморіали та інші об'єкти такого характеру, при цьому аудиторія вшановує пам'ять загиблих хвилиною мовчання та приносять квіти, прослуховуючи при цьому сумні пісні на фоні.

В таких місцях є певні правила поведінки, які повинен знати екскурсовод і ознайомити з ними всю екскурсійну групу, ще перед оглядом подібних територій.

Особливо треба розуміти важливість таких ритуалів при відвідуванні культових експонатів різноманітних конфесій. Варто підмітити, що від екскурсантів вимагається не тільки мати розуміння особливості таких місць, а ще й виглядати належним чином. Про все це екскурсійна група повинна бути сповіщена завчасно.

7. 2. ПРИНЦИПИ ЯКІСНОГО ЕКСКУРСІЙНЕ ОБСЛУГОВУВАННЯ

Якість екскурсії має подвійне визначення: 1-й — це твердження, що якість показується як оцінка екскурсії аудиторією, а 2-ий — що це професійне оцінювання фахівцями.

Спираючись на досвід екскурсійної діяльності, зацікавленість екскурсійної групи викликають такі фрагменти екскурсії:

- 1) інформаційна насиченість, змістовність;
- 2) вміло підібрані об'єкти показу;
- 3) факти, що запам'ятовуються;
- 4) життєво корисні приклади;
- 5) приваблива манера проведення екскурсії.

Екскурсанти проводять оцінювання спираючись на свої емоції враження, тобто чи була вона цікавою, чи було укладено новизну та інше. Також в цьому елементі можна знайти і декілька недоліків: надмірна теоретичність, надто багато інформації, ескізність, етюдність.

Також екскурсійна група може при оцінці роздивлятись моменти організації екскурсії, її правильне проведення та тривалість за часом. Оцінка від професійних спеціалістів враховує декілька чинників, до яких входить якість створення документів методики (технологічна карта, контрольний та індивідуальний текст, портфель екскурсовода, безперервне покращення екскурсії, додавання до неї нових методичних прийомів та відточена техніка проведення).

Тому, можна сказати, що удосконалення змістовної частини екскурсії, додавання до неї нових цікавих елементів і організація техніки її проведення є найважливішими аспектами для отримання якісної екскурсії.

Якість послуги надання екскурсійної діяльності також залежить від якості документції, а також від майстерності та індивідуальних якостей самого екскурсовода.

Праця екскурсовода включає:

- процес проведення самої екскурсії,
- індивідуальний підготовчий процес до екскурсії,
- участь у роботі методичних секцій, об'єднань, творчих спілок, груп тощо, а також у розробці нових екскурсійних тем та переопрацювання вже існуючих кваліфікацій у відповідних закладах..

Якісне виконання екскурсійної послуги — одне з важливих завдань в обслуговуванні туристів і екскурсантів. Менеджеру відводиться дуже важлива роль у цьому процесі, адже він відповідає за всю діяльність, а також самим спеціалістам — екскурсоводам, гідам та іншим.

Менеджер надає консультації та, цим самим, допомагає екскурсоводу не тільки у підготовці самої екскурсії, а й у доопрацюванні методичних документів. Щоб екскурсію можна було впевнено назвати якісною, потрібно з самого початку контролювати всю інформацію, яка додається до контрольного тексту. Всі необхідні процеси здійснюються менеджером, який проводить співбесіди із екскурсоводом, пробні екскурсії, а потім слухає найкращі екскурсії вже на маршрутах.

Прослуховування екскурсії — це процес, завдяки якому проводиться перевірка створеної екскурсоводом екскурсії. Також сюди ж входить і аналіз якості самого проведення екскурсії. Після цього всі результати переносяться у документацію, яка називається «картка прослуховування екскурсії».

Прослуховування відбувається двома шляхами: воно буває цільовим або фрагментарним. Друге з них проводиться на окремих точках екскурсійного шляху, а також біля конкретно обраних об'єктів. Цільове прослуховування впливає зі змісту екскурсії та його матеріалу.

Тут перевіряють наскільки екскурсовод орієнтується у власному матеріалі, як гарно він аналізує вибрані ним методики та який в цілому має досвід роботи. Прослуховуючий має володіти вмінням прослухати екскурсію і написати об'єктивний відгук. У його обов'язки також включають знання не тільки тематики екскурсії, яку він буде перевіряти, але і теорії про методику проведення. Ця людина повинна бути майстерним кваліфікованим спеціалістом.

Основні критерії до прослуховуючого:

- професійність у володінні матеріалом,
- професійність у тематиці екскурсії,
- уважність до екскурсовода.

Всі його коментарі повинні бути обґрунтованими та зрозумілими. Допомагаючи екскурсоводу, він може мотивувати його та надавати власні поради, які стосувалися б покращення його екскурсії.

Перед самим процесом прослуховування потрібно допомогти екскурсоводу заспокоїтися та побажати йому вдачі. Також краще доєднатися до екскурсійної групи, а не постійно бути перед очима екскурсовода, щоб зайвий раз не збивати його.

Потрібно контролювати всі процеси, які відбуваються в екскурсії: як обґрунтовувалися питання, чи були виконані логічні паузи між підтемами, наслідком чого правильно розкривались методичні прийоми розповіді і показу.

Варто звертати увагу на емоційне контактування екскурсовода з аудиторію, його поведінку, його майстерне володіння інформацією та використання додаткових навичок. Не рекомендується надавати коментарі екскурсоводу під час процесу екскурсії. Після її завершення потрібно провести діалог із екскурсоводом щодо розбору всіх необхідних аспектів.

7. 3. ОСНОВНІ КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ ЕКСКУРСІЇ

Зміст екскурсії, методичні розробки та техніка проведення — це ті важливі аспекти, на які потрібно орієнтуватися в процесі прослуховування. Всі вони взаємопов'язані та працюють в симбіозі один з одним.

Щоб вдало оцінити змістовність екскурсії потрібно розрахувати доступність, об'єктивність, науковість, досвід та інші моменти. При розборі науковості екскурсії потрібно розуміти, що тут мається на увазі, що будь-яке орієнтовно-наукове судження повинно бути доведено та досліджено, вони ретельно перевіряються та обов'язково орієнтуються на сучасну наукову думку.

Весь викладений матеріал повинен нести правдивий характер, тобто показувати всі історичні події в тому вигляді, в якому вони існували. В екскурсію недопустимо додавати плітки та недоведені історичні факти. Іншими словами в екскурсію можна включити лише перевірену інформацію.

При аналізі екскурсії враховується наскільки правильно методично вона створена, чи немає в ній несумісних речей, наскільки лаконічно підібраний інформаційний матеріал. Необхідно визначити переконливість самого екскурсовода, тому що він виступає в ролі вихователя. Цікавість екскурсійного матеріалу також залежить від сучасності змістовної частини. Саме тому спеціалісти використовують той матеріал, який ще не був

почутий раніше.

Важливо відмітити логічність розповіді, завдяки чому звучать чіткіше підтеми, питання екскурсії, аргументація; точне застосування різних термінів, понять, послідовність викладу матеріалу.

Одним з головних аспектів є професійність екскурсовода, адже чим майстерніше він проводить екскурсію, тим цікавіше вона стає для слухачів.

Рецензування методичної документації та методика розбору екскурсії

Щоб сприяти швидкому підвищенню якості підготовки документації потрібно приділити увагу рецензуванню контрольного та індивідуального текстів. До цього процесу підключаються спеціалісти відповідних галузей.

До рецензування методичних документів потрібно долучати кваліфікованих спеціалістів. Рецензія є найсерйознішою формою аналізування екскурсії, а також виступає докладним науковим документом.

Взагалі, вона розташовується на 4-5 аркушах. Рецензії разом із документацією екскурсійного проекту можна знайти в методичному кабінеті.

Безумовно, побачити позитивне не так просто як указати на недоліки. Але все ж таки потрібно зрозуміти, чому екскурсовод не включив те або інше питання до свого інформаційного матеріалу, який прослуховуючий знайшов доречним та потрібним для його теми. Потрібно, однозначно, визначити науково пізнавальний рівень екскурсії (актуальність теми, література, на які створювалися екскурсія, об'єктивність, тощо).

Необхідно оцінити всю структуру екскурсії, основних її складових: вступної, основної і заключної частини. Також важливим аспектом є пошук поєднання показу і розповіді, а саме як між собою поєднаний локальний і загальний матеріал, наскільки потрібні в конкретний момент логічні паузи та переходи, чи весь інформаційний матеріал включений в екскурсію був доречним, наскільки методично правильно був створений контрольний текст та багато іншого. Неодмінно потрібно провести аналіз мовлення екскурсовода.

Прослуховуючий також повинен оцінити техніку проведення екскурсійного туру: чи вдало обране місце розташування групи для споглядання об'єкту, чи використовувався мікрофон в транспортному засобі, чи налагоджений контакт фахівця з водієм автобусу.

Також дуже важливим аспектом є емоційне контактування екскурсовода з аудиторію, талант зацікавити їх в процесі прослуховування, донести свою думку та полегшити розуміння тематики екскурсій. Необхідно також запам'ятати для подальшого аналізу, як екскурсовод об'єктивно та аргументовано розкривав всі питання та відповідав на додаткові інтереси екскурсантів.

При виявленні недоліків прослуховуючий може запропонувати екскурсійній установі провести семінарські заняття по показу екскурсійних об'єктів, переглянути технологічну карту екскурсії, організувати проведення навчальної екскурсії з показом методики її проведення, підготувати та провести методичну, науково-практичну конференцію, організувати заняття в музеї, архіві.

7.4. ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ВЕДЕННЯ МУЗЕЙНИХ ЕКСКУРСІЙ

Впродовж останніх років під впливом економічних, соціальних і культурних змін українські музеї зазнали настільки швидкої трансформації, що багато видів діяльності, раніше чужих для музеїв, стали для них звичними. Варто відмітити значний прогрес у розвитку музейної справи в Україні, пов'язаний з втіленням інтерактивних практик, які націлені на залучення більш широкої аудиторії відвідувачів, їх якісного обслуговування та зацікавлення.

Саме інтерактивність є основним принципом музейно-педагогічної діяльності й акцентує увагу на необхідності створення якісного і ефективно нового дидактичного середовища у музеї.

Така інтерактивність просвітницької роботи музею проявляється у диференційованому підході до різних категорій відвідувачів, впровадженям в традиційну екскурсію ігрових та театралізованих елементів, можливості для відвідувачів тактильного доступу до експонатів та експозицій.

Таке поєднання інновації та інтерактивності найчастіше відбувається з метою покращення наочності в музеї, прагненням зробити його цікавішим та атракційнішим, особливо серед дошкільної та шкільної аудиторій музейних відвідувачів.

Музеї, у яких практикуються нудні екскурсії, різного роду заборони та обмеження поступово відходять у минуле. Натомість у багатьох населених

пунктах нашої країни з'являються музеї нової формації, що тепер є інтерактивними майданчиками, де експонати можна чіпати, пересувати, вивчати, слухати, де може бути кавовий куточок та сувенірна крамничка, де є окремі пристосовані простори для різних категорій відвідувачів та інші «удосконалення», які більше 20 років є звичним явищем у музеях за кордоном.

Такі вимоги сучасності, швидкий розвиток та впровадження новітніх інформаційних технологій практично в усі сфери людського життя, спонукають й музейні установи якісно змінювати свою діяльність. Змушують їх перетворюватись із місця збереження артефактів, експонатів на середовище, де є можливими взаємодія, певна гра чи то експеримент.

Інновації та інтерактиви у проведенні музейних екскурсій можна поділити на наступні напрями:

1. застосування новітніх форм і методів ведення екскурсій (проведення костюмованих ретро-екскурсій, індивідуальних екскурсій, квест-екскурсій, інтегрованих уроків, нетрадиційних музейних екскурсій);
2. використання різних інтерактивів та ІТ – технології (окуляри віртуальної реальності, різні мультимедійні технології, віртуальні екскурсії, роботи екскурсоводи, аудіогіди тощо).

Саме поєднання інтерактивів і іновацій в екскурсійній діяльності в умовах жорсткої конкуренції на ринку туристичних послуг, допомагають музею повернутися обличчям до відвідувача.

Питання для самоконтролю до 7 розділу

1. В чому закладається перевірка екскурсоводом необхідної документації?
2. Як повинен вести себе екскурсовод, знаходячись в транспортному засобі?
3. За якими 4 групами класифікують питання екскурсантів?
4. Які задачі несуть в собі паузи в екскурсії?
5. Коли доречно використовувати елементи ритуалу?
6. Які фрагменти екскурсії викликають зацікавленість в аудиторії?
7. Що включає в себе поняття «якість екскурсії»?

8. Що включає в себе праця екскурсовода?
9. Які існують основні критерії до прослуховуючого?
10. Місце екскурсовода в процесі пересування групи до об'єкту?

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ТЕОРЕТИЧНИХ ЗНАНЬ ДО 7 РОЗДЛУ

1. До якого із чинників входить процес збирання екскурсоводом потрібних для екскурсій документів?
 - А) знайомство екскурсовода з групою
 - Б) розміщення групи біля об'єктів
 - В) перевірка екскурсоводом необхідної документації
 - Г) пересування екскурсантів
2. Де розміщується екскурсовод при пересуванні до об'єкту?
 - А) Там, де має бажання
 - Б) спереду
 - В) посередині
 - Г) ззаду
3. Коли екскурсовод повинен відповідати на питання екскурсантів?
 - А) негайно, в момент запитання
 - Б) через декілька хвилин після цього
 - В) після завершення підтеми
 - Г) після завершення екскурсії
4. Процес проведення самої екскурсії входить до задач такого спеціаліста?
 - А) екскурсовода
 - Б) менеджера
 - В) маркетолога
 - Г) жодної правильної відповіді
5. Хто надає консультації та допомагає у доопрацюванні методичних документів?
 - А) екскурсовод
 - Б) менеджер
 - В) прослуховуючий спеціаліст
 - Г) жодної правильної відповіді
6. Що таке прослуховування екскурсії?

- А) процес, завдяки якому проводиться перевірка проекту
 - Б) аналіз якості проведення екскурсії
 - В) перевірка роботи екскурсовода
 - Г) всі відповіді вірні
7. Що включає в себе основний критерій прослуховують чого?
- А) професійність у володінні матеріалом
 - Б) професійність у тематиці екскурсії
 - В) уважність в процесі роботи
 - Г) всі відповіді вірні
8. На скількох аркушах розташовується рецензія?
- А) 1 – 2
 - Б) 2 – 3
 - В) 3 – 4
 - Г) 4 – 5
9. Що означає порядковий номер до матеріалу портфель екскурсовода?
- А) його важливість для екскурсії
 - Б) його послідовне виникнення процесі екскурсії
 - В) його кількісне значення
 - Г) його зіставлення до списку літератури
10. Як називається 1-а задача, яка ставиться до паузи в екскурсії?
- А) стала
 - Б) зрозуміла
 - В) сутнісна
 - Г) найпростіша

РОЗДІЛ 8. МЕТОДИЧНА РОЗРОБКА ЕКСКУРСІЇ

Під час вивчення курсу «Організація екскурсійної діяльності» студенти для покращення і засвоєння теоретичних знань студенти можуть виконати індивідуальне завдання у вигляді розробки фрагменту оглядової екскурсії містом.

Таке завдання необхідне для систематизації, закріплення теоретичних знань та вмінь, набутих практичних навичок з курсу «Організація екскурсійної діяльності». Таким чином завдання дозволить на практиці засвоїти студентам необхідні навички при вирішенні конкретних практичних завдань під час створення фрагменту нової екскурсії, а також забезпечить розвиток навичок самостійної роботи й оволодіння методами підготовки і проведення екскурсії, навчить вирішувати проблемні ситуації, які можуть виникнути під час проведення екскурсії.

Цілі виконання індивідуального завдання: закріплення, поглиблення й узагальнення знань, які отримав студент на теоретичних і практичних заняттях, а також набуття навичок при проектуванні екскурсії та проведенні екскурсійного обслуговування за конкретними етапами надання послуги, використовуючи сучасні технології в екскурсології.

Під час виконання індивідуального завдання студент має продемонструвати свої вміння у сфері науково-дослідної діяльності, а саме через вміння аналізувати і синтезувати інформаційні матеріали за темою екскурсії, вміння до пошуку та обробки інформації та її систематизації, а також творчий підхід у представленні фрагменту екскурсії.

Індивідуальне завдання виконується студентами самостійно протягом вивчення всього курсу з проведенням консультацій викладачем дисципліни відповідно до попередньої домовленості та оприлюдненні результатів під час проведення підсумкового практичного заняття з навчальної дисципліни.

В результаті виконання індивідуального завдання студент має:

1. Підготувати і оформити згідно вимог, повний пакет необхідних документів і матеріалів по одній з тем екскурсії.
2. Захисти фрагмент екскурсії на підсумковому практичному

занятті, шляхом проведення пробної екскурсії для однокласників.

Індивідуальне завдання оформлюється в наступному порядку:

1. Титульна сторінка.
2. ЗМІСТ
3. Технологічна картка екскурсії (таблиця).

Технологічна картка екскурсії

Назва екскурсії _____
Тривалість (год) _____
Протяжність (км) _____
Автор-розробник _____
(автор, колектив авторів, організація)
Тематичний напрямок екскурсії _____
Маршрут екскурсії _____
у т. ч. варіанти маршруту (літній, зимовий) _____

№	Ділянки (етапи) переміщення за маршрутом з місця збору екскурсантів до останнього пункту на конкретній ділянці маршруту	Місця зупинок	Об'єкт показу	Тривалість показу	Основний зміст інформації	Вказівки по організації	Методичні вказівки

4. Контрольний текст екскурсій на тему: "_____". (Текст містить наступні структурні частини: Вступ, Мета, Завдання, Основна частина, Висновки по підтемі.)

5. Схема маршруту екскурсії

**Схема маршруту
транспортної (пішохідної) екскурсії**

Маршрут екскурсії _____
Тривалість (год) _____
Протяжність (км) _____

**Схема маршруту
(географічне зображення ділянок переміщення,
місць зупинок з позначенням тривалості (хв) та протяжності (км))**

Розшифровка схеми маршруту

1. Перелік географічних точок слідування транспорту за маршрутом.

2. Перелік зупинок.

3. Позначення місця початку екскурсії.

6. Картки об'єктів.

№1. _____.

№ 2. _____.

№ 3. _____.

КАРТКА ОБ'ЄКТА №

1) найменування об'єкта (первісне й сучасне), а також назва, під якою пам'ятка відома серед місцевих	
2) історична подія, з якою пов'язаний об'єкт, дата	
3) місцезнаходження об'єкта, його поштова адреса, під'їзд і підхід до нього	
4) короткий опис об'єкта (автор, дата спорудження або дата введення в експлуатацію, з яких матеріалів зроблений чи побудований, текст	
5) джерело відомостей про пам'ятку (література, де описаний об'єкт і події, пов'язані з ним, архівні	
6) збереженість об'єкта (стан об'єкта й прилеглої території, дата останнього ремонту чи реставрації)	
7) до яких екскурсій пам'ятка залучається	
9) дата складання картки, прізвище й посада	
10) додаткові дані (при наявності чи необхідності)	

7. Матеріали «Портфеля екскурсовода».

1. _____.

2 _____

8. Список використаних літературних та додаткових джерел інформації.

Обов'язкові вимоги до оформлення:

- нумерація сторінок (нижній правій кут, не враховуючи титульну сторінку;
- зміст з вказаними сторінками;
- назви розділів виділяти жирним шрифтом, усі великі літери;
- назви пунктів звичайним шрифтом, велика тільки заглавна літера;
- мова написання – українська.

Самостійне індивідуальне завдання оформлюють на аркушах формату А4 (210x297 мм). Роботу друкують на комп'ютері на одному боці аркуша білого паперу з використанням шрифтів текстового редактора Word (Times New Roman Суг) розміром 14 пунктів з 1,5 міжрядковим інтервалом.

Текст розміщується на сторінці, яка обмежується полями: лівими 30мм, правим 1 мм, верхнім 20мм, нижнім 20мм. Відстань між заголовком і текстом має бути 1 інтервали. Абзацний відступ повинен бути однаковим по всій роботі і дорівнювати 1,25см. Роботу необхідно зброшурувати (папка-швидкозшивач).

Загальний обсяг роботи – 10 - 15 сторінок, з них: текст вступу - 1 стор., текст основної частини – 5-7 стор., висновків – 1 стор., технологічна карта (таблиця) – 2- 4 стор., матеріали портфеля екскурсовода (достатньо однієї одиниці), картки об'єктів складаються на кожний екскурсійний об'єкт, кількість використаних джерел довільна.

Зразок методичного оформлення екскурсії наведено в **Додатку А**.

РОЗДІЛ 9 .ПРАКТИЧНИЙ КУРС З «ОГРАНІЗАЦІЇ ЕКСКУРСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»

Практичне заняття № 1

Тема: Посадова інструкція екскурсовода та вимоги до посади

Мета: засвоїти посадові інструкції та вимоги до посади екскурсовода, загальні правила то обов'язки на цій посаді.

Завдання:

1. Ознайомитися з загальними посадовими положеннями екскурсовода.
2. Ознайомитися та вивчити посадові обов'язки та права екскурсовода.
3. Ознайомитися з кваліфікаційними вимогами до екскурсовода та гіда-перекладача.
4. Виконати практичне завдання.

Практичне завдання.

1. Законспектувати кваліфікаційні вимоги до екскурсовода та гіда-перекладача.
2. Використовуючи теоретичний матеріал заповнити таблицю «Посадові положення, обов'язки та права екскурсовода».

Посадові положення	Обов'язки екскурсовода	Права екскурсовода

Практичне заняття № 2

Тема: Класифікації екскурсій та їх особливості.

Мета: ознайомитися та засвоїти основні класифікації екскурсій, виконати практичне завдання.

Завдання:

1. Ознайомитися з різними видами екскурсій.
2. Скласти схеми екскурсій.

Практичне завдання.

Скласти схеми класифікацій екскурсій, використовуючи теоретичні відомості:

Схема №1 «Класифікація екскурсій»

Схема №2 «Класифікація екскурсій по тематиках»

Практичне заняття № 3

Тема: Особливості проведення екскурсій у музейних установах.

Мета: ознайомитися та засвоїти особливості проведення екскурсій у музейних установах, виконати практичне завдання. Виявити потенційні можливості музейних установ регіону щодо створення комплексних екскурсійних програм

Завдання:

10. Скласти перелік музеїв та тематики екскурсійних програм, які діють на території регіону;

11. Виявити, в які екскурсійні теми можливо залучати відвідування діючих музейних експозицій;

12. Відвідання музейної екскурсії та знаходження її основних відмінностей від звичайної екскурсії.

Практичне завдання.

1. Заповнити таблицю «Музеї Житомирської області»

№	Назва та адреса музеїв Житомирщини	Коротка характеристика

2. Записати перелік екскурсійних програм на території регіону та виявити, у які екскурсійні програми можливо залучати відвідування діючих музейних експозицій.

Практичне заняття № 4

Тема: Правила туристсько-екскурсійного обслуговування на автобусних маршрутах та турах.

Мета: ознайомитися з правилами туристсько-екскурсійного обслуговування на автобусних маршрутах та турах, з обов'язками екскурсовода та водія автобуса.

Завдання:

1. Ознайомитися з загальними положеннями туристсько-екскурсійного обслуговування на автобусних маршрутах та турах.
2. Ознайомитися з порядком взаємодії і спілкування водія автобуса і представника туристсько-екскурсійної організації.
3. Ознайомитися з обов'язками екскурсовода, керівника групи та водія автобуса.

Практичне завдання.

1. Законспектувати загальні положення туристсько-екскурсійного обслуговування на автобусних маршрутах та турах.
2. Використовуючи теоретичний матеріал заповнити таблицю «Обов'язки екскурсовода та водія автобуса».
3. Ознайомитися з класичним договором між транспортною фірмою і турегенцією та заповнити його.

№	Обов'язки екскурсовода	Обов'язки водія автобуса
1		
2		
3		
4		
5		
6		

Практичне заняття № 5

Тема: Професійна майстерність екскурсовода. Культура та техніка мови екскурсовода, їх складові.

Мета: ознайомитися з культурою та технікою мови екскурсовода та їх складові. Невербальні засоби мовлення при проведенні екскурсії.

Завдання:

1. Ознайомитися з теоретичним матеріалом по даній темі.
2. Ознайомитися з професійними компетенціями екскурсовода та заповнити таблицю.

Практичне завдання

1. Використовуючи теоретичний матеріал законспектувати особливості мовлення екскурсовода та невербальні засоби мовлення екскурсовода.

2. Заповнити таблицю «Професійні компетенції екскурсовода»

Екскурсовод повинен знати:	Екскурсовод повинен уміти:
Екскурсовод повинен володіти:	Екскурсовод зобов'язаний:

Практичне заняття № 6

Тема: Психологічні завдання екскурсовода: формування та підтримка інтересу до екскурсії, організація уваги на екскурсії.

Мета: засвоїти основні психологічні завдання екскурсовода, формування та підтримка інтересу до екскурсії і різних вікових категоріях, організація уваги на екскурсії.

Завдання:

1. Ознайомитися з елементами психології, використання уяви та емоції на екскурсії.

2. Ознайомитися з індуктивним та дедуктивним методи пізнання на екскурсіях для різної вікової категорії.

Практичне завдання

1. Скласти текст екскурсії з використанням уяви, емоції, логічних переходів на вільну тему для екскурсантів різних вікових груп (дошкільнят, учнів молодшого шкільного віку, учнів старшого шкільного віку, студентів, молоді, людей середнього та похилого віку).

2. Прорекламувати цей текст.

Практичне заняття № 7

Тема: Технологія підготовки нової екскурсії: вибір теми, формулювання мети та завдання екскурсії.

Мета: ознайомитися та засвоїти технологію виконання 1 і 2 етапів підготовки екскурсії

Завдання:

1. Навчитися вибрати та обґрунтувати тему майбутньої екскурсії.
2. Навчитися правильно формулювати мету майбутньої екскурсії

Практичне завдання

1. Етап 1. Вибір теми Переглянути та проаналізувати існуючу екскурсійну тематику на місцевих туристичних підприємствах та інформаційних екскурсійних ресурсах регіону. Обрати свою тему майбутньої екскурсії та сформулювати назву, записати та обґрунтувати її.

2. Етап 2. Визначення мети і завдань екскурсії. Студенти повинен сформулювати мету майбутньої екскурсії, обґрунтувати, озвучити та законспектувати її.

Практичне заняття № 8

Тема: Технологія підготовки нової екскурсії: технологія відбору літератури та інших джерел екскурсійного матеріалу для екскурсії.

Мета: засвоїти технологію виконання 3 і 4 етапів підготовки екскурсії

Завдання:

1. Навчитися вибрати вірно літературу та скласти бібліографію.
2. Навчитися правильно визначати інші джерела екскурсійного матеріалу

Практичне завдання

1. Етап 3. Відбір літератури і складання бібліографії. На практичному занятті кожний студент аналізує зміст одного з літературних джерел в бібліотеці ПНУ за темою екскурсії вибраної ним екскурсії та занотовує його.

2. Етап 4. Визначення інших джерел екскурсійного матеріалу. В якості додаткових джерел екскурсійної інформації студенти готують аналітичні доповіді про: інтерактивний або електронний ресурс, картографічні джерела, можливих очевидців подій, архівні матеріали та інше по темі екскурсії.

Практичне заняття № 9

Тема: Технологія підготовки нової екскурсії: відбір екскурсійних об'єктів та складання маршруту екскурсії.

Мета: засвоїти технології виконання 5 і 6 етапів екскурсії.

Завдання:

1. Навчитися відбирати правильно екскурсійні об'єкти, використовуючи методику відбору екскурсійних об'єктів.
2. Навчитися складати маршрут екскурсії та навчитися складати його.

Практичне завдання

1. Етап 5. Відбір і вивчення екскурсійних об'єктів. Використовуючи методику відбору екскурсійних об'єктів, розглянуту на лекціях студент повинен відібрати екскурсійні об'єкти, згідно обраної теми екскурсії, охарактеризувати їх за змістом, функціональним призначенням, ступенем збереженості і проводять багатовимірну оцінку екскурсійних об'єктів. Наприкінці залежно від результатів оцінки студенти повинні відібрати кілька екскурсійних об'єктів на яких буде ґрунтуватися фрагмент екскурсії і викладатися екскурсійний матеріал. Відбір об'єктів закінчується складанням картки об'єкта.

2. Етап 6. Складання маршруту екскурсії. Студенти на основі лекційного матеріалу спочатку обирають один з варіантів складання маршруту–хронологічний, тематичний, тематико-хронологічний. Після, використовуючи картографічний матеріал та методичні вимоги до екскурсійних маршрутів розробляють 2 варіанти маршруту (основний і додатковий) екскурсії, яку вони обрали і складають їх схеми.

Практичне заняття № 10

Тема: Технологія підготовки нової екскурсії: складання контрольного та індивідуального тексту екскурсії.

Мета: засвоїти технології виконання 7 і 8 етапів екскурсії.

Завдання:

3. Навчитися відбирати правильно екскурсійні об'єкти, використовуючи методику відбору екскурсійних об'єктів.
4. Навчитися складати маршрут екскурсії та навчитися складати його.

Практичне завдання

1. Етап 7. Об'їзд (обхід) маршруту є одним з важливих етапів розробки нової екскурсії. Студент оформлює письмово обхід свого маршруту, який він здійснив в поза навчальний час.

2. Етап 8. Складання контрольного тексту екскурсії. До контрольного тексту висуваються наступні вимоги: чітке формулювання, грамотність, цікавість винесеного матеріалу, зрозумілість, присутність усієї інформації, яка приведе до потрібного тематичного висновку. Студенти під час заняття складають контрольний текст своєї екскурсії. *Контрольний текст* – грамотно складений і зв'язаний з літературним списком, інформаційний матеріал, який і буде виступати базою екскурсії.

3. Етап 13. Складання індивідуального тексту екскурсії. На основі контрольного тексту на писати індивідуальний текст екскурсії.

Практичне заняття № 11

Тема: Технологія підготовки нової екскурсії: складання «портфеля екскурсовода».

Мета: засвоїти методику складання портфеля екскурсовода.

Завдання:

1. Ознайомитися з поняттям «портфеля екскурсовода»
2. Навчитися укомплектовувати «портфель екскурсовода»

Практичне завдання

1. Написати есе на тему «Професія екскурсовод, як я її себе уявляю», де розкрити положення щодо: основних вимог до екскурсовода як до особистості; основних професійних якостей, знань та вмінь екскурсовода; труднощів, пов'язаних з професією екскурсовод; себе на посаді екскурсовода.

2. У ході колективного обговорення результатів роботи, зачитування уривків есе скласти «профіль екскурсовода».

Практичне заняття № 12

Тема: Методичне забезпечення екскурсійних послуг (прийоми показу та розповіді).

Мета: ознайомитися з методичними прийомами ведення екскурсії.

Завдання:

1. Опанувати основні методичні прийоми показу та розповіді.
2. Виконати практичне завдання.

Практичне завдання

1. З приготовленого заздалегідь комплексу фотокарток об'єктів для майбутньої екскурсії, яка обрана була раніше, підібрати для кожного з них 2-3 прийоми показу та розповіді. Обґрунтувати свій вибір і продемонструвати один з обраних прийомів.

2. Підібрати прийоми показу та розповіді для об'єктів, що відносяться до кожної з підтем обраної екскурсії та законспектувати і продемонструвати їх виступом.

3. На основі лекційного матеріалу сформулювати пропозиції з техніки ведення екскурсії (по кожній з підтем) обраної попередньо. Законспектувати їх та продемонструвати наочно.

Практичне заняття № 13

Тема: Проведення складеної екскурсії студентами на виїзних заняттях.

Мета: засвоїти правильність проведення складеної особисто студентами екскурсії на виїзних заняттях.

Завдання:

1. Навчитися проводити фрагмент екскурсії, складеної особисто студентом.

Практичне завдання

1. Провести кожними студентом фрагмент екскурсії.
2. Скласти звіт проведеної екскурсії.

РОЗДІЛ 10. ЕКСКУРСІЙНІ МАРШРУТИ ЖИТОМИРЩИНИ

10.1. МАРШРУТ ОГЛЯДОВОЇ ЕКСКУРСІЇ ЖИТОМИРОМ

Оглядова екскурсія м. Житомиром розроблена Сергієм Дехтяренко, директором туристичної агенції «Патріот» та користується популярністю серед гостей міста. Екскурсія розрахована на дві години, за способом пересування є комбінована. Пропонуємо її екскурсійну програму.

Екскурсійна програма:

Вихід № 1: Замкова гора (рис.10.1).

- Пам'ятний знак з нагоди 1100 річчя заснування м. Житомира (легенди про заснування нашого міста);
- Оглядовий майданчик над р. Кам'янкою (історія Житомирського замку та таємничих підземель);
- Колишній магістрат м. Житомир;
- Свято-Хрестовоздвиженський кафедральний собор (1900 р.);
- Торгівельні ряди;
- Кафедральний костел Святої Софії (1747 р.) (орган та історія найкращого учня Ференца Ліста - Юліуша Зарембського);
- Вікаріат волинських єпископів (1909 р.) (картини західноєвропейських художників XVI- XIX ст.).

Рис. 10.1 Екскурсійні об'єкти м. Житомира

Вихід №2: Майдан Перемоги (рис. 10.2).

- Спасо-Преображенський кафедральний собор (1874 р.) (один з найбільших соборів України)
- Казарма Житомирського піхотного училища;
- Волинська духовна семінарія;
- Дім-серце (легенда про цей тикутний будинок).

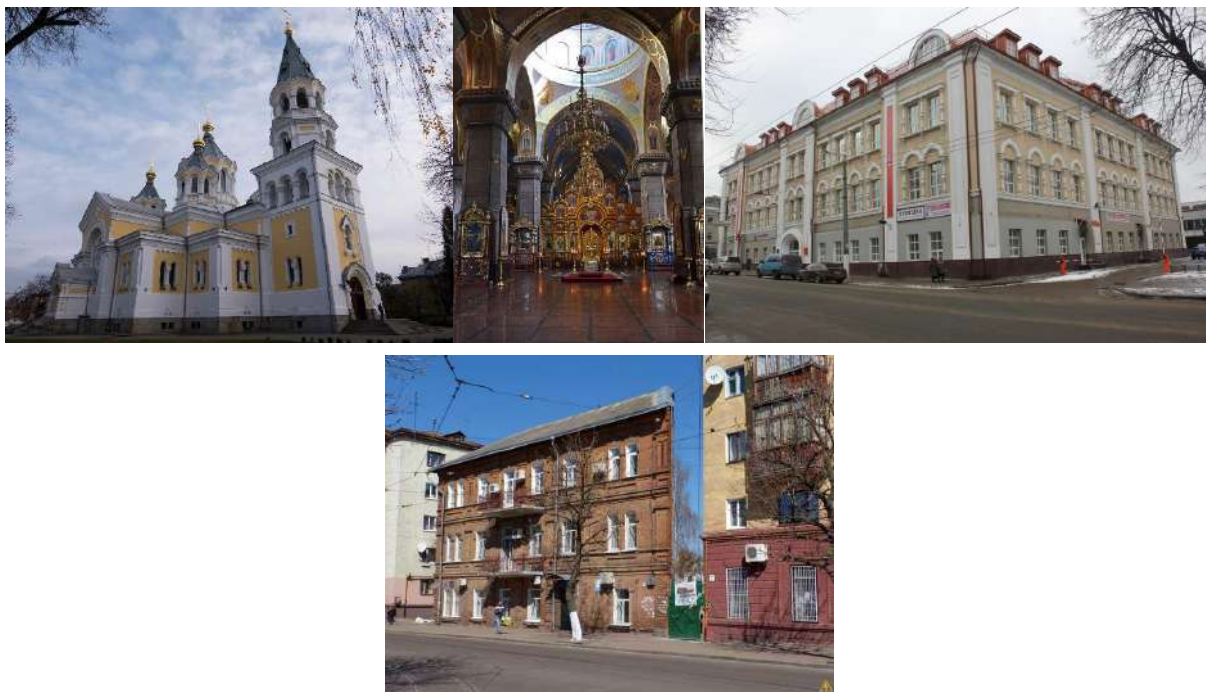

Рис. 10.2 Екскурсійні об'єкти м. Житомира

Проїздом: Свято-Михайлівський кафедральний собор, Пам'ятник Ларіосику, Смінарійський костел Святого Йоаназ Дуклі, Юридика єзуїтська.

Вихід №3: Монумент Вічної Слави (рис. 10.3).

- Панорама історичної частини Житомира;
- Монумент Вічної Слави (монумент висотою 37 м. без фундаменту);
- Скеля Голова Чацького;
- Гребля на р. Тетерів.

Рис. 10.3 Екскурсійні об'єкти м. Житомира

Проїздом: вулиця Михайлівська, пам'ятник Корольову С.П., пам'ятник Героям Небесної Сотні, Архієреське подвір'я, Маріїнська гімназія.

Вихід №4: Вул. Пушкінська (10.4).

- Філармонія імені Святослава Ріхтера (колишня будівля міського театру 1858 р.);
- Водонапірна вежа - символ міста (1898 р.);
- Будинок Щасних та трагічна історія адмірала.

Рис. 10.4 Екскурсійні об'єкти м. Житомира

Вихід №5: Старий бульвар та Шодуарівський парк (рис. 10.5).

- Літня естрада "Мушля";

- Дерево динозаврів - гінкго;
- Барон Шодуар (його діяння і трагічна доля);
- Підвісний міст через р. Тетерів (один з найбільших в Україні);
- Пам'ятник Пушкіну О.С.

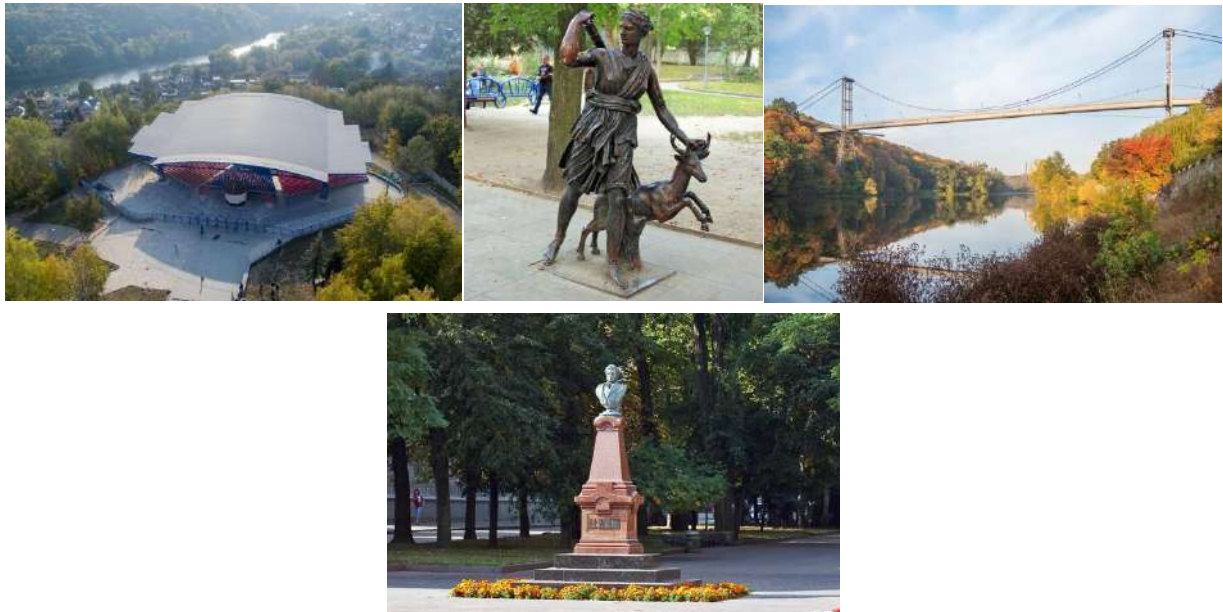

Рис. 10.5 Екскурсійні об'єкти м. Житомира

10.2. ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИЙ ТУРИСТИЧНИЙ МАРШРУТ «ЗАБУТИМИ МАЄТКАМИ І КОСТЕЛАМИ ЖИТОМИРЩИНИ»

Цей екскурсійний тур по Житомирщині є авторським. Його розробив та реалізовує Довбиш Ігор Валерійович, Житомирський краєзнавець, дослідник історичних маєтків Житомирського краю. Ця екскурсія є комбінованою і розрахована на один день. Вона є популярною серед мешканців області, адже розкриває Житомирську область в розрізі культурно-пізнавального туризму.

Маршрут екскурсійного туру:

*С. Лука → с. Ліщин → с. Іванків → с. Стара Котельна →
с. Волиця → с. Яроповичі*

Лука

В селі Лука Житомирського району, розташованого за 17 км від Житомира, в доброму стані збереглася садиба Добровольських, колишніх власників села. Перша документальна згадка про село датується 1601

роком. Довгий час Лука входила до складу сусіднього маєтку в м. Ліщин. З середини XIX ст. ці землі відокремились у самостійний маєток та перейшли до шляхецької родини Добровольських. (рис. 10. 6).

Рис. 10.6. Садиба Добровольських та винокурений завод Яна Казимира Добровольського в с. Лука

На східній околиці села ,в мальовничому місці, де р. Гуйва створила лучковий вигин (чи не звідси пішла назва села?) на межі XIX- XXст. місцевий землевласник, голова Волинського губернського управління земельних ресурсів та депутат Волинського дворянського зібрання Ян Казимір Добровольський (1862-1912) будує цегляний будинок в еkleктичному стилі, навколо розбиває чудовий парк, який теж зберігся

Після трагічної загибелі Яна Казимира (вчинив самогубство) маєток перейшов до дружини Анни Диновській та його малолітнім дітям: Яну, Анні та Хелені, які були останніми власниками садиби. Після націоналізації радянською владою маєтку, в садибі на деякий час розмістили дитячий будинок-сиротинець, опісля, місцеву школу, яка діє по сей день.

Неподалік садиби, на лівому березі р. Гуйви, наче старовинний лицарський замок, височить будівля колишнього винокуреного заводу. Винокурня була зведена майже одночасно з садибою Яном Казиміром Добровольським у 1904 р., про що сповіщає дата на головному фронтоні

будівлі. Ця споруда ,виконана у тому ж стилі ,що й садиба, чи не єдина збережена у первісному стані на теренах Житомирської області. Завод виробляв з зерна та картоплі спирт. За статистичною довідкою за 1909-1910 р.р. тут було викурено (вироблено) 28 664 відра 40 градусного спирту,а працювало на підприємстві лише 12 робітників.

Після Другої світової війни приміщення заводу переобладнали під млин ,який працював до кінця ХХ ст. Згодом млин продали у приватну власність. Нові власники планують будівлю реставрувати під свої потреби.

Ліщин

Один з давніх історичних поселень Житомирського району-Ліщин розташований на р. Гуйва за 20 км від центра м. Житомира. Вперше згадується в історичних джерелах з 1566 року. В різні часи належав багатьом власникам :Горностоям, Ліщинським, Потоцьким. У 1772 р. граф Вінцентій Потоцький (1740-1825) продає Ліщин домбровицькому старості Миколаю Поляновському, за прізвиськом Папуша. Його дружина, Олена з Виговських, була праправнучкою гетьмана Війська Запорозького Івана Виговського.

У 1-й пол. ХІХ ст.,ймовірно син Миколая, Людвіг Поляновський (1810-1867) будує на високому пагорбі лівого берега р.Гуйви цегляний одноповерховий садибний будинок. Ця садиба, архітектор якої нам не відомий,має риси пізнього класицизму з елементами ампіру та була характерна для маєтків заможних шляхецьких родин Російської імперії середньої руки початку ХІХ ст. Навіть зараз, коли стан цієї визначної пам'ятки історії та архітектури руйнівний та аварійний, вона будь-кого може вразити красою і величчю.

Влітку 1825 року в цій садибі проходили таємні зустрічі декабристів. Зокрема було підписано угоду про співпрацю між Товариством об'єднаних слов'ян, прихильником якого був власник Ліщинського маєтку Поляновський, та членами Південного товариства. Завдяки цим подіям садиба в Ліщині в радянські часи отримала державний статус пам'ятки історії та архітектури національного значення.

Після смерті Людвіга Поляновського у 1867 р. маєток перейшов до його доньки Олени Невмержицької-Єзерської. Від двох шлюбів у Олени було

п'ятеро дітей, тому садиба в Ліщині отримав найстарший син від першого шлюбу Казимір Невмержицький, який був останнім власником садиби до більшовицького перевороту 1917 року. Пізніше родина Невмержицьких емігрувала до Польщі.

В центральній частині колишнього містечка, на високому лівому березі р. Гуйви височіє мурований костел Святої Трійці, зведений у 1805 р. за кошти перемишльського стольника Юзефа Поляновського, рідного брата згаданого Миколая Поляновського. Костел у 1806 р. був освячений прелатом Руддихом та нараховував у 1829 р. 520 парафіян католицької віри (рис. 10. 7).

Храм має статус пам'ятки архітектури національного значення, як один з останніх представників пізнього бароко в Україні. Його архітектура та оздоблення відлунюється з сусідніми католицькими храмами, спорудженими на зламі XVIII- XIX століть вздовж правого берега р. Гуйви в с. Іванкові та Старій Котельні. За припущенням дослідників архітектором цього храму міг бути Антоній Слоневський. Костел уявляє собою цегляну тринавну базиліку з низькими бічними навами. Головний фасад розкреслений горизонтальним рустомі вирішений у пластиці доричного ордеру.

Рис. 10.7. Костел Св.Трійці та садиба Поляновських в с. Ліщин

Неподалік костелу розташована, як і прийнято за католицькою традицією, окрема дзвіниця. Споруда вирішена, як і храм, у мотивах пізнього бароко.

За часів СРСР костел був зачинений та переоблаштований під зерносховище. Пізніше храм переосвятили та передали православної церкві, яка діє нині.

На південній околиці села можна оглянути залишки старовинного католицького цвинтаря зі збереженими родовими похованнями польської шляхти-колишніх власників містечка та навколишніх сіл.

Іванків

Село розташоване за 2 км від повороту на південний захід на 19-му км автотраси Р18 «Житомир-Сквира», переважно на правому березі р. Гуйви. Поселення під назвою Іванково вперше згадується у писемних джерелах під 1501 роком, як село приписане до Житомирського замку. У XVIII ст. належало поміщикам Фортунату Михайловському та Мар'яні Моржковській.

В селі, майже у незмінному вигляді, зберігся унікальний храм Різдва Святої Богородиці. Його зведення дослідники приписують новим власникам села, житомирському чашному шляхтичу Павлу Борейку та його дружині Гелені. Будівництво храму було завершено у 1793 р., про що свідчить збережений напис латинською мовою на білокам'яній плиті, що збереглась у церкві: «Змилуйся над нами, прости гріхи, прощаюча матір, 1793». За два роки храм був освячений, як римо-католицька каплиця Вознесіння Божої Матері. У XIX ст. місцевими поміщиками Обуховськими під храмом була облаштована сімейна усипальниця, в якій були поховані декілька поколінь цієї родини (підземний склеп Обуховських зберігся). Останній раз богослужіння за католицьким обрядом проводилися в каплиці у 1869 р. при відспівуванні потонулого сина Вацлава Обуховського. Пізніше костел закритий царським урядом і у 1897 р. його було пересвячено в православну церкву і з тих пір тут проводять богослужіння за православним обрядом (рис. 10.8).

Храм побудований в стилі класицизму з елементами пізнього бароко. Він унікальний тим, що в ньому збереглися первісні інтер'єри з настінними

розписами та фресками кінця XVIII ст. Припускають, що це робота відомого австрійського маляра Йозефа Прехтеля, котрий виконав розписи тринітарійського монастиря в Браїлові на Поділлі. Сміливо можна стверджувати, що це єдиний храм на Житомирщині, де повністю збереглись оригінальні розписи такого віку. Усі мальовані сцени чітко видно, серед них «Вигнання торговців з храму», «Символ Святого Духа», «Повернення блудного сина» тощо.

Рис. 10.8. Іванків, храм Різдва Пресвятої Богородиці, с. Іванків

У 1930-і р.р. храм був закритий радянською владою а в приміщенні влаштували зерносховище. Дзвіниця та статуї ,які прикрашали храм були зруйновані, з куполів скинуті хрести. Лише наприкінці ХХ ст. після повернення храму вірянам почали його поволі відроджувати.

На території храму збереглась могила Вікентія Йосиповича Тарасевича (1823-1902), дядька відомого лікаря-імунолога та епідеміолога Лева Тарасевича, який мав тут свій маєток.

Стара Котельня

Колишнє містечко, а нині велике село, знаходиться за 2 км від повороту на південний захід на 40-му км автотраси Р18 «Житомир-Сквира» та за 13 км на північний захід від колишнього районного центру м. Андрушівки. Село має дуже давню історію та зберігає декілька пам'яток археології та архітектури.

На території сучасного села люди жили ще в II—VI ст. н. е. Про це свідчать виявлені залишки поселення черняхівської культури. Поблизу села й досі збереглися рештки великого давньоруського могильника, на якому розкопано 5 курганів. Котельня належить до найдавніших на Україні населених пунктів. Під назвами Котельнич, Котельниця та Котельня місто 9 разів згадується в літописах за 1143- 1169 рр. Тут збереглися залишки фортеці (городище), яка в XII ст. була значним стратегічним пунктом у системі оборони давньоруських земель і відігравала помітну роль в історії Київської Русі.

У X-XIII ст. місто не раз зазнавало спустошливих нападів кочівників. 1159 року його зруйнували половці, а 1241-го – монголо-татари. З часом воно знову відродилося.

У 1581 р. зруйноване містечко було віддано польським королем Стефаном Баторієм у володіння князю Михайлу Ружинському, який його відбудував. У XVIII ст. власниками Котельні з навколишніми селами стають заможні шляхтичі Прушинські. Один з них, останній коронний стольник Речі Посполитої Антоній Урсин-Прушинський (1735-1800) у 1786 р. за власні кошти будує в Котельні у стилі пізнього бароко костел, який називає на честь свого покровителя святого Антонія Падуанського (рис. 10. 9).

Рис. 10.9. костел Антонія Падуанського в с. Стара Котельня

Слід зазначити, що фундатор костелу, займаючи високі державні посади в Речі Посполитій, з міг собі дозволити займатися благодійництвом

та меценатством. За його сприяння та коштами будувалися релігійні споруди на Волині: колегіум піарів в Дубровиці, бернардинський монастир та школа в Луцьку.

Дата і ім'я засновника костела на латині збереглися на кам'яній плиті на фасаді будівлі (не зберігся лише родовий герб Прушинських -Равіч, який був збитий з плити вандалами у радянські часи). Костел розташований на схід від давньоруського городища біля засипаного оборонного рову. Будівля є цегляною, тринавовою, чотиристовповою базилікою з п'ятигранним пресбітерієм і прямокутними сакристіями, з гвинтовими дубовими сходами (аналогічні гвинтові сходи розташовані по обидва боки головного входу і ведуть на хори). Центральний неф перекритий напівциркульними склепіннями з розпалубками, боковими - хрестовими склепіннями. Фасади прикрашені спареними пілястрами іонічного ордера з гірляндами в капітелях, арка головного входу фланкирована тосканськими колонками. Будівлю оббігає розвинений багатопрофільний карніз. Пам'ятник огорожений цегляною огорожею з воротами і триарковою дзвіницею в північно-східному кутку. Від цегляної огорожі з воротами, на жаль, залишилося зовсім небагато, але дзвіниця, типова для костелів, збереглася та надає пам'ятці романтичного вигляду.

Архітектурний образ споруди справляє враження благородної пам'ятки архітектури високого мистецького щаблю, нечастого на теренах Житомирщини.

У 1857-1859 роках тут служив настоятелем майбутній єпископ Кирило Любодидзький (1823-1898). З 30-х по 90-ті роки ХХ століття костел перебував зачиненим, потім повернутий вірянам.

Сам храм виглядає зараз не дуже презентабельно, але він функціонує, і поступово реставрується. Костел Антонія Падуанського має державний статус пам'ятки історії та архітектури національного значення.

В центрі села, відразу за костелом, на мальовничому високому скелястому пагорбі над р. Гуйва, звідки відкривається прекрасна панорама довкілля, розташовані залишки давньоруського городища Х-ХІІІ ст. Пам'ятка археології державного значення.

Навпроти городища, на протилежному березі річки Гуйви (територіально відноситься до с. Нова Котельня) можна також оглянути

дерев'яну православну церкву Покрови Пресвятої Богородиці, зведеної у 1888р.

Волиця

За 9 км на північний схід від м. Андрушівка, за 7 км від залізничної станції «Степок», на 55 км автотраси Р18 Житомир-Сквира (поворот на Андрушівку). Поселення розташоване на лівому березі р. Ів'янка.

В селі зберігся колишній палацик родини Раціборовських (рис. 10. 10).

Рис. 10. 10 Палац Раціборовських у с. Волиці

Розташований він в центрі села, у глибині старого парку, праворуч від траси. Ця мініатюрна двоповерхова будівля у стилі неоренесансу, прикрашена суцільними поясками та карнизами і дуже цікавими сандриками, що імітують дерев'яну конструкцію «в зруб».

Палацик звели в середині XIX ст. подружжя Сигізмунд та Тереза з Прушинських Раціборовські. Поруч з палацом заклали парк з ялинових, липових та каштанових алей. Неподалік побудували католицьку каплицю-усипальницю (не збереглася).

Пізніше маєток перейшов до їх синів Сигізмундата Броніслава. Донька останнього, Марія Раціборовська, дружина поміщика з сусіднього села Бровки Оскара Сцібор-Рильського, була останньою власницею Волицького маєтку.

Після націоналізації садиби радянською владою в 1920 р. в палаці розмістили місцеву школу.

Яроповичі

Село розташоване на витоках р. Ірпінь, за 5 км від повороту на південний схід на 47 км автотраси Р18 Житомир-Сквира, за 20 км на північний схід від м. Андрушівка та за 6 км від залізничної станції Яроповичі.

Землі довкола сучасного села були заселені ще з давніх часів. Як німі свідки з тих часів до нас дійшли сліди їх присутності.

На північній околиці Яроповичей, вздовж лівого берега р. Ірпінь, зберіглася не велика ділянка Кам'янсько-Ірпінської оборонної лінії Змієвих валів. Як припускають дослідники, їх будували для оборони високорозвиненої держави східних слов'ян у період з II ст. до нашої ери до VII ст. н.е (рис. 10.11).

Рис. 10. 11 Залишки Змієвих валів в с. Яроповичі

В полі, на південній околиці села, частково зберігся курган скіфської доби, який в добу пізнього середньовіччя використовувався як спостережний пункт, що сповіщав про наближення ворога (неподалік пролягав відрізок Чорного шляху, по якому кримські татари здійснювали грабіжницькі напади в глиб України). Курган розташований на найвищому місці південно-східної частини Житомирської області (266 м над рівнем

моря), звідки на багато кілометрів навкруги добре проглядається місцевість.

Яроповичі – літописне місто давньоруського часу. Як град Ярополч, вперше згадується у письмових джерелах під 1160 роком. З тих часів у південній частині села в урочищі Замок збереглося городище, яке є пам'яткою археології X-XIII ст. (рис. 10. 12).

Рис. 10. 12 Давньоруське городище в с. Яроповичі

Знищений у подальші роки татарськими нападами Ярополч втрачає своє значення стратегічного оборонного центру Київської землі. Відродження поселення відбувається вже у першій половині XVIII ст. У 1739р.в Яроповичах була збудована Свято-Дмитрівська церква, перебудована у 1851р.(на жаль, не зберіглася, згоріла у 2016 р.)

В різні часи село належало різним власникам: Тишам-Биковським, Росцішевським, Нітославським. В другій половині XVIII ст. більша частина села перейшла у володіння родини Тржецяків. Наприкінці XVIII ст. Кароль Тржецяк зводить в Яроповичах садибу, будує ставки, розбиває чудовий парк, який зберігся до наших днів (рис. 10.13). У 1859 р. його син Титус Тржецяк продає маєток Сигізмунду Котюжинському, який будує в селі цукровий завод та сприяє розвитку села. У 1863 р., за борги, Котюжинський змушений був продати цукровий завод з маєтком купецькій родині швейцарського походження Єнні. Новий власник маєтку Габріель Єнні зробив дуже багато корисного для розвитку маєтку та села.

У 1874 р. він за свої кошти будує в Яроповичах цегляну двоповерхову церковно-приходську школу, яка була найбільшою школою у волості (будівля школи зберіглася). Також, за сприяння Г.Єнні в селі при цукровому

заводі була зведена лікарня, в якій безкоштовно лікували всіх працівників підприємства. (будинок зберігся).

Рис. 10 13 Садиба родини Єнні в с. Яроповичі та церковно-парафіяльна школа

У 1878-1879 р.р. на місці старого садибного будинку Тржецяків Г.Єнні зводить новий чудовий будинок зі зрубу. Цей будинок зберігся і дивує нас чудовим дерев'яним мереживом. На жаль, від великого цукрового заводу зберіглася лише одна цегляна ангароподібна велика комора.

Після смерті у 1899 р. Габрієля Єнні його нащадки продають маєток с заводом цукровим магнатам графам Собанським. Вони продовжили активний розвиток маєтку та села: на центральних вулицях села з'явилася бруківка, була прокладена до цукрового заводу залізнична вузькоколійна дорога, будувалося для працівників заводу безкоштовне житло...

Після націоналізації садиби радянською владою в її стінах розмістили школу, яка проіснувала до 2008 року, опісля була переведена у новозбудоване приміщення.

В урочищі Замок, на території пам'ятки археології давньоруського городища, розташований ландшафтний заказник місцевого значення «Яроповицький заказник». Статус заказника присвоєно для збереження мальовничої природної балки завдовжки бл. 1300 м, зі стрімкими схилами, які заліснені сосновими культурами. Є тут ділянки лісостепового ландшафту з лучно-степовою рослинністю. Зростають популяції регіонально рідкісного виду – дзвоники сибірські.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Бейдж екскурсовода – дозвіл на право здійснення туристичного супроводу, який є офіційним документом і підтверджує кваліфікацію фахівця туристичного супроводу, надає право на надання екскурсійних послуг екскурсоводами і гідями-перекладачами в населених пунктах та об'єктах показу, внутрішніми правилами яких це не заборонено, в межах даної адміністративної території та надання дорожньої інформації під час слідування туристичних груп до місця призначення.

Екскурсія – туристична послуга, яка забезпечує задоволення духовних, естетичних, інформаційних та інших потреб туриста або екскурсанта.

Екскурсійна діяльність – діяльність з організації подорожей, що не перевищують 24 годин, у супроводі фахівця-екскурсовода за заздалегідь складеними маршрутами, з метою ознайомлення з пам'ятками історії, культури, природи, музеями, з визначними місцями тощо.

Екскурсійна методика – це сума методичних прийомів підготовки й проведення екскурсії, головне завдання якої, допомогти екскурсантам побачити, почути й відчувати зорові й словесні матеріали екскурсії.

Екскурсійна розповідь – є основною ланкою процесу пізнання на екскурсії. Вона допомагає екскурсантам побачити все в потрібному світлі, надає відомості про об'єкт, дозволяє дізнатися про пов'язані з ним події.

Екскурсійна теорія – це сукупність понять: функції екскурсії, її основні ознаки й аспекти; особливості показу й розповіді; екскурсійний метод; класифікація екскурсій; диференційований підхід до екскурсійного обслуговування; методологія й методика; елементи екскурсійної педагогіки й логіки; основи професійної майстерності екскурсовода.

Екскурсійне обслуговування – це організація та надання екскурсійних послуг, які задовольняють потреби екскурсанта в залученні до духовних і моральних цінностей, в накопиченні знань, в тому числі і професійних, в режимі вільного вибору об'єктів, методів і засобів пізнання, а також без надання послуг розміщення (ночівлі)

Екскурсійний метод – це сукупність методичних прийомів, які використовуються на екскурсіях, є основою екскурсійного процесу і

являють собою сукупність способів та прийомів повідомлення знань про екскурсійний об'єкт.

Екскурсійний об'єкт – це зоровий матеріал, на основі якого вибудовується розповідь і, відповідно, розкривається тема екскурсії.

Екскурсійний показ – процес реалізації принципу наочності, передбачає зорове ознайомлення з об'єктами наживо. Це діяльність екскурсовода, спрямована на отримання екскурсантами візуальної інформації під час спостереження об'єкта.

Екскурсійно-рекреаційні ресурси – це сукупність природних, природно-антропогенних, оздоровчих, історико-культурних та пізнавальних ресурсів відповідної території, які задовольняють різноманітні потреби екскурсанта.

Екскурсознавство – комплексна наукова дисципліна, що розкриває сутність трьох основних взаємопов'язаних частин: теорію екскурсійної справи, методіку екскурсійної діяльності та узагальнюючу практику туристсько-екскурсійних підприємств із організації надання екскурсійних послуг, а також вивчає історію екскурсійної справи.

Ерудиція екскурсовода – це володіння глибокими знаннями з двох-трьох екскурсій та можливість на основі їх підготувати варіанти екскурсій для різних категорій екскурсантів.

«Ємність ринку» екскурсійних послуг – це величина, що характеризує максимально можливу спроможність споживання екскурсійних послуг усіма сегментами ринку рекреантів, туризму, місцевого населення регіону, тобто увесь ринковий потенціал споживання послуг.

Завдання екскурсії – це по суті та ж сама функція (як поняття) в перекладі з латинського означає виконання, здійснення коло діяльності, призначення, обов'язок, роль. Під функцією розуміють зовнішній прояв певного об'єкта, форму роботи закладу, підприємства.

Індивідуальний текст – це те, що говорить екскурсовод, занотоване на папері. Оскільки розповідь, у свою чергу, підпорядковується показу, то текст має охоплювати питання, в яких висвітлюються об'єкти та пов'язані з ними події. Це текст, який складається кожним екскурсоводом самостійно на основі контрольного.

Картка об'єкта – це картка для кожного відібраного об'єкта. Вона, як правило, вміщується на одній сторінці формату А4 та роздруковується на цупкому папері і містить інформацію про екскурсійний об'єкт: найменування, місце знаходження, опис об'єкта та історичну подію, з якою пов'язаний об'єкт.

Класифікація екскурсій – це розподіл екскурсій за змістом; складом й кількістю учасників; місцем проведення; способом пересування; тривалістю; формою проведення.

Класифікація музеїв – це поділ музеїв на групи за однією визначальною чи декількома ознаками.

Композицією екскурсії – це розташування, послідовність і співвідношення підтем, основних питань, вступу й заключної частини екскурсії.

Конкурентний ринок екскурсійних послуг – це сфера задоволення потреб населення в екскурсійних послугах, надання яких є якісним.

Контрольний текст екскурсії – включає найголовніший матеріал, необхідний для розкриття теми екскурсії. У ньому подається логічний хід подачі інформації, робляться узагальнення, формулюються висновки. Усі відомості в контрольному тексті ретельно добираються та вивіряються з літературними, архівними та іншими джерелами, на які обов'язково робляться посилання.

Кульмінація екскурсії – момент найвищого напруження в розвитку фабульної дії. В екскурсії звичайно буває більше фактів без їхнього тлумачення.

Маршрут екскурсії - це найзручніший шлях руху екскурсійної групи від однієї локації до іншої заздалегідь визначеними дорогами, вулицями та іншими транспортними «артеріями». Головне завдання маршруту - охопити всі відібрані для екскурсії об'єкти та забезпечити їх огляд у тій послідовності, яку передбачає логіка розкриття теми.

Мета екскурсії – це задум екскурсії, її головна думка.

Методична розробка екскурсії – укладається на завершальному етапі процесу створення екскурсії. На цей момент уже має бути відомо, як пролягає маршрут, які об'єкти відвідуються, де знаходяться місця зупинок і розташування групи, які підтеми та основні питання розкривають біля тих

чи інших пам'яток тощо. Укладання цього документа вкрай необхідне для кожної екскурсії, адже він дозволяє перевірити всю роботу, пов'язану з її розробкою.

Методичні прийоми – це прийоми, які спрямовані на забезпечення найкращої дієвості екскурсійного методу повідомлення знань екскурсантам, які діляться на дві групи прийомів: показу та розповіді.

Місце екскурсовода – це особливе місце екскурсовода в автобусі, звідки йому добре видно ті об'єкти, про які йде мова на екскурсії, але щоб у полі його зору були і всі екскурсанти. У той же час екскурсанти повинні його бачити. Як правило, це спеціально відведений переднє сидіння поруч з водієм (крісло за водієм призначене для іншого водія).

Мовлення екскурсовода буває зовнішнє та внутрішнє. Зовнішнє має комунікативне призначення, воно орієнтоване на сприйняття й розуміння іншими людьми. Мовлення екскурсовода відрізняють своєрідні форми й прийоми розповіді, а також такі особливості, як лаконічність, точність, логічність, образність, виразність, емоційність, вишуканість і багатство мови. Внутрішнє — це мова про себе, попереднє формулювання думок, що будуть повідомлені аудиторії.

Музей – культурно-освітній та науково-дослідний заклад, призначений для вивчення, збереження та використання пам'яток природи, матеріальної і духовної культури, прилучення громадян до надбань національної і світової історико-культурної спадщини.

Музейна екскурсія – це колективний огляд музею, визначного місця, виставки, об'єкта природи й т. д. по певному маршруті під керівництвом екскурсовода з пізнавальними, освітніми, науковими й виховними цілями, а також для задоволення естетичних потреб при використанні вільного часу.

Музейна експозиція – цілеспрямована, науково обґрунтована демонстрація музейних предметів, композиційно організованих, прокоментованих, технічно й художньо оформлених, що створюють специфічний музейний образ природних і суспільних явищ.

Назва екскурсії – це мовне вираження, в прямій і непрякій формі, яке визначає зміст екскурсії.

Оглядові екскурсії – це багатотемні, багатопланові екскурсії, які будуються на показі різних об'єктів (пам'яток історії й культури, будинків і споруджень, природних об'єктів, місць знаменитих подій, елементів благоустрою міста, промислових і сільськогосподарських підприємств і т. д.). головною метою яких, ознайомлення з певним містом чи місцем.

Підтеми екскурсії – це цілий ряд підтем однієї теми екскурсії. У кожній підтемі повинна бути повнота й логічна завершеність. Правильно розроблена підтема повинна сприйматися екскурсантами не сама по собі, а разом з іншими підтемами, у композиції.

«Портфель екскурсовода» – умовна назва комплексу інформаційних матеріалів, які використовуються екскурсоводом в ході екскурсії. Зовнішній вигляд – папка, портфель. До «портфеля екскурсовода» включаються мапи, схеми, малюнки, зразки продукції промислових підприємств, гербарії та ін.

Природно-ресурсний потенціал (ПРП) – це сукупність природних ресурсів та природних умов, які властиві певній території. Він є важливим фактором розміщення та розвитку її продуктивних сил і визначається кількістю, якістю, сполученням природних ресурсів території.

Професійна майстерність екскурсовода – це володіння комплексом спеціалізованих вмінь і навичок в екскурсійній діяльності, а також набір професійних якостей, притаманних професії екскурсовод.

Структура екскурсій – це розміщення, послідовність і співвідношення структурних частин екскурсії: підтем основних питань, вступу та завершальної частини.

Сюжет екскурсії – це подія або кілька подій, пов'язаних між собою. Сюжет повинен бути заздалегідь відомий екскурсанту. Екскурсант повинен знати тему екскурсії. Надзвичайно важливо, щоб рекламна діяльність і купівля екскурсійної путівки були відокремлені від екскурсії одним-двома днями. Це істотно в тому відношенні, що за цей проміжок часу відбудеться відома психологічна установка екскурсанта. Він встигне вдуматися і вжитися в сюжет екскурсії.

Тема екскурсій – це короткий і концентрований виклад основного змісту екскурсії.

Тематична екскурсія – присвячена розкриттю однієї теми.

Техніка ведення екскурсій – це ряд вимог, в число яких входять знайомство екскурсовода з групою, правильна розстановка групи у об'єкта, вихід екскурсантів з автобуса і повернення в автобус (інший транспортний засіб), використання екскурсоводом мікрофона, дотримання часу, відведеного на екскурсію в цілому і розкриття окремих підтем, відповіді на питання екскурсантів і т. д.

Технологічна карта екскурсії – це документ, який визначає логічну послідовність перегляду екскурсійних об'єктів на маршруті. У технологічній карті викладають вимоги екскурсійної методики щодо побудови екскурсії, дають рекомендації з методики її проведення.

Туристичне агентство – це роздрібна туристична фірма, яка є посередником між туроператорськими фірмами або обслуговуючими підприємствами і клієнтами-туристами по продажам туристичного продукту.

Туристичний оператор – це туристична фірма\організація, що займається комплектацією турів за договорами з постачальниками послуг і відповідно до потреб туристів, тобто це і є організація – виробник туристичного пакета.

Туристично-екскурсійне підприємство - функціонує безпосередньо для обслуговування туристів (туроператори, транспортні підприємства спеціального призначення, готельні підприємства, пансіонати, санаторії, турбази, будинки відпочинку та ін.).

Уміння й навички екскурсовода – це дії екскурсовода в процесі підготовки й проведення екскурсій. Таким чином, навички — це відпрацьовані практикою дії екскурсовода, які виробляються по одній і тій схемі (спрямованість, послідовність, однакові витрати часу й ін.).

Фабула екскурсії - ланцюг подій, про які оповідає твір. У викладі фабули розрізняють композицію, зав'язку, розвиток дії, кульмінацію, розв'язку.

Функції екскурсії – це її головні властивості: наукова пропаганда, інформаційна, розширення кругозору, формування інтересів особистості, культурно-пізнавальна.

Час екскурсії – це дотримання часу проведення екскурсії, яке є однією з головних умов, що має виконуватися екскурсоводом.

Якість екскурсії – це порівняння нової форми проведення екскурсії із старою, оцінка такої форми. При оцінці якості екскурсії враховується якість тексту (контрольний та індивідуальний), якість постановки (режисерського задуму) - рекомендованої методики проведення, якість (рівень) виконання - проведення екскурсії, забезпечення необхідних умов для її проведення

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Верес К. О. Інноваційні технології в екскурсійному супроводі. Сборник научных трудов SWorld. 2014. Вып. 2, Т. 34. С. 29-34.
2. Бабарицька В. Короткова А., Малиновська О. Екскурсознавство і музеєзнавство: навчальний посібник, 2-ге, перероб. і доп. К.: Альтерпрес РА, 2012. 444с.
3. Белікова М. В., Зайцева В. М. Основи музеєзнавства: навч. посіб. для студ. вищих навч. закладів. Запорізький національний технічний університет. Запоріжжя: ТОВ "ЛІПС" ЛТД, 2015. 180с.
4. Банах В. М. Музейні інновації та інтерактивність у теорії і на практиці музейної справи. Historical and Cultural Studies. Vol. 3. No. 1, 2016. С. 1-5.
5. Загорянська О. Л. Екскурсійна діяльність як перспективний напрям розвитку туристичної галузі. Вісник Хмельницького національного університету. 2020. № 3. С. 72-76.
6. Закон України «Про туризм» від 15 вересня 1995р. №325/95: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text>
7. Історія екскурсійної справи в Україні: навч. посіб Федорченко В. К. та ін. К.: Кондор, 2004. 166с.
8. Ковальчук С.В., Миколишина В.В. Поняття туристичного ринку та особливості його функціонування. Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки. 2011. №6, Т. 4. С. 60–65.
9. Король О.Д. Організація екскурсійних послуг в туризмі: навч. посіб. Чернівці: ЧНУ, 2016. 144с.
10. Косар Н., Кузьо Н. Дослідження розвитку туризму в умовах кризи. Актуальні проблеми економіки. 2016. №2 (176). С. 115-125.
11. Лисюк Т.В., Терещук О. С., Дмитрук О. О. Екскурсійне обслуговування у структурі туристичного продукту. Причорноморські економічні студії. Вип. 258-1. 2018. С. 175-178.
12. Любіцева О. О. Т. І. Шпарага Музейний туризм: навчальний посібник. К., 2021. 150с.
13. Нездоймінов С. Г. Організація екскурсійних послуг: навчально-методичний посібник. Одеса: Астропринт, 2011. 216с.

14. Основи музеєзнавства, маркетингу та рекламно-інформаційної діяльності музеїв: Навч. посіб / П. Горішевський, М. Ковалів, В. Мельник, С. Оришко. Івано-Франківськ: Плай, 2005. 164с.

15. Покоłodна М. М. Організація екскурсійної діяльності: підручник. Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2017. 180 с.

16. Салата О.О. Основи музеєзнавства: навч.-метод. посіб. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. 164 с.

17. Сокол Т. Г., Плиська І. І. Інноваційні способи і форми екскурсійної діяльності на ринку туристичних послуг України. *Вчені записки університету «Крок»*. Випуск 47. 2017. С. 165-170.

18. Туристична агенція «Патріот» : веб-сайт. URL: <https://patriot.zt.ua/>

19. Чернишова Т. М., Дунаєвська О. Ф. Внесок Житомирського агроекологічного університету у розвиток музейної справи Житомира. *Наукові записки СумДПУ імені А.С.Макаренка Географічні науки*. 2017. В. 8. С. 146-151.

20. Чернишова Т., Рябцева Н. Особливості територіальної організації об'єктів релігійної інфраструктури в районах Житомирської області. *Науковий вісник Чернівецького університету: збірник наукових праць*. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т. 2018. Вип. 803: Географія. С. 47-52.

21. Чернишова Т.М., Четвертак В.В., Волощук Д.М. Інноваційні способи і форми екскурсійної діяльності в музеях (на прикладі Національного музею космонавтики імені С. П. Корольова) *Причорноморські економічні студії*, 2022. Випуск 73. С. 156-162.

22. Туристичне краєзнавство: навч. посіб. / І. К. Нестерчук, Г. Л. Махорін, С. В. Тищенко, Т. М. Чернишова. Житомир: Вид. ПП «Рута», 2019. 188с.

23. Фролова Г.І., В.Ю. Фролова Організаційні засади маркетингових досліджень у сфері туризму. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2014. №3. С. 52–56.

24. Чернишова Т. М. Музеї Житомира як основна складова пізнавально-туристичних ресурсів міста. *Тенденції розвитку туристичної індустрії в умовах глобалізації: матеріали І-ої Міжнародної науково-*

практичної конференції, (27 – 28 квітня 2017 р).Ужгород: ПП «Інватор», 2017. С.151-154.

25. Чернишова Т., Мутасова С. Аналіз історико-культурних ресурсів Житомирщини для розвитку культурно-пізнавального та подієвого туризму. *Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції «Теоретичні і прикладні напрямки розвитку туризму та рекреації в регіонах України», присвяченої 70-річчю утворення Льотної академії НАУ. Збірник наукових праць / За заг. ред. д.г.н. О.В. Колотухи.* Дніпро: Середняк Т. К., 2021. С. 442-447.

26. Чернишова Т., Нестерчук І., Ніквашвілі Д. Атрактивність туристичних магнітів м. Житомир. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Українське Полісся: проблеми та тренди сучасного розвитку», 1–2 березня 2021 року.* Ніжин: НДУ ім. Гоголя, 2021. С. 137-141.

ДОДАТКИ

Додаток А

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

*Факультет економіки та менеджменту
Кафедра економіки, підприємництва та туризму*

**Індивідуальне завдання з
навчальної дисципліни з навчальної дисципліни
«Організація екскурсійної діяльності»,
фрагмент екскурсії на тему:**

«ЖИТОМИРСЬКА ОБЛАСНА ФІЛАРМОНІЯ ІМ. С. РІХТЕРА»

Виконав студент(ка):

Курс _____

ПІБ _____

Перевірив:

Посада, вчене звання _____

ПІБ _____

Житомир – 202_р

ЗМІСТ

С.

Технологічна карта екскурсії.....	
Контрольний текст екскурсії.....	
Схема маршруту пішохідної екскурсії.....	
Картка об'єкта №1.....	
Матеріал «Портфеля екскурсовода».....	
Список використаних літературних та додаткових джерел інформації...	

ТЕХНОЛОГІЧНА КАРТА ЕКСКУРСІЇ

Назва екскурсії: Житомирська обласна філармонія ім. С. Ріхтера

Тривалість: 10 хв

Протяжність: 400 м

Автор-розробник: Демченко Марина

Тематичний напрямок екскурсії: архітектурна екскурсія

Маршрут екскурсії: Поліський Національний університет – Житомирська філармонія.

У т. ч. варіанти маршруту: літній і зимовий.

№	Ділянки (етапи) переміщення за маршрутом з місця збору екскурсантів до останнього пункту на конкретній ділянці маршруту	Місця зупинок	Об'єкт показу	Тривалість показу	Основний зміст інформації	Вказівки по організації	Методичні вказівки
1	Старий бульвар – вул. Пушкінська,	Вул. Пушкінська	«Житомирська обласна філармонія ім. С. Ріхтера», вул. Пушкінська, 26		Перелік підтем: 1) Передумови створення театру; 2) Перший стаціонарний театр; 3) Новий театр; 4) Архітектор і будівельник; 5) Перший спектакль та зародження українського театру; 6) Корифеї українського театру на сцені Житомира і сьогодні.	Група знайомиться та оглядає будівлю філармонії	Використовуються прийоми попереднього огляду, зорового монтажу, прийом зорової аналогії.

КОНТРОЛЬНИЙ ТЕКСТ ЕКСКУРСІЇ

Доброго дня! Мене звати Марина, я ваш екскурсовод і сьогодні я вам розповім про Житомирську обласну філармонію.

Мета екскурсії: розповісти екскурсантам про обласну філармонію, ознайомити з архітектурою та історією, діяльністю та видатними персонами, що працювали і працюють на її сцені.

Завдання екскурсії:

- розказати про особливості та історію виникнення філармонії;
- ознайомити з архітектором та будівельником;
- розказати про театральну діяльність та акторів.

Передумови створення театру.

Житомирська філармонія ім. Святослава Ріхтера почала свою роботу багато років тому. Спочатку це був театр.

Початок історії театру починається з поселення у південному передмісті Житомира – зі скоморох. Скоморохами називали наші предки мандрівних музикантів та акторів. Саме явище скором прийшло з Візантії і стало елементом міської культури. З часом скоморохи перетворилися на ведмежатників, кукольників, ярморочних майстрів веселощів. Вже на Московщині скоморошництво набуло брутальних форм і зазнало переслідування церквою. Тоді, власне, під тиском церкви і держави скоморошництво поступово почало занепадати і згодом зникло, передавши естафету цивільному міському театрові.

На зміну скоморохам прийшли вертеп або шопка. У середині 16 ст. з'являється вертеп – лялковий народний театр. Вертепом називалася печера, де народився Ісус Христос. Для вистави використовували скринька у вигляді двоповерхового будиночка, а ляльки приводились у рух за допомогою ниток. Вертепні вистави влаштовувалися на торгових площах, у будинках заможних козаків і міщан.

У 1797 році в нашому місті була заснована перша театральна антреприза, тобто, приватний театр. Постійного місця перебування він не мав і його спектаклі відбувалися у найбільш зручних для цього будинках знаті. Таким наприклад був Королівський палац.

Але такий «блукаючий» по домівках театр не влаштовував міських жителів.

Перший стаціонарний театр.

І ось, у 1803 році, Житомир за рік до того, як згідно з Указом імператора Павла I став офіційною столицею Волинської губернії, отримав перший стаціонарний театр.

Театр був побудований на Бердичівській вулиці, на землях садиби Саліса, навпроти нинішньої Михайлівської вулиці. Споруда була із дерева в стилі неокласицизму з портиком на фронтоні, що утримувався на чотирьох колонах. Театр вмщував 350 глядачів. На той час приміщення дерев'яного театру було найбільшим і найзручнішим для організації пишного прийому монаха в місті. Власне театр і був побудований відразу після того, як губернатор Гаврило Решетов своєю самовільною прибудовою кухні до «Королівського палацу» на Замковій горі призвів до пожежі, що знищила тодішню найкращу будівлю міста. Очевидно, що у головній залі палацу відбувалися театральні вистави. Будували театр за рахунок благодійних внесків меценатів губернії і за підтримки самого губернатора. Театр Житомира мав власну трупу і з перших днів користувався неодмінним успіхом.

Новий театр.

За ініціативи і сприяння Миколи Синельникова на початку 50х почало порушуватись питання про проектування та будівництво нового міського театру. Весна 1853р. – це початок підготовки будівництва нового театру. Вулиця, на якій було вирішено запроектувати будівництво театру, знаходилась в елітному районі міста. З півночі до неї підступались міські квартали, а з півдня, заходу і сходу – зеленіли рощі, а за ними проглядався тихоплинний Тетерів. Ще тоді Пушкінська називалася Зеленою вулицею. До своєї прорізки в напрямку Монастирського саду, Зелена виходила на Велику Бердичівську вулицю, маючи, таким чином безпосередній прямий зв'язок з центром міста.

Архітектор і будівельник.

Архітектором нової будівлі театру був академік архітектури, талановитий український зодчий – Іван Васильович Штром (німець за походженням). Будівництво театру тривало з 1853 по 1855 рік. Ним керував відомий в місті інженер-полковник Григорій Милов. В Житомирі його знали як авторитетного фахівця інженерно-будівельної справи. Будівля театру

цегляна на кам'яному фундаменті, отинькований та побілений, дах металевий. Архітектура в стилі пізнього класицизму. Це найбільш себе проявило в ускладненій композиції головного фасаду.

Відомо, що глядацька зала була облаштована залами бенуа і бельєтажа, портал сцени позолочений, крісла оббиті малиновим бархатом, театральні декорації були намальовані знаменитими італійськими майстрами того часу.

Перший спектакль та зародження українського театру.

6 жовтня 1855 року відбувається урочисте відкриття театру та перший спектакль. У першій виставі на сцені новозбудованого театру взяла участь сім'я Федецьких.

З 1856 р. в театрі почала працювати постійна трупа. Український театр в нашому місті вперше заявив про себе виступами польсько-українсько-російських труп, в яких головні голі в класичних українських драматичних творах грали члени визначної української театральної родини Бачинських: Омелян Васильович та Теофілія Йосипівна. З 1864 по 1867 Омелян Васильович обіймав посаду директора українського театру «Руська бесіда» у Львові.

Завдяки подружжю Бачинських і театру «Руська бесіда» житомирські глядачі чи не вперше побачили професійні українські спектаклі.

Корифеї українського театру на сцені Житомира і сьогодні.

22 листопада 1883 року виставою «Наталка Полтавка» розпочала гастролі в Житомирі нова трупа, щойно заснована на Наддніпрянській Україні як художній професійний театр, що пізніше здобув назву театру корифеїв української сцени.

«Українські корифеї» привезли житомирському глядачеві вагомий репертуар, в якому були п'єси класиків української сцени – Михайла Кропивницького, Марка Старицького, Івана Карпенка-Карого.

Протягом багатьох років на сцені будівлі виступало багато знаменитостей і не менша кількість ансамблів. Серед них: українська трупа М. Л. Кропивницького та М. П. Старицького, І. К. Карпенко-Карий, М. К. Садовський, М. К. Заньковецька, Михайло Щепкін, Айра Олдрідж, Леонід Собінов, Томмазо Сальвіні, Віра Комісаржевська, Іван Козловський, Д.

Гнатюк, М. Кондратюк, О. Басистюк, П. Майборода, О. Білаш. Також тут Іван Тургенєв слухав виступ французької співачки Поліни Віардо.

У 2012 році будівля отримала високу нагороду, їй присвоєне ім'я знаменитого на весь світ земляка Святослава Теофіловича Ріхтера. Святослав Теофілович Ріхтер – український радянський піаніст та громадський діяч німецького походження, один з найвеличніших піаністів ХХ століття. Народився С.Т. Ріхтер в Житомирі 20 березня 1997 року в сім'ї, де були сильні музичні і театральні традиції.

Будівля філармонії вміщує в концертній залі 420 місць, а в малій залі - 70. Артисти філармонії гідно представляють музичне мистецтво як в Україні, так і за її межами.

На сьогодні в Житомирській обласній філармонії імені Святослава Ріхтера працюють: академічна хорова капела «Орея», Поліський академічний ансамбль пісні і танцю «Льонок» ім. Івана Сльоти, вокально-інструментальний ансамбль «Древляни» та тріо бандуристок «Радана».

Ось і підходить до кінця наша екскурсія. Сподіваюсь вона вам сподобалась. Можливо в когось є запитання? Дякую за увагу, до побачення!

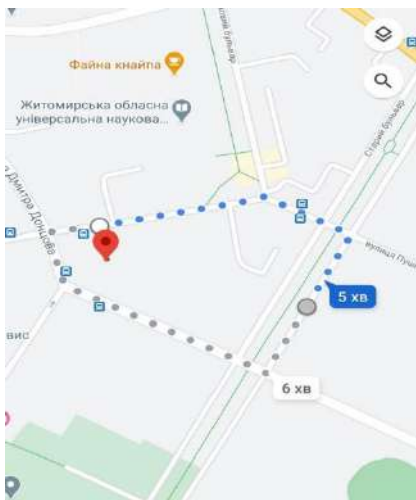
СХЕМА МАРШРУТУ ПІШОХІДНОЇ ЕКСКУРСІЇ

Маршрут екскурсії: Поліський Національний університет – Житомирська філармонія.

Тривалість: 5 хв

Протяжність: 400 м

Схема маршруту

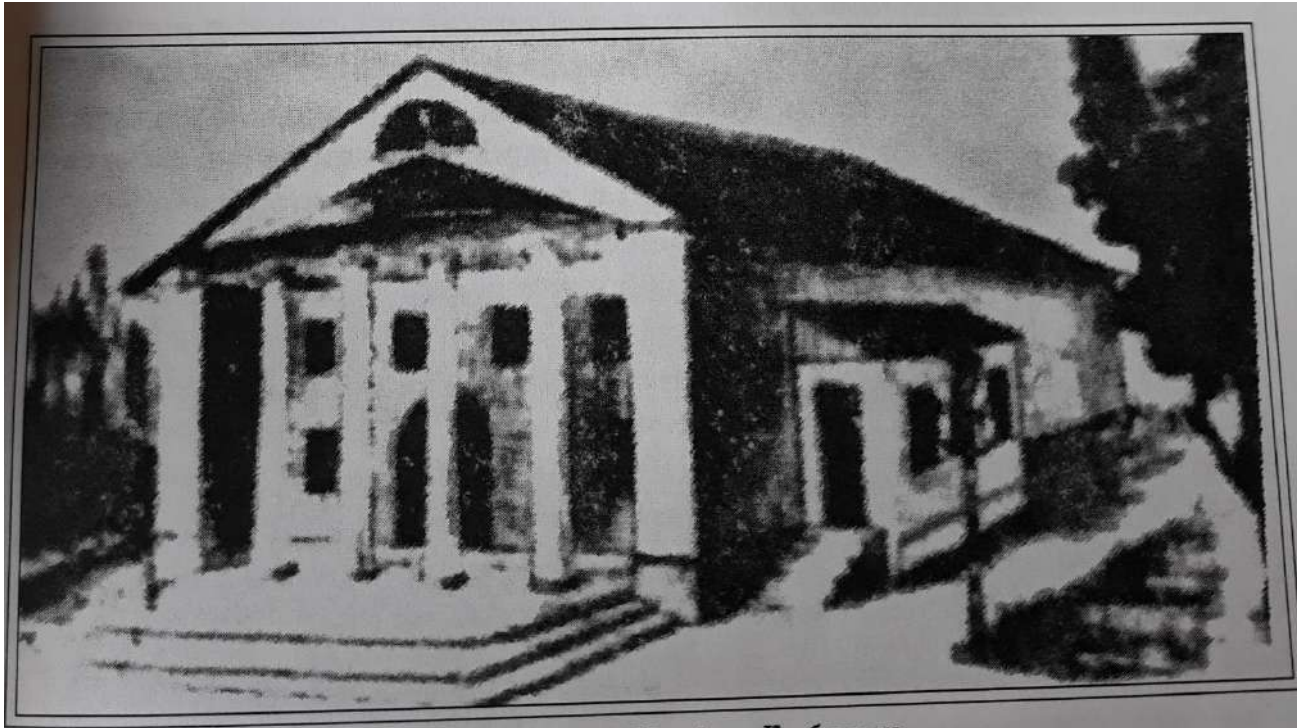

КАРТКА ОБ'ЄКТА № 1

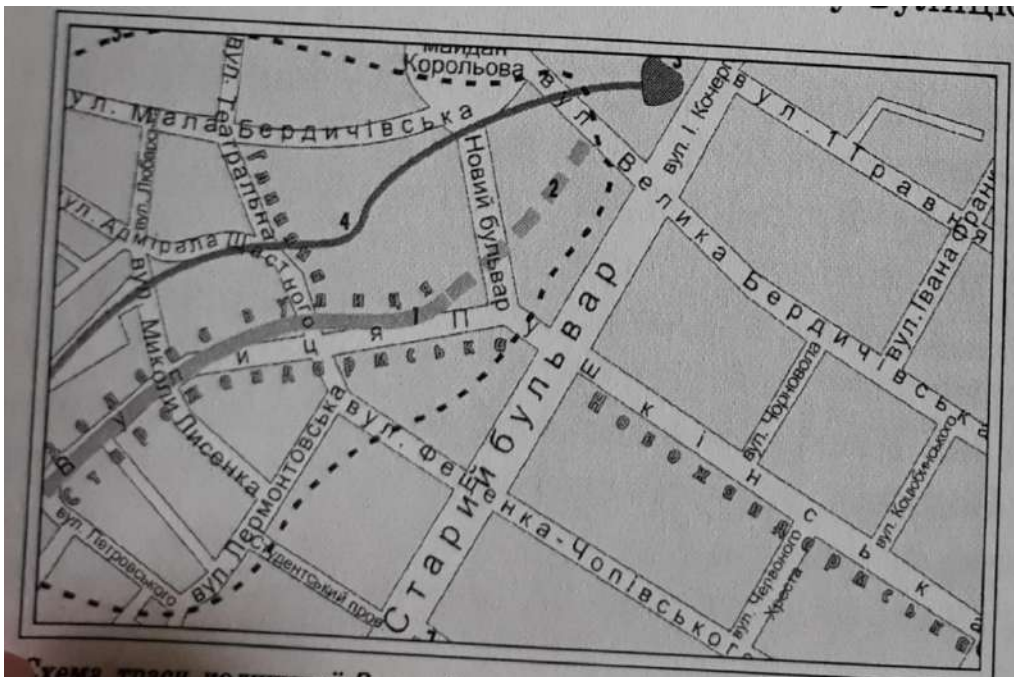
1) найменування об'єкта (первісне й сучасне), а також назва, під якою пам'ятка відома серед місцевих жителів	Житомирська обласна філармонія ім. С. Ріхтера
2) історична подія з якою пов'язаний об'єкт, дата події	Збудували нову велику будівлю з двома залами, репетиційними і службовими приміщеннями, 1966р.
3) місцезнаходження об'єкта, його поштова адреса, під'їзд і підхід до нього	м. Житомир, вул. Пушкінська, 26; поштова адреса: Житомирська обласна філармонія, вул. Пушкінська, 26, м. Житомир, 83000
4) опис об'єкта (автор, дата спорудження, з яких матеріалів виготовлений, текст меморіального напису, особливості)	Автор: І. Штром; Дата спорудження: 1859 р.
5) джерело відомостей про пам'ятку (література, де описаний об'єкт і події, пов'язані з ним, архівні дані, усні перекази)	«Тут музика живе уже віками...» Г. Мокрицький. «Наша історія», інформація з сайту філармонії.
6) збереженість об'єкта (стан об'єкта й прилеглої території, дата останнього ремонту, реставрації)	Дата останнього ремонту: 2015 р.
7) в яких екскурсіях пам'ятка використовується	
8) дата складання картки, прізвище й посада укладача	02.11.2020 р. Демченко Марина
9) додаткові дані (при необхідності)	

МАТЕРІАЛИ «ПОРТФЕЛЯ ЕКСКУРСОВОДА»

1. Перший театр Житомира

2. Схема траси колишньої Зеленої вулиці, нанесена на сучасну карту. Пунктиром показана забудова першої пол. XIX ст.

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Чернишова Таїсія Миколаївна

ОРГАНІЗАЦІЯ ЕКСКУРСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Роздруковано з оригіналу-макета замовника

Підписано до друку ____ 2022.
Формат 60x84/8. Папір офсетний. Гарнітура Самбрія.
Умовн. друк. арк. 9.3. Наклад прим. 100 Зам. № ____

Свідоцтво суб'єкта про державну реєстрацію
ДК №7381 від 13.07.2021 р.

Поліський національний університет, 2022
10008, м. Житомир, вул. бульвар Старий, 7